

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:61
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

RIKTLINJER FÖR DEN FRAMTIDA JORDBRUKS- POLITIKEN

*Betänkande, avgivet av 1942 års
jordbrukskommitté*

DEL III
BILAGOR

S T O C K H O L M

1 9 4 6

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 167 s. K.
2. Dödfödheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetssminskningen och dess förhållande vid olika former av förlösningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman. 115 s. S.
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningsslågtsättningen m. m. Hægström. 99 s. Jo.
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Pettersson. 59 s. Fö.
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Pettersson. 351 s. S.
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. S.
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. Fö.
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. Fi.
9. 1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Hægström. 62 s. E.
10. Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. Katalog- o. Tidsskriftstryck. 217 s. K.
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. Idun. 341 s. E.
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. Beckman. 216 s. E.
13. Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt utredningens tidigare framlagda förslag. Marcus. 72 s. Fi.
14. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 4. Realskolan. Praktiska linjer. Idun. 193 s. E.
15. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. B. Förslag till undervisningsplaner. Idun. 253 s. E.
16. Betänkande angående forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. V. Pettersson. 133 s. Jo.
17. Den familjevårdande socialpolitiken. Beckman. 132 s. S.
18. PM angående utvecklingsplanering på jordbrukets område. Marcus. 252 s. Jo.
19. Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsbereidskapens framtida organisation. Idun. 92 s. Fo.
20. Betänkande angående den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. Idun. 361 s. S.
21. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar. Norstedt. 71 s. Ju.
22. Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. Marcus. 144 s. H.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag angående moderskapsbidrag. Beckman. 115 s. S.
24. Kommitténs för partiell arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiell arbetsföra m. m. Katalog- o. Tidsskriftstryck. 200 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. Norstedt. 37 s. Ju.
26. Betänkande angående tjänstepensionsförsäkringsorganisation. Marcus. 71 s. H.
27. Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. vii, 378 s. Fi.
28. Bilagor till betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. 95 s. Fi.
29. 1943 års jordbrukstaxeringsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. Marcus. 281 s. 3 bil. Fi.
30. Socialutbildningsakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. Hægström. 127 s. E.
31. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 6. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning. Idun. 194 s. E.
32. Betänkande med förslag till förordning angående allmänt kyrkomöte m. m. Hægström. 161 s. E.
33. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. Norstedt. iv, 150 s. H.
34. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 2. Motiv. Norstedt. vj, 441 s. H.
35. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormarkskriget 1939 inträdda krisen. Del 6. Tiden juli 1944-juni 1945. Idun. 476 s. Fo.
36. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktigärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande angående flyktigars behandling. Beckman. 500 s. S.
37. Socialvårdskommitténs betänkande. 13. Förslag angående folkpensioneringens administrativa handhavande m. m. V. Pettersson. 114 s. S.
38. Betänkande med förslag rörande officersutbildningen inom armén m. m. Hægström. xij, 504 s. Fö.
39. Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser samt dess inriktande efter kriget. Idun. 106 s. Jo.
40. Betänkande angående hantverkets och småindustriens befrämjande. Marcus. 192 s. H.
41. Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. m. Marcus. 430 s. Jo.
42. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 1. Idun. 282 s. Jo.
43. Betänkande med förslag till verkstadsorganisation för väg- och vattenbyggnadsväsendet. Sv. Tryckeri AB. (2) 105 s. K.
44. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organisation. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren. V. Pettersson. 390 s. Fi.
45. Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av ridskåp m. m. Norstedt. 94 s. Fö.
46. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 2. Idun. 606 s. Jo.
47. Rationaliseringsvariationerna inom det svenska jordbruket. Av L. Nannesson. Idun. 84 s. Jo.
48. 1945 års lönekommitté. 1. Betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m. Marcus. 240 s. Fi.
49. Ärvdabalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. Norstedt. 192 s. Ju.
50. Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 2. Sv. Tryckeri AB. iv, 216 s. E.
51. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organisation. Del 2. Den offentliga arbetsförmedlingens framtida organisation. Motiv och förslag. V. Pettersson. 189 s. Fi.
52. Socialvårdskommitténs betänkande. 14. Utredning och förslag angående älderdomshem m. m. Beckman. 88 s. S.
53. Betänkande om befolkningspolitikens organisation m. m. Beckman. 70 s. S.
54. Utredning angående reglering av den territoriella församlingsindelningen i Stockholm. Av E. Schalling. V. Pettersson. 254 s. E.
55. Utredning rörande sexualundervisningen i högre skolor jämte förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor. Hægström. 103 s. 4 pl. E.
56. 1944 års skattesakkunniga. 2. Betänkande med förslag angående idrottsammanslutningars beskattning för inkomst. V. Pettersson. 198 s. Fi.
57. Betänkande angående vissa organisations-, utbildnings- och tjänstgöringsfrågor vid domstolarna. Norstedt. 330 s. Ju.
58. Betänkande rörande utbyggnad av civila flygplatser m. m. Idun. 153 s. 1 karta. K.
59. Betänkande med förslag angående hemvärdet. Beckman. 157 s. 1 bil. Fö.
60. Betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m. m. Almqvist & Wiksell. 867 s. S.
61. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 3. Bilagor. Idun. 149 s. Jo.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgavs utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:61
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

RIKTLINJER FÖR DEN FRAMTIDA JORDBRUKS- POLITIKEN

*Betänkande, avgivet av 1942 års
jordbrukskommitté*

DEL III
BILAGOR

STOCKHOLM 1946
IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG, ESSELTE AB
616843

VERGLEICHENDE POLITIKALISCHES
UND VERFASSUNGSRECHT

VERGLEICHENDE POLITIKALISCHES
UND VERFASSUNGSRECHT
POLITIKALISCHES

VERGLEICHENDE POLITIKALISCHES
UND VERFASSUNGSRECHT

VERGLEICHENDE POLITIKALISCHES
UND VERFASSUNGSRECHT

VERGLEICHENDE POLITIKALISCHES
UND VERFASSUNGSRECHT

P. M.

angående livsmedelskonsumtionens storlek och sammansättning under ideala kostförhållanden.

Av Gunnar Lange.

På grundval av bl. a. socialstyrelsens hushållskostnadsundersökningar ha brister påvisats i näringsstandarden inom vissa konsumentgrupper, framför allt bland lägre inkomstagare och barnrika familjer. Med hänvisning till dessa brister, som närmast hänföra sig till halten av vitaminer och mineral-salter, har i den jordbrukspolitiska diskussionen understundom gjorts gällande, att även i vårt land utrymme för en ökning av konsumtionen och därmed avsättningsmarknaderna i fråga om livsmedel skulle förefinnas. I det följande skall ett försök göras, att något närmare precisera den totala livsmedelskonsumtionens storlek och sammansättning under förutsättning av en genomsnittlig förbrukning av födoämnen motsvarande, vad som på näringsfysiologiska grunder kan karakteriseras såsom en fullgod kost. En dylik beräkning torde vara av intresse även ur en annan synpunkt. Vid den s. k. Hot Springkonferensen rekommenderades bl. a. en högvärdig näringsstandard såsom riktpunkt för den framtida jordbrukspolitiken. Vad en dylik målsättning skulle innebära i fråga om den totala livsmedelskonsumtionen i Sverige, torde därför vara värt att närmare undersöka.

Det kan i förbigående betonas, att konsumtionsvolymen under förutsättning av en optimal genomsnittskonsumtion torde komma att avvika från den konsumtionsvolym, som skulle bli resultatet av ett tillgodoseende av alla livsmedelsbehov. En ur hälsosynpunkt optimal genomsnittsförbrukning är nämligen icke liktydigt med en fullt tillfredsställande konsumtion inom samtliga hushåll. Brister i näringsstandarden bland vissa grupper av befolkningen behöva icke komma till synes i tal avseende genomsnittsförbrukningen utan kunna motvägas därav att konsumtionen inom andra befolkningsgrupper överstiger en näringsfysiologisk optimalstandard. Då detta torde vara det normala förhållandet, borde en realistisk uppskattning av konsumtionsvolymen, under förutsättning att förefintliga näringsbrister av-

hjälpas, utgå ifrån antagandet, att förbrukningen inom vissa grupper av befolkningen, även sedan detta mål uppnåtts, förblir »överoptimal». Beräkningarna skulle med andra ord inte grundas på ett antagande om utjämning mellan hushåll med överkonsumtion å ena sidan och hushåll med underkonsumtion å den andra utan i stället företagas utifrån den förutsättningen, att ett nettotillskott tillfördes de senare hushållen, så att deras livsmedelsstandard höjdes till en tillfredsställande nivå. Nuvarande konsumtionsstatistik tillåter emellertid icke en beräkning av konsumtionsvolymen efter sistberörda grunder. I stället ha de följande uppskattningarna fått baseras på en optimal genomsnittsförbrukning. Det bör då ihågkommas, att resultaten icke giva uttryck åt det totala konsumtionsutrymmet i fråga om livsmedel vid fullt utnyttjande av konsumtionsreserverna utan endast avse den sammanlagda konsumtionen, om varje person åtnjöt ungefärligen, vad som motsvarade en tillfredsställande kost, varken mer eller mindre.

Beträffande de näringsfysiologiska krav, som böra ställas på en hälsosam kost synas meningarna vara delade. Till grund för de följande beräkningarna har valts med obetydliga modifikationer den norm, vilken uppgjorts av National Research Council i Förenta staterna och rekommenderats av den förut nämnda Hot Springkonferensen såsom lämplig riktpunkt för planeringen av livsmedelskonsumtionen efter kriget. Det förtjänar anmärkas, att de uppgifter, som i detta sammanhang angivas, om erforderliga kvantiteter av olika näringselement i flera avseenden avvika från vad den svenska expertisen ansett utgöra minimum för en rätt avvägd diet. Den internationella normen synes i fråga om vitaminer ligga högre. Det påpekas emellertid uttryckligen i anslutning till den sistnämnda, att uppgifterna icke avse minimikvantiteter, vilka erfordras för undvikande av uppenbara bristsymtom utan härjämte rymma en säkerhetsmarginal bl. a. för variationer i förekomsten av vitaminer i födoämnena och för förluster i samband med matlagningen. Den internationella normen torde med hänsyn härtill böra betraktas snarare som en ur hälsosynpunkt önskvärd optimal standard än som ett absolut fysiologiskt minimum. Sammansättningen framgår närmare av tabell 1.

I anslutning till de här verkställda uppskattningarna av totalkonsumtionen har det icke ansetts nödvändigt att räkna med en så detaljerad gruppning av konsumenterna, som den i tabellen anförda. I stället har en förenkling vidtagits, som närmare framgår av följande tablå, där de olika konsumentkategorierna samt antalet personer i var och en av dessa kategorier sammanställts. För beräkningen av antalet personer inom nämnda kategorier ha i huvudsak 1940 års folkräkningsuppgifter legat till grund. Fördelningen av konsumenterna på olika grupper med hänsyn till arbetets art har gjorts med ledning av folkräkningens yrkesuppgifter. Antalet havande och ammande kvinnor med särskilda dietbehov har ansetts motsvara hälften av antalet födda barn plus halva antalet barn i åldern 0—1 år.

	Antal personer
Män	
med normal standard ¹	1 112 000
» medeltungt arbete.....	640 000
» tungt arbete.....	884 000
Kvinnor	
med normal standard ¹	2 356 000
» tungt arbete.....	352 000
havande och ammande.....	100 000
Barn under 12 år ²	982 000

¹ Barn över 12 år ingå här. ² Barn under 1/2 år frånräknade.

Vid översättandet av den förut angivna näringsstandarden till kostnormer har hänsyn tagits till inhemska produktionsförsättningar och i någon mån till hittillsvarande konsumtionsvanor. Då näringsstandarden även med denna inskränkning av valet av födoämnen likväl kan tillgodoses på många olika sätt, har det ansetts lämpligast att utarbete icke en utan tre alternativa kostnormer. Norm A är sålunda föga begärlig men förhållandevis billig. Norm B representerar en högre standard men ställer sig samtidigt dyrare. Norm C slutligen är den mest begärliga men också den kostsammaste. Ur näringsfysiologisk synpunkt äro de, som redan framhållits, likvärdiga. Vilket av de tre alternativen, som skulle uppställas såsom riktpunkt, om det gällde att planera hela livsmedelsförsörjningen i enlighet med ett visst konsumtionsideal, bleve därför delvis en ekonomisk fråga, där föreställningarna om de framtida inkomstförhållandena i samhället förmodligen finge bli avgörande. Det måste emellertid betonas, att norm B torde vara den mest realistiska, eftersom den närmast ansluter sig till konsumtionsvanorna bland familjer i de mellersta inkomstskikten. De ideala kostnormerna återgivas i tabell 2 särskilt för var och en av de tidigare berörda konsumentkategorierna. I anslutning härtill kan anmärkas, att vid upprättandet av dessa kostnormer eller matordningar i huvudsak begagnats uppgifter om olika födoämnen sammansättning och halt av vitaminer och mineralsalter, vilka tillhandahållits av statens institut för folkhälsan. Endast i vissa fall, där sådan uppgift icke varit tillgänglig, ha amerikanska källor anlitats. Mot sammanförandet av smör och margarin under en gemensam rubrik, kunna möjligen vissa invändningar resas. Om margarin vitaminiseras, synes det emellertid ur näringsfysiologisk synpunkt icke kunna betraktas såsom underlägset smör. Det bör särskilt framhållas, att kaloriinnehållet i de här upprättade kostnormerna, ehuru de icke ligga i underkant av den tidigare anförda näringsstandarden likväl är lägre än kaloritillförseln i den svenska kosten i allmänhet, som under normala förhållanden icke oväsentligt torde överstiga näringsfysiologiskt optimum. Förklaringen till att kaloritillförseln i de här tillämpade normerna avsiktligt hållits låg är emellertid den, att ett visst utrymme har ansetts böra reserveras för förbrukningen av sådana varor, som icke gärna kunna upptagas i en idealstandard, men som likväl

torde komma att konsumeras även under mycket gynnsamma näringsförhållanden. Hit höra bl. a. sötsaker och spritdrycker. Avvikelserna i övrigt mellan den ideala näringsstandarden och de här uppgjorda kostnormerna torde vara utan praktisk betydelse. I anslutning till kostnormerna meddelas även uppgifter om kaloriinnehåll, vitaminhalt m. m.

På grundval av de sålunda upprättade kostnormerna samt de anförda uppgifterna om antalet personer tillhörande olika konsumentkategorier har totalkonsumtionen framräknats. Härvid har även korrigering vidtagits för normalt distributionssvinn och avfall i matlagningen, varvid följande uppgifter använts.

	Svinn och avfall		Svinn och avfall
Mjölk.....	3 %	Andra grönsaker.....	30 %
Smör el. margarin.....	1½ %	Frukt och bär.....	25 %
Ost.....	20 %	Vetemjöl.....	1½ %
Kött.....	20 %	Rågmjöl.....	1½ %
Fisk.....	40 %	Gryn.....	1½ %
Ägg.....	12 %	Socket.....	1½ %
Potatis.....	25 %	Annat fett än smör och margarin..	1½ %
Morötter.....	15 %	Torkade örter och bönor.....	5 %
Övriga rotfrukter.....	15 %		

I tabell 3 ha resultaten av dessa beräkningar av totalkonsumtionen sammanställts. Till jämförelse meddelas uppgifter om totalkonsumtionen år 1939 enligt av livsmedelskommissionen tidigare verkställda beräkningar.

När dessa uppgifter tolkas, måste man givetvis komma ihåg, att uppskattningarna äro ungefärliga och vad beträffar fördelningen på olika kategorier av konsumenter sannolikt behäftade med felkällor. Resultaten äro helt bundna av förutsättningarna för beräkningarna, och dessa förutsättningar äro, som tidigare framhållits, inom en viss marginal godtyckliga. Med hänsyn härtill måste resultaten betraktas såsom hypotetiska. Men avsikten har endast varit att belysa innebörden i fråga om den totala livsmedelskonsumtionen av en optimal genomsnittsförbrukning och detta syfte torde beräkningarna fylla.

I förhållande till bruttokonsumtionen år 1939 skulle sålunda, oavsett vilken av de tre normerna, som valdes, en genomsnittlig idealkonsumtion innebära en ökning av förbrukningen av konsumtionsmjölk och grönsaker. Jämsides härmed skulle konsumtionen av mjölk nedgå. I fråga om andra skyddsfödoämnen än grönsaker och mjölk synes konsumtionsvolymen 1939 i stort sett ha varit mer än tillräcklig för en ur hälsosynpunkt fullvärdig genomsnittsförbrukning efter den enklaste standarden.

Det kan synas anmärkningsvärt att under dessa förhållanden förbrukningen av smör och margarin skulle väsentligen understiga 1939 års tal, i synnerhet som de sistnämnda endast avse hushållsförbrukningen. Även om hänsyn tages till förbrukningen av annat matfett, varav konsumtionen förmodligen varit lägre 1939 än den, som skulle uppnås vid norm A, hade en

betydande skillnad kvarstått. En ur hälsosynpunkt fullgod kostnorm skulle sålunda kunna innehålla betydligt mindre matfett, än vad som normalt konsumeras. Det måste emellertid ihågkommas, att en mer realistisk jämförelse icke skulle utgå ifrån norm A, som torde vara föga begärlig ur smaksynpunkt, utan från norm B, som närmare motsvarar konsumtionsvanorna bland familjer i de mellersta inkomstgrupperna. Resultatet av en sådan jämförelse utfaller på helt annat sätt. Icke endast mjölk- och grönsakskonsumtionen skulle höjas över 1939 års nivå, utan även bruttokonsumtionen av ost, köttvaror och ägg skulle ökas i avsevärd grad. Däremot skulle både mjöl- och potatiskonsumtionen minska kraftigt. Matfettskonsumtionen skulle inte i detta fall komma att förändras i nämnvärd grad. Dessa förskjutningar i livsmedelskonsumtionen från mjöl och potatis till animaliska produkter, grönsaker och frukt bleve givetvis ännu starkare om genomsnittskonsumtionen inriktades på den tredje standarden. Slutligen bör framhållas, att talen icke giva någon ledning för bedömandet av möjligheterna för sockerkonsumtionens utveckling, eftersom hänsyn ej tagits till förbrukningen av sötsaker.

Stockholm den 27 mars 1944.

Gunnar Lange.

Tab. 1. Optimal näringsstandard.

	Kalorier	Äggvita gram	Kalk gram	Järn gram	Vitamin A Int. enhet (B ₁)	Ribo- flavin. (B ₂) mg	Niacin (PP) mg	Ascorbin- syra (C) mg	Vitamin D Int. enhet
Män:									
Stillasittande arbete.....	2 500}	70	0·8	12	5 000	2·2 2·7 3·3	15 18 23	75	(6)
Medeltungt arbete.....	3 000}								
Tungt arbete.....	4 500}								
Kvinnor:									
Stillasittande arbete.....	2 100}	60	0·8	12	5 000	1·8 2·2 2·7	12 15 18	70	(6)
Medeltungt arbete.....	2 500}								
Tungt arbete.....	3 000}								
Havande.....	2 500	85	1·5	15	6 000	1·8	18	100	400 till 800
Ämmande.....	3 000	100	2·0	15	8 000	2·3	23	150	400 till 800
Barn under 12 år:									
Under 1 år.....	100 per kg	3 till 4 pr kg	1·0	6	1 500	0·4	4	30	400 till 800
1—3 år.....	1 200	40	1·0	7	2 000	0·6	6	35	(6)
4—6 år.....	1 600	50	1·0	8	2 500	0·8	8	50	
7—9 år.....	2 000	60	1·0	10	3 500	1·0	10	60	
10—12 år.....	2 500	70	1·2	12	4 500	1·2	12	75	
Flickor:									
13—15 år.....	2 800	80	1·3	15	5 000	1·4	14	80	(6)
16—20 år.....	2 400	75	1·0	15	5 000	1·2	12	80	
Pojkar:									
13—15 år.....	3 200	85	1·4	15	5 000	1·6	16	90	(6)
16—20 år.....	3 800	100	1·4	15	6 000	2·0	20	100	

(6) Vitamin D är otvivelaktigt nödvändig även för äldre barn och vuxna. När den inte finnes tillgänglig i form av solsken, bör den tillsättas dieten med kvantiteter, som motsvara de som rekommenderas för barn.

Tab. 2. Ideala kostnormer.

A. Män.

Dagsförbrukning (g).

	Med normal standard			Med medeltungt arbete			Med tungt arbete		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Mjök.....	1 000	900	900	1 000	900	900	1 000	900	900
Smör el. margarin.....	35	55	70	45	65	80	60	80	95
Ost.....	10	15	20	20	25	30	30	35	40
Kött och fläsk.....	80	100	140	100	120	150	120	140	170
Fisk.....	50	35	30	50	35	30	50	35	30
Ägg.....	15	30	50	15	30	50	15	30	50
Potatis.....	300	210	160	400	310	260	500	410	360
Morötter.....	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Övr. rotfrukter.....	20	15	10	20	15	10	20	15	10
Andra grönsaker.....	60	80	90	60	80	90	60	80	90
Frukt och bär.....	100	150	200	100	150	200	100	150	200
Vetemjöl.....	125	120	110	165	160	150	215	210	200
Rågmjöl.....	110	80	60	140	110	90	190	170	130
Gryn.....	40	30	15	50	40	25	60	50	35
Socker.....	90	90	90	90	90	90	90	90	90
Annat fett.....	10	5	5	20	15	15	30	25	25
Torkade örter och bönor..	10	5	5	20	10	10	20	10	10
Summa:									
Kalorier, 100 g.....	3 094	2 981	3 057	3 757	3 626	3 679	4 534	4 439	4 420
Äggvita, g.....	100·5	93·0	96·0	119·4	110·4	112·2	138·9	131·2	130·8
Vitamin A, I.E.	5 540	6 232	7 045	5 906	6 357	7 397	6 364	7 042	7 855
Vitamin B ₁ , 1/1 000 mg..	1·9	1·7	1·7	2·3	2·0	2·0	2·6	2·4	2·3
Vitamin B ₂ , 1/1 000 mg.	2·5	2·4	2·6	2·8	2·7	2·9	3·1	3·0	3·1
Vitamin C, mg.....	95·8	102·7	11·2	104·8	111·7	102·2	113·8	120·7	129·2
Järn, mg.....	20·5	20·6	21·4	24·1	23·8	24·3	27·3	27·1	27·4
Kalcium, g.....	1·6	1·5	1·6	1·8	1·7	1·8	1·9	1·9	1·9

B. Kvinnor.

Dagsförbrukning (g).

	Normal standard			Med tungt arbete			Havande och ammande kvinnor		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Mjök.....	800	700	600	900	800	800	1 000	900	900
Smör el. margarin.....	30	45	55	45	60	70	40	55	65
Ost.....	10	15	20	25	30	35	30	35	35
Köttvaror.....	60	70	90	70	80	100	70	80	100
Fisk.....	40	30	30	45	35	25	30	30	30
Ägg.....	15	30	50	20	30	50	40	50	70
Potatis.....	200	160	110	200	160	110	200	160	110
Morötter.....	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Övr. rotfrukter.....	20	10	10	20	10	10	20	10	10
Andra grönsaker.....	40	60	80	50	70	90	50	70	90
Frukt och bär.....	100	125	150	100	125	150	125	150	175
Vetemjöl.....	105	95	85	125	120	110	115	105	95
Rågmjöl.....	60	50	40	70	60	50	70	60	50
Gryn.....	30	20	10	30	20	10	30	20	10
Socker.....	75	75	75	80	80	80	75	75	75
Fett, annat.....	5	5	5	10	5	5	5	5	5
Torkade ärtor och bönor..	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Summa:									
Kalorier.....	2 355	2 326	2 298	2 803	2 738	2 764	2 769	2 747	2 768
Äggvita, g.....	76·7	72·7	71·5	90·8	86·2	87·0	93·9	90·8	92·1
Vitamin A, I.E.	4 999	5 472	5 877	5 718	6 148	6 724	6 096	6 537	7 082
Vitamin B ₁ , 1/1 000 mg...	1·5	1·3	1·2	1·6	1·5	1·4	1·7	1·5	1·5
Vitamin B ₂ , 1/1 000 mg....	2·0	1·9	1·9	2·3	2·2	2·4	2·6	2·5	2·6
Vitamin C, mg.....	74·8	80·2	86·7	80·8	86·2	94·7	87·8	93·2	101·7
Järn, mg.....	15·3	16·0	17·4	17·3	17·9	19·4	18·0	18·6	20·2
Kalcium, g.....	1·3	1·2	1·2	1·6	1·5	1·6	1·8	1·7	1·7

C. Barn.
Dagsförbrukning (g).

	A	B	C
Mjölk.....	900	900	900
Smör eller margarin.....	25	40	50
Ost.....	10	15	20
Köttvaror.....	60	70	90
Fisk.....	40	30	25
Ägg.....	20	30	40
Potatis.....	120	100	90
Morötter.....	10	10	10
Övriga rotfrukter.....	15	10	10
Andra grönsaker.....	50	60	70
Frukt och bär.....	70	120	150
Vetemjöl.....	75	70	60
Rågmjöl.....	40	30	25
Gryn.....	20	10	5
Socker.....	35	35	35
Annat fett.....	2	2	2
Torkade ärtor och bönor.....	2	2	2
Summa:			
Kalorier.....	1 883	1 964	2 056
Äggvita g.....	71.7	70.9	73.4
Vitamin A, I.E.....	3 938	4 669	5 186
Vitamin B ₁ , 1/1 000 mg.....	1.3	1.2	1.3
Vitamin B ₂ , 1/1 000 mg.....	2.0	2.1	2.2
Vitamin C, mg.....	66.2	77.4	86.5
Järn, mg.....	13.4	13.9	15.1
Kalcium, g.....	1.4	1.4	1.5

Tab. 3. Bruttokonsumtion per år (1 000 ton).

	1939	Vid optimal genomsnittsförbrukning och		
		enkel standard (A)	medelgod standard (B)	högvärdig standard (C)
Mjölk 1 230\	1 546	2 157	1 956	1 867
Grädde 316\				
Smör eller margarin.....	118	86	126	154
Fett, annat.....	—	24	20	20
Ost.....	43	42	57	71
Köttvaror.....	254	220	262	334
Fisk.....	111	170	124	112
Ägg.....	56	43	80	128
Potatis.....	780	823	645	510
Morötter	60	{ 50	50	50
Övriga rotfrukter}		{ 52	33	27
Andra grönsaker.....	60	166	227	274
Frukt och bär.....	376	294	415	527
Mjöl, vete}	561	{296	280	256
» , råg }		{216	177	159
Gryn.....	80	85	61	35
Socker.....	296	176	176	176
Torkade ärtor och bönor.....	12	21	14	14

P. M.

**angående den lägsta tillbörliga födoämneskonsumtion,
som kan anbefallas för en avspärrningsperiod.**

Av Y. Zotterman.

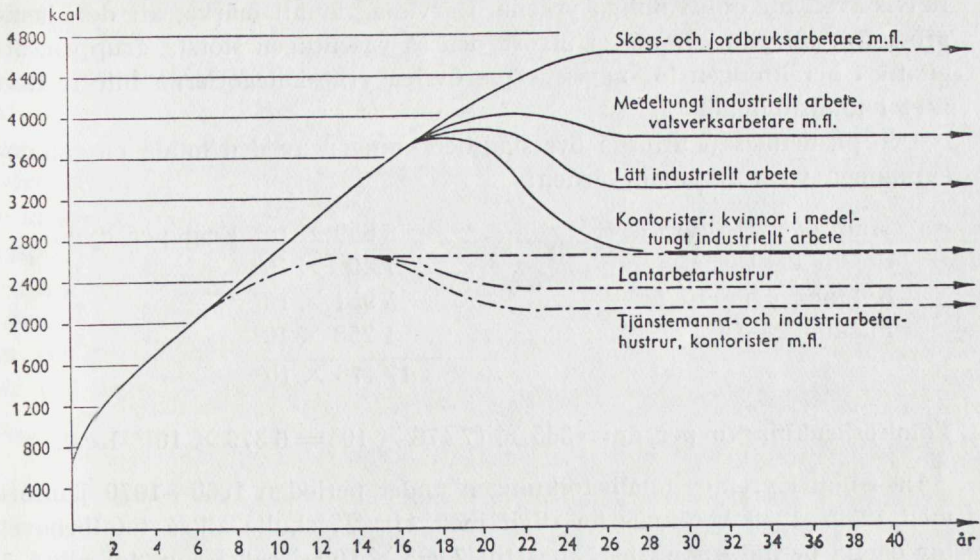
Av chefen för jordbruksdepartementet förordnad att biträda vid inom kommittén pågående utredning angående storleken av den jordbruksproduktion, som under olika förutsättningar erfordras för den inhemska försörjningen med livsmedel har jag i juni 1945 konfererat med hovrättsrådet Söderström och aktuarien Juréen. Vid detta sammanträde ansågs det önskvärt, att jag utförde en beräkning av den lägsta tillbörliga födoämneskonsumtion, som man kan anbefalla för en avspärrningsperiod beräknad att inträffa fram till år 1960.

Med begreppet »lägsta tillbörliga konsumtion», avses här den lägsta konsumtion av livsmedel, som under längre tid kan bibehållas utan skada för individen, d. v. s. en kost med vilken individens normala arbetsförmåga stadigvarande kan uppehållas.

Det gäller då i första hand att fastställa det individuella minimibehovet, vilket som bekant varierar med ålder, kön, kroppskonstitution och sysselsättning. Vid de kostundersökningar, som under de nyss förlupna krisåren utförts av fru C. Boalt och undertecknad på ett begränsat antal hushåll har erhållits uppgifter om den individuella konsumtionen hos samtliga hushållsmedlemmar.¹ De undersökningar, som utfördes 1942—43 omfattade 52 hushåll fördelade på skogsarbetare, valsverksarbetare och tjänstemän. Dessa undersökningar kompletterades år 1944 med en undersökning av 21 hushåll och 105 arbetare vid Sandvikens Jernverk.² Vid dessa undersökningar ha vi alltså erhållit uppgifter om den individuella konsumtionen hos män inom det tyngsta utomhusarbete, tungt — lätt industriellt arbete samt för stillasittande inomhusarbete (kontorsarbete) samt för kvinnor i hem-

¹ C. Boalt och Y. Zotterman: Kost och Rationer, Kooperativa Förbundets Bokförlag, Stockholm 1943.

² C. Boalt och Y. Zotterman: Undersökning av individuell livsmedelskonsumtion i Sandviken 1944. Industriens Utredningsinstitut, Stockholm 1946.

arbete dels i lantushåll dels i vanliga hushåll och slutligen per capita konsumtionen hos barn och ungdom. På grundval av dessa undersökningar kan det individuella energibehovet grafiskt återgivas som framgår av fig. 1. Före skolåldern föreligger ingen egentlig skillnad mellan pojkar och flickor. För såväl pojkar som flickor medför puberteten en avsevärd stegring av energibehovet, varefter detta sjunker något för dem, som ägna sig åt yrken med lättare arbete. För den vuxne mannens livsmedelskonsumtion är graden och omfattningen av kroppsarbetet utslagsgivande. Den varierar här i stort sett mellan 2 700 och 4 600 Kcal per dygn. Dessa yttervärden överskridas mera sällan — den undre gränsen endast av mycket småväxta män med stillasittande verksamhet, den övre gränsen endast av extra tungt arbetande män (eller särskilt storväxta individer), sysselsatta inom skogsbruket o. d. och då vanligen endast för perioder, uppgående till några månader per år.

Vid den beräkning av den totala befolkningens energiförbrukning, som redan utförts, har jag utgått från 1940 års folkräkning och våra individuella kostundersökningar, utförda under åren 1942—44. (Se bil. A.¹)

Då det undersökta materialet omfattat relativt få arbetarekategorier, har jag varit tvungen att skatta energiförbrukningen inom ett mycket stort antal av de i bilagan upptagna yrkesgrupperna. Emellertid har undersökningen vid Sandvikens Jernverk, som omfattade industriarbetare med mycket tungt till det lättaste arbete, givit oss möjlighet att med något så när säkerhet skatta energiförbrukningen inom de olika kategorierna, som inte varit föremål för direkt undersökning. Samma resonemang gäller natur-

¹ Ej tryckt.

ligtvis även för de kvinnliga yrkena. Därvidlag är att märka, att de i hemarbetet sysselsätta kvinnorna utgöra den så väsentligen största gruppen, att ett fel i beräkningen för några av de övriga yrkeskategorierna blir relativt litet i totalsumman.

Den på detta sätt utförda överslagsberäkningen av den totala energikonsumtionen visar följande värden:

Män över 15 år	8 859 $\times 10^9$	Kcal per dygn
Gossar 0—15 år	1,40 $\times 10^9$	» » »
Kvinnor över 15 år	5 951 $\times 10^9$	» » »
Flickor 0—15 år	1 258 $\times 10^9$	» » »
	17 476 $\times 10^9$	

Totalförbrukningen per år = $365 \times 17\,476 \times 10^9 = 6\,379 \times 10^{12}$ Kcal.

Då enligt Hyrenius totalbefolkningen under perioden 1960—1970 jämfört med 1930—1939 beräknas ha stigit med 11·2 %, skulle alltså totalbehovet för denna period kunna beräknas till $7\,093 \times 10^{12}$ Kcal, i runt tal alltså 7 biljoner Kcal, under förutsättning att vi antaga att förbrukningen per capita håller sig oförändrad. I aktuarie Juréens utredning om jordbruksproduktionen och Sveriges försörjning med livsmedel har näringstillförseln per capita och dag av jordbruksprodukter jämte margarin under fjärde kvartalet 1942 och första kvartalet 1943 beräknats till 2 698 Kcal. Räknar man ut per capita-konsumtionen på grundval av de individuella kostundersökningarna här ovan, kommer man till ett värde av 2 743 Kcal, ett värde, som alltså med endast 2 % avviker från utredningens. Vår beräkning grundar sig på undersökningar, utförda under vintern 1942/43 och kan sägas vara representativ för konsumtionen under den period av krisåren, då avspärrningen var som värst och försörjningsläget knappast. De därunder utförda undersökningarna ha emellertid visat, att näringstillförseln enligt vedertagna normer varit relativt tillfredsställande. Den medicinska erfarenheten från denna och därefter kommande period uppvisar icke heller någon uppenbar ökning av näringsrubbingar eller därmed förbundna rubbingar i befolkningens hälsotillstånd, varför man med ganska stor säkerhet kan säga, att näringsstillförseln tydligen fyllde befolkningens behov. Då näringstillförseln under sagda tid så gott som helt sammanföll med det ovan beräknade energibehovet, synes man å andra sidan kunna uttala, att den faktiska näringstillförseln under vintern 1942/43 representerade en näringsfysiologiskt riskfri miniminivå, vilken vid oförändrad arbetsintensitet ej kunnat underskridas utan risk för sänkning av arbetsförmågan. Detta omdöme gäller i första hand den absoluta kaloritillförseln. Även vad angår näringstillförselns fördelning på vegetabilier och animalier synes man emellertid kunna säga, att standarden under 1942/43 representerar en nivå, vilken man av näringsfysiologiska skäl om möjligt bör söka undvika att underskrida.

Aktuarie Juréen antar, att per capita-konsumtionen av jordbruksprodukter jämte margarin kommer att förete en fortsatt uppgående tendens och räknar för perioden omkring 1970 med ett fredsvärde på omkring 3 250 Kcal, d. v. s. med ungefär 5 procent ökning jämfört med förbrukningen under 1930-talet. Denna ökning torde väl motsvara den ökning i näringsbehovet, som kan beräknas uppkomma genom den ökning i kroppsstorlek, som kan förväntas till denna tid. När aktuarie Juréen därför för en avspärrningsperiod omkring år 1960 räknar med en per capita-konsumtion av 3 150 Kcal, måste man beteckna denna beräkning som ganska betryggande, i det att beräkningen tillåter en sänkning av kaloritillförseln av drygt 10 procent utan att läget därför blir sämre än det var vintern 1942/43, om hänsyn togs till nyssnämnda ökning i näringsbehovet.

Stockholm den 6 augusti 1945.

Yngve Zotterman.

P. M.

angående det svenska jordbrukets försörjning med
konstgödselmedel efter kriget.

Av Sven Nordengren.

Allmänna synpunkter.

De svenska jordarna behöva en riklig tillförsel av konstgödselmedel för att ge goda skördar. De områden där underskott råder på ett eller flera växtnäringsmedel äro mångdubbelt större än överskottsområdena. I regel måste jorden tillföras såväl fosfat som kali och kväve. Enär skördens storlek enligt lagen om växtfaktorernas verkan bestämmes av dessa faktorerers gemensamma verkningar, kan brist på ett växtnäringsmedel inte ersättas genom större tillförsel av ett annat. En allsidig tillgång till växtnäringsmedel erfordras för att skörden skall bli tillfredsställande.

Förutom fosfat, kali och kväve förbruka växterna bl. a. bor, koppar, magnesium och mangan, på vilka växtnäringsmedelbrist understundom kan råda, men då växterna klara sig med utomordentligt små kvantiteter av dessa, torde behovet härav, möjligen med undantag för bor, ej behöva säkerställas.

För att det svenska jordbruket fullt ut skulle kunna försörjas med fosfat, kali och kväve, borde egentligen den optimala förbrukningen av dessa växtnäringsmedel hållas tillgänglig. Emellertid överstiger den förbrukning som fackmännen anse vara optimal, d. v. s. den vid vilken konstgödselmedlen bäst betala sig, för alla tre här nämnda konstgödselmedel den förbrukning, som var rådande åren före kriget. Detta visas av följande sammanställning:

	Förbrukning 1939	Optimal förbrukning	Ekonomiskt möj- lig förbrukning
Fosfat, ton P_2O_5	61 000	80 000	120 000
Kali, » K_2O	36 000	60 000	70 000 *
Kväve, » N.....	30 000	70 000	90 000

Denna tablå visar att man inte kan använda den förbrukning, som fackmännen anse vara optimal, som grundval för en beräkning av de kvantiteter, som böra kunna ställas till jordbrukets förfogande. Det vore givetvis mycket önskvärt att just under avspärningstider öka jordens avkastning,

men det förefaller inte ekonomiskt möjligt ur gödselproduktionssynpunkt att genast genomföra ett dylikt program. Åtminstone till att börja med måste målet sättas betydligt anspråkslösare. Man bör emellertid försöka tillhandahålla sådana mängder, som inte allt för mycket understiga de kvantiteter som användes 1939. Om den tillgängliga mängden avsevärt understiger 1939 års siffror, kan detta komma att medföra en katastrofal nedgång i skördens storlek.

Ur teknisk synpunkt torde man tills vidare kunna uppsätta som mål att tillhandahålla följande kvantiteter:

Fosfat, ton P_2O_5	40 000
Kali, • K_2O	24 000
Kväve, • N.....	36 000

Detta motsvarar ungefär $\frac{2}{3}$ av förbrukningen 1939 för fosfat och kali, medan kvävemängden är större. Motivet härtill är den utveckling som växtodlingen särskilt i södra Sverige fått under de senare åren, t. ex. genom odling av oljeväxter.

Om man önskar hålla vissa minimikvantiteter av konstgödselmedlen ständigt disponibla för jordbrukets räkning, har man att välja mellan följande alternativ:

1. Tillverkning bedrives kontinuerligt inom landet ur svensk råvara.
2. Tillverkning bedrives kontinuerligt inom landet ur importerad råvara, men möjlighet finnes att vid avspärrning övergå till (dyrare) svensk råvara, som antingen finnes som naturtillgång eller vid behov kan tillverkas.
3. Tillverkning bedrives kontinuerligt inom landet ur importerad råvara, varav nödiga reserver upplagts för att användas vid avspärrning.
4. Varan importeras och anläggning för varans tillverkning inom landet vid avspärrning hålles i reserv.
5. Varan importeras och nödiga lager uppläggas som reserv.

Ehuru importen av såväl kali som kväve under nu pågående krig hittills i stort sett gått tillfredsställande, är nödig tillgång på konstgödselmedel av en sådan betydelse för folkförsörjningen att man inte bör räkna på import av någon del av minimibehovet, utan detta bör antingen kunna tillverkas inom landet eller finnas upplagt i reserv i erforderlig kvantitet. Det är tydligen fördelaktigast om tillverkning sker inom landet ur svensk råvara och om denna tillverkning har en kapacitet som motsvarar behovet. Därefter torde det vara gynnsammast om utländsk råvara användes till dylik tillverkning men svensk råvara vid avspärrning kan framskaffas i tillräcklig omfattning. Även i detta fall kan behovet säkerställas även om avspärrningstiden blir lång. Detsamma gäller om varan normalt importeras men en tillräckligt stor anläggning för varans tillverkning vid avspärrning hålles i beredskap.

Om däremot tillverkningen bedrives inom landet ur importerad råvara varav nödiga reserver upplagts, eller om varan importerats och upplagts i reservlager, möter man i båda fallen den svårigheten, att man nödgas bestämma en viss tid under vilken lagren skola räcka, d. v. s. man måste gissa sig till avspärrningens maximala längd.

Man bör därför söka åstadkomma tillverkningsmöjligheter inom landet för minimibehovet av konstgödselmedel och tillika söka tillse att tillverkningen åtminstone under avspärrning skall kunna ske med användning av svensk råvara. Tills så har ordnats i alla förekommande fall böra råvaror eller färdiga produkter lagras så att behovet säkerställes. Man måste därvid som nämnt bestämma sig för det antal år, för vilket förråden böra räcka. Förslagsvis har här antagits en tid av tre år. Detta förslag är inte baserat på uppfattningen att en avspärrningsperiod inte skulle kunna bli längre, utan därpå att man under denna tid bör kunna uppföra nödiga fabriker för egen tillverkning.

Vid valet mellan ovan uppräknade alternativ torde säkerhetssynpunkten i regel böra gå före den ekonomiska synpunkten, ehuru denna måhända stundom blir så dominerande att kompromiss måste ske.

Det har framkastats tanken att man möjligen borde lagra jordbruksprodukter i stället för konstgödselmedel. Den normala årliga skördeökning, som är att tillskriva konstgödselmedlen, har beräknats ha ett värde av omkring 200 milj. kronor, varav tydligt framgår att lagring om så erfordras bör ske av konstgödselmedel och ej av jordbruksprodukter.

Beträffande nödigt lagringsutrymme torde särskild utredning härom ej vara erforderlig. Tämligen stora möjligheter förefinnas, men det är ej bekant vilka andra varor som eventuellt böra uppläggas i reservlager och som sålunda komma att konkurrera om utrymmet. Konstgödselmedlen äro emellertid i regel lätta att lagra och ej eldfarliga och fordra därför endast enkla magasin, som kunna uppföras utan större kostnad, om så kräves. En lätt och billig magasinstyl användbar även på mindre bärkraftig mark har kommit till användning för reservlagring av konstgödselmedel i Norrköping. Kostnaden för uppförandet av dessa magasin utgjorde 1938 endast 5-50 kronor per ton lagrat gods.

Däremot bör uppmärksamhet riktas på såväl produktionsenheternas som reservlagrens lämpliga fördelning och spridning över landet i den mån detta är möjligt.

Fosforsyre-gödselmedel.

Fosfatkonsumtionen 1939 utgjorde av superfosfat 290 000 ton och av thomasfosfat 20 000 ton. Man beräknar att fosfatbehovet under de närmaste åren kommer att successivt stegras till inemot 400 000 ton 20-procentig superfosfat, och statsagronom Franck anser en förbrukning av ända till 600 000

ton ekonomiskt försvarlig. I det föregående har angivits att den kvantitet man i första rummet bör söka tillhandahålla bör utgöra 200 000 ton superfosfat räknat som 20-procentig vara, vartill kommer den något ökade produktionen av thomasfosfat sedan produktionen härav jämväl kommer till stånd vid Luleå järnverk.

Som bekant är denna superfosfatproduktion numera säkrad, sedan vid Malmberget huvudsakligen ur Kirunamalm produceras 150 000 ton 30-procentigt apatitkoncentrat, som av superfosfatfabrikerna i Landskrona, Limhamn och Gäddviken bearbetas till ett 15-procentigt superfosfat. Förutom vid Malmberget produceras även 12—15 000 ton apatitkoncentrat vid Grängesberg, men denna användes i huvudsak till framställning av fosforsyrade salter och foderfosfat.

Efter kriget torde det komma att ställa sig för dyrt att frakta den värdefulla fosforhaltiga styckemalmen från Kiruna till Malmberget, pulvrисera den och genom anrikning erhålla en fosforhaltig, mindre begärlig järnmalmsslåg samtidigt som apatitkoncentratet utvinnes ur avfallet. Man kan därför inte räkna med större produktion än vad som motsvarar Malmbergets egen produktion av fosforhaltigt avfall eller 20 000 ton per år.

Intet torde emellertid hindra att den nu utförda anläggningen i Malmberget, som beräknas vara avskriven före den 1 juli 1944, reservställes och hålles i stånd så att den snabbt vid behov åter kan sättas i funktion. Avtal häröfver bör träffas mellan staten och Luossavaara-Kiirunavaara AB. Härigenom torde den väsentligen erforderliga åtgärden för säkerställandet av tillgången av fosforsyregödselmedel vara verkställd. Då emellertid apatitproduktionen, även om anläggningarna äro avskrivna, kommer att ställa sig relativt dyrbar, är det att anbefalla att såväl vid fabrikerna som i reservlager ständigt hålles en viss kvantitet importerat råfosfat, exempelvis sammanlagt 100 000 ton, motsvarande i det närmaste 200 000 ton 20-procentigt superfosfat. Härav torde superfosfatfabrikerna kunna lämna omkring 30 000 ton, efter avtal med staten eventuellt mera. Värdet av resterande 70 000 ton efter fredspris är c:a 2·8 milj. kronor.

Nukan det sägas att en kvantitet superfosfat om 200 000 ton per år skulle bli för knapp, om en längre tids avspärrning skulle inträffa. Man har dock möjlighet att under tiden ytterligare öka apatitutvinningen, då tillräckliga kvantiteter fosforrik järnmalm finnas i Kiruna. Det oaktat böra även de andra stora fosfattillgångarna som finnas i Sverige, apatit i kalksten på Alnön och fosforit i sandsten i Närke, vidare undersökas.¹ I det senare fallet synas möjligheterna vara små, men i fråga om apatiten på Alnön ha försök med anrikning nyligen utförts av Kooperativa Förbundet, och man kan möjligen tänka sig en viss utvinning därstädes även under fredstid i samband med lalkutvinning.

¹ Se vidare: Sven Nordengren. Framställning av fosfatgödselmedel ur svensk råvara, K. Lantbruksakademiens Tidskrift årg. LXXXII 1943.

Samtidigt finnes en möjlighet att öka fosfatgödselmedlens, särskilt superfosfatets, effekt genom granulering. Tillverkningen av granulerat superfosfat är redan studerad i tämligen stor skala, omkring 100 ton per dag, men försöken ligga f. n. nere i avvaktan på att visst maskineri, som nu användes till torkning av apatitkoncentratet, skall bli ledigt. Dessa åtgärder skulle givetvis, liksom produktens förbättrande i övrigt, verka utdrysande på förråden.

Slutligen torde det höra till en god beredskap att tillse att produktionen förlägges till olika delar av landet. Häremot strider nödvändigheten av att för produktionens förbilligande, förutom vilken en fredsproduktion utan importskydd ej kan bestå, koncentrera tillverkningen på jämförelsevis stora enheter. Den ökning i konsumtionen, som förutspåtts, kommer emellertid att framtvinga en eller flera nya superfosfatfabriker i mellersta Sverige, varigenom det nuvarande produktionsöverskottet i Skåne blir utbalanserat.

Superfosfatfabrikerna torde själva vara i stånd att vidtaga erforderliga åtgärder i ovan anförda riktningar.

Kaligödselmedel.

Förbrukningen av kaligödselmedel utgör f. n. c:a 36 000 ton rent kali (K_2O) per år. Man väntar sig även beträffande kali en avsevärd stegring i konsumtionen, kanske till 60—70 000 ton, varav till torvjordar 30 000 ton. Nödtorftigt torde man under en avspärningsperiod av ej alltför stor varaktighet kunna reda sig med 20- à 30 000 ton K_2O per år. Här må räknas med en förbrukning av 24 000 ton.

Inga kaligödselmedel tillverkas inom landet. Import sker huvudsakligen från Tyskland, men före kriget skedde import även från Ryssland, Polen, Frankrike och Spanien.

Kali förekommer i stora kvantiteter i svenska bergarter. Särskilt betydelsefulla bergarter äro kalileptit och alunskiffer. Skifferaskan efter oljeframställningen håller 4—5 procent K_2O , och då f. n. utfallet av skifferaskan är omkring 3 000 ton per dag och denna kvantitet numera kommer att ökas, finns det mera kali i den årliga utvunna askan än i hela den svenska konsumtionen av kaligödselmedel. Det ligger sålunda nära till hands att söka utnyttja askan för en svensk kaliutvinning. Fördelaktigast vore en sådan metod som även kan tillåta utvinning direkt ur alunskiffer så att kaliutvinningen ej bleve beroende av en samtidig oljeframställning.

Åtskilliga förslag till utvinning av kali inom landet ha framställts under de senaste femtio åren. Ett förfaringssätt, Jungners kalicementmetod, har kommit till praktiskt utförande på Gotland men åter nedlagts. Överingenjör G. H. Hultman och professor O. Collenberg ha gemensamt utarbetat ett förfarande att ur skifferaska samtidigt utvinna kaliumsulfat och aluminium-

oxid. Detta förfaringssätt är nu (juni 1943) under utprovning i halvstor skala. Sedan våren 1942 har författaren av denna utredning på statsuppdrag undersökt möjligheterna att ur inhemskt råmaterial tillverka kalihaltiga gödselmedel.¹ Tillsammans med professor J. A. Hedvall vid Chalmers Tekniska Högskola i Göteborg har härvid en undersökning av olika metoder för kaliutvinning ur leptit, skiffer och skifferaska utförts på laboratoriestadiet. Sålunda har utprovats ett förfaringssätt att uppsluta leptit, skiffer eller skifferaska med släckt kalk under ångtryck. Härvid går kalit i lösning och kan erhållas med ungefär hälften som sulfat och hälften som karbonat (pottaska). Denna metod synes ha förutsättning att bli ekonomiskt lönande även under normala förhållanden, särskilt som pottaska har ett vida högre värde än de vanliga kaligödselmedlen och under fredstid skulle kunna exporteras till utlandet. Under avspärning skulle det sedan vara synnerligen lätt att medels inom landet tillverkad svavelsyra överföra pottaska till kaliumsulfat, som kan användas som gödselmedel.

Om endera av ovannämnda metoder kan tekniskt utföras skulle möjlighet förefinnas att inom landet tillverka en del av eller kanske hela minimibehovet av kaligödselmedel. Det är sålunda av största vikt att dessa metoder utprövas i halvstor och, om anledning därtill gives, i stor skala. Detta arbete kommer att taga tämligen lång tid i anspråk. Även om resultaten äro gynnsamma, dröjer det kanske omkring tre år innan den första anläggningen i stor skala hunnit utprövas, och denna första anläggning kan knappast göras så stor att minimibehovet därmed är täckt.

Det blir därför nödvändigt att under tiden täcka behovet genom import. Om 24 000 ton rent kali (K_2O) importeras, kostar detta efter 1939 års priser 265 kronor per ton K_2O eller 6·4 milj. kronor. För 3 års konsumtion blir detta 19·2 milj. kronor. Härtill kommer lagringskostnaden. Efter hand som inhemsk tillverkning kan komma till stånd kunna lagren minskas. Misslyckas försöken att framställa kali inom landet till sådana priser att en fredsproduktion kan inrättas, bör det övervägas att inrätta en reservställd fabrik, som i händelse av avspärning skulle kunna sättas i drift. Reservlagrens storlek böra därefter inställas så att de fylla det väsentliga behovet tills den inhemska produktionen kan komma i gång.

Det är svårt att ange kostnaden för de anläggningar som skulle erfordras för en produktion av minimibehovet av kali inom landet, därest anförda förfarande skulle kunna bedrivas, men storleksordningen torde ligga omkring 10 milj. kronor.

¹ Sven Nordengren: Utredning angående möjligheterna att ur inhemska råmaterial tillverka kalihaltiga gödselmedel. Manuskript inlämnat till K. Folkhushållningsdepartementet i maj 1943.

Kvävegödselmedel.

Förbrukningen av kvävegödselmedel utgör nu omkring 36 000 ton rent kväve. Även här beräknas en avsevärd stegring av konsumtionen. Professor Åkerman beräknar att till en allsidig gödsling skulle krävas 66 000 ton. Statsagronom Franck anser att vid intensiv gödsling borde användas 70 000 ton. Det bör i detta sammanhang betonas att konstgödslingen vid stigande arbetslöner men konstanta gödselpriser är den faktor som bäst betalar sig och att kvävegödselmedlen därvid på många grödor kunna åstadkomma den största skördeökningen.

Beträffande kvävegödselmedlen föreligger den skillnaden mot fosforsyre- och kaligödselmedlen att de förra inte äro lika verkande utan kunna indelas i två grupper. Till den första gruppen höra nitratkvävena chilesalpeter och kalksalpeter; till den senare kalkkväve och ammonisulfat. De senares kväve måste i jorden ombildas till nitratkväve. Många av våra kulturväxter kunna dock upptaga kvävet även i form av ammoniak, t. ex. sädesslag och gräs. Kalkkvävet kväveinnehåll överföres först till ammoniak, som liksom kvävet i ammonisulfat medels nitrobakterier överföres i nitrat. På gränsen mellan dessa grupper står kalkammonsalpeter (Ljungasalpeter), som utgör en blandning av ammoniumnitrat och pulvriserad kalksten. Statsagronom Franck framhåller att det i det stora hela spelar en mycket ringa roll om kalksalpeter eller kalkammonsalpeter (Ljungasalpeter) användes. Nitrifikationen av ammoniaken i det sistnämnda går mycket hastigt och för övrigt upptaga växterna som ovan nämnts även ammoniaken med begärlighet.

Man kan använda samtliga kvävegödselmedel till förgödsling, medan nitratgödselmedlen dessutom kunna användas till övergödsling. Det stoffina kalkkvävet bör inte användas till övergödsling därför att det blir sittande på bladen och skadar växten. I kornad form faller det däremot av och ramlar ner på marken.

Det synes råda delade meningar om hur stor del av kvävebehovet som kan utgöras av kalkkväve. Professor Åkerman, som hänvisar till meddelande No. 450 från Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, anför att kalkkvävet på vissa grödor lämnat ett mindre tillfredsställande resultat. Om man med hänsyn till behovet vid avspärrning alltför mycket ökar kalkkvävetillverkningen inom landet kan hela denna kvantitet måhända inte avsättas i fredstid. Detta torde dock vara en prisfråga.

Stockholms Superfosfat Fabriks AB. har anfört, att bolaget efter kriget avser att leverera en del av det tillverkade kalkkvävet i kornad form. Professor Osvald har på grund härav gjort följande uttalande. Frågan om det kornade kalkkvävet användbarhet som övergödsling kan knappast besvaras med ja eller nej. I vanliga fall använder man nämligen övergödslingen som ett medel att ge en del växter en mycket snabbverkande stimulans, och det är framför allt chilesalpeter, som man på detta sätt använder till

sockerbetorna. En sådan användning kan man givetvis inte ha för kalkkvävet, men å andra sidan kan det sägas att det inte finns någonting som hindrar att man till tämligen långt utvecklade rotfrukter ger kornat kalkkväve såsom ett tillskott till det kväve som redan förut givits. På det sättet kan man inte använda det pulvriserade kalkkvävet. Professor Osvald anför vidare att då man talar om kalkkvävet såsom ett långsamt verkande gödselmedel bör man alltid komma ihåg att det inte tar mer än några dagar för att överföra cyanamiden till ammoniak, och sedan beror det på jordens mikrobiologiska aktivitet hur pass lång tid det tar innan ammoniaken oxiderats till salpeter. Använder man kalkkvävet på det rätta sättet så ger det en god och ganska snabb effekt. Han menar därför att på jordar av något så när normal bördighet kan man mycket väl tillföra det kornade kalkkvävet som övergödsling, d. v. s. någon tid efter det växterna ha kommit upp, men man kan inte påräkna att få en så snabb effekt av det som av salpetern.

Den nuvarande tillverkningen av kvävegödselmedel i Sverige utgör:

Stockviksverken.....	52 000 ton kalkkväve	= 9 300 ton kväve
Alby.....	15 000 » »	= 2 700 » »
Ljunga Verk och gasverken.....	8 000 » ammonisulfat	= 1 600 » »
		13 600 ton kväve

Härtill kommer en vid Ljunga Verk planlagd produktion av 40 000 ton kalkammonsalpeter, motsvarande 6 200 ton kväve. Vidare bygger Kooperativa Förbundet i Köping en fabrik för tillverkning av 6 600 ton syntetiskt kväve enligt Habor-Bosch-Fausers förfarande. Detta kväve skulle till att börja med framställas i form av kalkammonsalpeter, men sedermera skulle hela produktionen eventuellt kunna erhållas i form av kalksalpeter. Orsaken varför kalksalpeter inte genast kan produceras är den att allt kväve vid processen först erhålles som ammoniak, som sedan medelst en platina-kontakt förbränns till salpetersyra. Vid framställning av kalksalpeter måste hela kvantiteten överföras till salpetersyra, vid framställning av kalkammonsalpeter endast hälften. Det nu tillgängliga platinaförrådet räcker endast till den senare kvantiteten och därtill lägger det begränsade nickelförrådet hinder i vägen för byggandet av den större salpetersyreanläggningen.

Fabriken vid Alby är avsedd att nedläggas vid krigets slut. Om den reservställes skulle den samlade tillverkningskapaciteten inom landet bli:

Kalkkväve Stockviksverken.....	9 300	
Alby.....	2 700	12 000 ton kväve
Ammonisulfat Ljunga Verk och gasverken.....	1 600 » »	
Kalkammonsalpeter Ljunga Verk.....	6 200 » »	
Kalkammonsalpeter Köping.....	6 600 » »	
		26 400 ton kväve

Om man önskar en tillverkning inom landet av 36 000 ton kväve, måste nya verk uppföras för 9 600 tons kväveproduktion. Billigast kan detta ske

genom att utbygga Stockviksverken till dubbel produktion. Kostnaden här för uppskattas av Fosfatbolaget till 4 milj. kronor. Man erhåller då emellertid 21 300 ton kväve eller 60 procent i form av kalkkväve.

En utvidgning av kalkammonsalpetertillverkningen blir betydligt dyrare. Köpingfabriken som uppföres för en produktion av 40 000 ton kalksalpeter, motsvarande 6 600 ton kväve, beräknas draga en kostnad av 16 milj. kronor. Om dess kapacitet fördubblas beräknas detta kosta 8 milj. kronor. Härigenom erhålles dock endast 6 600 ton av önskade 9 600 tons ökad produktion. Resten skulle kunna täckas genom utvidgning av Stockviksverken.

Det är inte utrett vilka byggnadskostnader som uppstå därest resterande 9 600 ton kväve skola produceras uteslutande som kalksalpeter, men dessa bli förmodligen ganska betydande, särskilt om en ny fabrik därvid måste uppföras på annan plats.

Till dess att en utbyggnad av kväveindustrin på ena eller andra sättet kommer till stånd böra nödiga reserver av kvävegödselmedel upplagras. Sedan utvidgningarna vid Ljunga Verk och Köpingfabriken blivit utförda, erfordras 10 000 ton kväve, motsvarande 65 000 ton chilesalpeter eller kalksalpeter per år och vid 3 års lagring 195 000 ton. Efter 1939 års priser utgör summan cirka 33 milj. kronor, en i och för sig stor kostnad, varvid man dock bör erinra sig att den verkliga kapitalåtgången, under förutsättning av konstant prisläge, endast utgöres av ränte- och lagringskostnader.

Det synes därvid vara fördelaktigare att lagra chilesalpeter än kalksalpeter, eftersom chilesalpeter lättare tål en längre lagringstid, varjämte denna har speciell användning vid sockerbetsodlingen. Skulle hela minimibehovet av kväve tillverkas inom landet, torde man dock kunna ersätta chilesalpeter med annat kvävegödselmedel blandat med koksalt.

Tillverkningen av såväl kalkkväve som kalksalpeter är beroende på tillgång av kol resp. koks, och nödiga reservförråd härav böra följaktligen uppläggas. Stockviksverkens koksåtgång är 20 000 ton per år. Köpingfabriken kommer vid utbyggnad till 42 000 ton kalksalpeter att årligen förbruka 18 000 ton koks. Lagringen för en treårsperiod skulle sålunda uppgå till 114 000 ton koks. Det hade varit att föredraga om inhemskt bränsle hade kunnat användas åtminstone till salpeterfabrikationen. Den inhemska oljeskiffern har varit på tal, men synes särskilt genom sin svavelhalt vara olämplig. Möjligen kan torv användas för ändamålet. Det torde böra tillhöra beredskapen att även undersöka denna fråga. Jämväl böra sådana metaller reservställas, som kunna erfordras för en utbyggnad under avspärning, särskilt platina.

Sammanfattning.

Föreliggande utredning angående det svenska jordbrukets försörjning med konstgödselmedel efter kriget har sålunda givit till resultat att följande åtgärder böra vidtagas så snart och i den ordning som förhållandena medgiva.

1. Avtal bör träffas med Luossavaara-Kiirunavaara AB. om sådant reservställande av flotationsanläggningen för apatit vid Malmberget att denna i händelse av avspärrning snabbt kan utvidga sin produktion till nuvarande kapacitet.

2. Staten bör lagra cirka 70 000 ton råfosfat.

3. Åtgärder böra vidtagas för främjande av undersökningarna rörande utvinning av kaligödselmedel inom landet och försök i halvstor och stor skala anställas därest anledning härtill gives.

4. Cirka 180 000 ton 40 procent kalisalt, motsvarande 3 års förbrukning enligt förut angivet behov, bör importeras och uppläggas i reservlager.

5. Avtal bör träffas med Stockholms Superfosfat Fabriks AB. om reservställande av kalkkvävefabriken i Alby.

6. Cirka 195 000 ton salpeter, i huvudsak chilesalpeter, motsvarande 3 års förbrukning enligt förut angivet behov, bör importeras och uppläggas i reservlager.

7. För 3 års tillverkning av kalkkväve och kalksalpeter nödig kvantitet koks, 114 000 ton, bör införas och uppläggas i reservlager, tillika med för kväveindustrins utvidgning nödiga metaller.

I den mån som den inhemska produktionen kan stegras kunna dessa reservlager minskas, varvid dock bör observeras att behovet med sannolikhet kommer att ökas för alla tre slagen av gödselmedel.

På grund av den ökning av behovet av såväl kali som kväve, som kan väntas, torde importen av dessa gödselmedel ej komma att minskas i jämförelse med förkrigsimporten även om gödselmedelsindustrin inom landet skulle utvidgas i föreslagen omfattning.

Landskrona den 22 juni 1943.

Sven Nordengren.

Tillägg

av professor Åkerman till tidigare verkställda utredningar angående det svenska jordbrukets försörjning med konstgödsel i händelse av avspärrning eller krig.

Det är ju allmänt känt och omvitnat, att tillgång på konstgödsel är en av de viktigaste förutsättningarna för uppehållandet av vår vegetabilieproduktion. Beräkningar, utförda på basis av vid 1937 års konstgödselinven-

tering erhållna förbrukningssiffror, visa, att skördeökningen på grund av tillförd konstgödsel uppgick för höstveten inom Svea- och Götaland till omkring 330 kg kärna per hektar och år, för vårsäd till cirka 190 kg, för rotfrukter (alla slag) samt potatis cirka 6 150 kg samt för slätter- och betesvallar till 300 kg hö per hektar. I procent av medelskördarna för åren 1931—40 betyder detta en skördeökning på mellan 10 och 20 procent. Enligt inom Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap gjorda beräkningar skulle åren före kriget vår inhemska livsmedelsproduktion till 14 procent bero på den genom användande av konstgödsel erhållna skördeökningen.

Trots den betydande ökning utav konstgödselanvändningen, som ägde rum under mellankrigsperioden, särskilt i fråga om kvävehaltiga gödselmedel, räknar man dock med en ytterligare ökning därav, då normala förhållanden återinträda och tillgången på sådan gödsel åter blir fri. Själv har jag vid mina överväganden häröver kommit till det resultatet, att användningen av både konstgödsel och kalk skulle kunna fördubblas i jämförelse med den förbrukning härav, som förekom under åren 1938—1939, detta dock under förutsättning av samma prisrelation mellan konstgödsel och jordbruksprodukter, som då var rådande. Det torde dock dröja rätt länge, innan jordbrukarna allmänt komma till insikt om fördelen med så stora gödselgivor. I den utredning »angående det svenska jordbrukets försörjning med konstgödsel efter kriget», som på uppdrag av 1942 års jordbrukskommitté företagits av direktör Sven Nordengren i Landskrona, och vid vilken han beträffande behovet av konstgödsel samrått med undertecknad, hava följande kvantiteter av viktigare konstgödselmedel ansetts optimala för ett gödselår:

Superfosfat, 20 %-igt.....	400 000 ton
Kali, 40 %-igt.....	150 000 ton
Kväve, 15,5 %-igt.....	450 000 »

Med hänsyn till önskvärdheten av att nämnda kvantiteter konstgödsel alltid kunde disponeras, även om importen vid eventuell avspärrning från tillförsel utifrån på grund av krigiska förvecklingar försvåras eller upphör, borde man egentligen sörja för, att dessa myckenheter genom inhemska produktion eller uppläggande av reservlager alltid stode till förfogande. Ett sådant program är emellertid mycket svårt att förverkliga bl. a. därför, att det skulle draga mycket stora kostnader. Man har för den skull tills vidare uppsatt som mål, att i händelse av avspärrning under alla förhållanden försöka tillhandahålla jordbruket följande myckenheter konstgödsel:

Superfosfat, 20 %-igt.....	200 000 ton
Kali, 40 %-igt.....	60 000 »
Kväve, 15,5 %-igt.....	250 000 »

Till jämförelse härmed anföras de kvantiteter, som använts dels gödselåret 1938/39, dels 1943/44. Desamma voro då:

	1938/39	1943/44
Superfosfat, 20 %-igt.....	304 600 ton	183 000 ton
Kali , 40 %-igt.....	88 400 »	93 000 »
Kväve , 15,5 %-igt.....	179 100 »	203 000 »

De ovan anförda, vid avspärrning behövliga konstgödselkvantiteterna motsvara sålunda ungefär $\frac{2}{3}$ av den före kriget normala kvantiteten fosforsyra och kali, medan kvävemängden är större. Skälet till att en större kvantitet kväve föreslagits är bl. a., att vissa »kristidsväxter» och särskilt oljeväxter samt köksväxter hava stort behov härav. Vidare ger kvävet på flertalet fastmarksjordar förhållandevis större skördeökning än övriga konstgödselmedel.

Om man önskar hålla vissa minimikvantiteter av konstgödsel ständigt disponibla, har man, såsom Nordengren också framhållit, att välja mellan olika alternativ:

1. Tillverkning bedrives kontinuerligt inom landet ur svensk råvara.
2. Tillverkning bedrives kontinuerligt inom landet ur importerad råvara, men möjlighet finnes att vid avspärrning övergå till (dyrare) svensk råvara, som antingen finnes som naturtillgång eller vid behov kan tillverkas.
3. Tillverkning bedrives kontinuerligt inom landet ur importerad råvara, varav nödiga reserver upplagts för att användas vid avspärrning.
4. Varan importeras, och anläggning för varans tillverkning inom landet vid avspärrning hålles i reserv.
5. Varan importeras och nödiga lager uppläggas som reserv.

Ehuru importen av såväl kali som kväve under nu pågående krig ända till föregående höst gått relativt bra, så visa de under senaste tiden inträffade förhållandena med all önskvärd tydlighet vikten av, att landet i detta hänseende är oberoende av import. Fördelaktigast är naturligtvis, om tillverkningen av vissa minimikvantiteter kan ske inom landet ur svenska råvaror. Därefter torde det vara gynnsammast, om utländsk råvara användes till dylik tillverkning men svensk råvara vid avspärrning kan framskaffas i tillräcklig omfattning. Även i detta fall kan behovet säkerställas, även om avspärrningstiden blir lång. Detsamma gäller, om varan normalt importeras men en tillräckligt stor anläggning för varans tillverkning vid avspärrning hålles i beredskap.

Om däremot tillverkningen bedrives inom landet ur importerad råvara, varav nödiga reserver upplagts, eller om varan importerats och upplagts i reservlager, möter man i båda fallen den svårigheten, att man nödgas bestämma en viss tid under vilken lagren skola räcka, d. v. s. man måste gissa sig till avspärrningens maximala längd.

Man bör därför söka åstadkomma tillverkningsmöjligheter inom landet för minimibehovet av konstgödselmedel och tillika söka tillse, att tillverkningen, åtminstone under avspärrning, skall kunna ske med användning av svensk råvara. Tills så har ordnats i alla förekommande fall, böra råvaror

eller färdiga produkter lagras, så att behovet säkerställes. Man måste därvid, som nämnt, bestämma sig för det antal år, för vilket förråden böra räcka. Nordengren antager härför en tid av tre år, under vilken han räknar med, att nödiga fabriker för egen tillverkning skola kunna uppföras.

Vid överläggningar rörande landets försörjning med konstgödsel har också den tanken framkastats, att det möjligen vore mera praktiskt att lagra jordbruksprodukter än konstgödsel. För min del vill jag framhålla, att det här icke bör vara fråga om ett antingen eller utan både och. Skall man välja mellan dessa båda möjligheter, är konstgödsel avgjort att föredraga, då man genom lämplig användning därav, i varje fall då det gäller spannmål, kan producera betydligt större kvantitet än den mängd konstgödsel, som användes. Sålunda kan man av 100 kg kalksalpeter få en skördeökning på minst 200 kg sädeskärna.

I anslutning till vad ovan anförts föreslås av Nordengren, att man för anskaffande av nödig beredskap för olika konstgödselmedel förfar på följande sätt.

För att under alla förhållanden kunna säkra minimibehovet av *fosforsyra*, vilket motsvarar 200 000 ton 20-procentigt superfosfat, böra de vid Malmberget och i Grängesberg utförda anläggningarna för anrikning av apatitlig reservställas och hållas i stånd, så att de vid behov snabbt åter kunna sättas i funktion. Då emellertid apatitproduktionen, även om anläggningarna äro avskrivna, kommer att ställa sig relativt dyrbar, är att anbefalla, att såväl vid fabrikerna som i reservlager ständigt hålles en viss kvantitet importerat råfosfat, exempelvis sammanlagt 100 000 ton, motsvarande i det närmaste 200 000 ton 20-procentigt superfosfat. En sådan reserv är också av betydelse från den synpunkten, att den kan fördelas inom olika områden, vilket från beredskapssynpunkt är önskvärt.

Tyvärr har man ännu icke lyckats inom landet framställa *kaliumhaltiga gödselmedel* i nämnvärd mängd, och för täckande av behovet härav har man sålunda varit helt beroende av import. Försök pågå emellertid att ur skifferaska utvinna för jordbruket lämpligt kaliumsalt. Så länge man icke lyckats genomföra framställningen härav i stor, fabriksmässig skala, måste minimibehovet av kalium täckas genom import och reservlager för helst 3 års behov (= 180 000 ton) uppläggas.

Minimibehovet per år av *kväve* har beräknats till 250 000 ton 15·5-procentig vara, eller nära 39 000 ton rent kväve. Härav bör en icke allt för ringa del och helst minst hälften utgöras av salpeter, under det att resten kan bestå av kalkkväve och ammonisulfat. Produktionskapaciteten av kväve inom landet är för närvarande följande i ungefärliga tal:

Kalkkväve (Stockvik o. Alby).....	72 000 ton = 13 000 ton kväve
Ammonisulfat.....	12 000 " = 2 400 " "
Kalkammonsalpeter (= Ljungasalpeter från Ljunga Verk)...	30 000 " = 4 600 " "

Tillhopa utgör detta sålunda 20 000 ton rent kväve, motsvarande i runt tal 130 000 ton 15·5-procentig vara eller cirka hälften av minimikvantiteten.

Förutom den myckenhet kalkkammonsalpeter, som framställs vid Ljunga-verken kommer emellertid ytterligare tillverkning härav att igångsättas i Köping av Kooperativa förbundet. Den här anlagda fabriken beräknas kunna utbyggas till en kapacitet på minst 40 000 ton kalkkammonsalpeter per år. Trots detta räcker den inhemska produktionen icke till för att täcka behovet. Med anledning därav bör enligt min uppfattning dels ett beredskapslager uppläggas, dels anstalter vidtagas för utbyggande av den inhemska kväveproduktionen. Då behovet med cirka 80 000 ton 15·5-procentig vara per år överstiger vad som kan åstadkommas inom landet, skulle vi vilja föreslå uppläggande av ett beredskapslager på minst 200 000 ton. Härvid synes det fördelaktigast välja chilesalpeter, eftersom denna bättre tål att lagras än kalksalpeter.

Då 200 000 ton chilesalpeter vid normal förbrukning knappast räcker tre år, bör förutom beredskapslagring även övervägas, huruvida icke ytterligare en kvävefabrik borde uppföras. Beträffande vilket gödselmedel, som där bör tillverkas, råder från jordbrukets sida ingen tvekan om, att det bör vara kalksalpeter, emedan tillgången på både kalkkväve och ljungasalpeter mer än väl motsvarar behovet.

Den tillverkning av kvävehaltiga konstgödselmedel, som för närvarande bedrivs här i landet, är helt baserad på kol och koks. Detta nödvändiggör uppläggande utav betydande reservförråd härav, för täckande av tre års behov enligt av Nordengren utförda beräkningar 114 000 ton. Det stora kolbehovet härför giver anledning återkomma till det gamla spørsmålet, huruvida det icke, trots de därmed förenade stora kostnaderna, skulle vara motiverat försöka få till stånd en inhemsk fabrikation av kalksalpeter med elektrisk energi som kraftkälla. Vi veta fuller väl, att en sådan fabrik kräver mycket billig kraft för att bliva räntabel, och att det — förutom i övre Norrland — icke för närvarande lär kunna presteras de energimängder, som skulle behövas för en anläggning på t. ex. 40 000 ton kalksalpeter per år. Men detta hindrar icke, att man bör utreda frågan, huruvida icke möjlighet finnes att genom ytterligare utbyggnad av vattenfall få tillgång till den energi som härför skulle behövas. Att vår försörjningsberedskap med konstgödselkväve därigenom skulle avsevärt förbättras, därom råder icke något tivel.

Svaöf den 1 mars 1945.

Å. Åkerman.

P. M.

rörande oljeväxtodlingen under de närmaste åren.

Av Åke Åkerman.

Av 1942 års jordbrukskommitté har undertecknad blivit anmodad uttala sig om, i vilken utsträckning odling av oljeväxter i fortsättningen lämpligen bör förekomma under vissa givna förutsättningar. Det första spørsmålet, som man härvid önskade få besvarat, var vilken odling av oljeväxter, som skulle behövas, om man därmed endast avsåg att täcka behovet av utsäde för möjliggörande efter ett eller — för raps och rybs — två år av en odling, tillräckligt stor för tillgodoseende av landets behov av fettråvaror och linfrö. Vid beräkningen härav har man utgått ifrån en oljeväxtodling, så omfattande, att den i stort sett skulle motsvara importen av fettråvaror före kriget (se tabell I, alt. IV). Anmärkas må, att de stora arealer, man här räknat med, endast torde kunna uppnås, om priset sättes relativt högt i jämförelse med priset på andra vegetabiliska produkter. Detta kan under vissa förutsättningar vara motiverat, emedan man icke på andra vägar av inhemska råvaror kan producera tillnärmelsevis så mycket matfett som vid oljeväxtodling.

För att säkra utsädesbehovet för en så stor odling, som i alt. IV förutsättes, skulle erfordras utsädesodlingar av den storlek, som angives i alt. I. Egentligen borde dessa beräknade arealer kanske angivits t. ex. 20 procent större, då man måste räkna med, att vissa partier icke bli utsädesdugliga på grund av dåligt bärgningsväder eller andra ogynnsamma omständigheter. Trygghet härför kan emellertid vinnas genom att lagra vissa kvantiteter utsäde av goda partier minst ett år.

Om en fullgod beredskap på detta område önskas, bör man emellertid tillse, att det också finns ett tillräckligt antal odlare, som äro förtrogna med odlingstekniken för olika oljeväxter inom de områden, där sådan odling kan ifrågakomma. Utgående härifrån har uppgjorts en särskild kalkyl, alt. II. Denna grundar sig på kalkyler, framlagda i tabell 2. Vid uppgörande av dessa har förutsatts att oljeväxtodling skulle bedrivas i de 17 län, som i tab. angivas. I de län, som ha den intensivaste odlingen (i tab. kursiverade)

skulle 3 procent av alla jordbrukare med mera än 5 ha åker odla oljeväxter, i övriga medtagna län 2 procent därav. Av varje växtslag, som anses böra förekomma i resp. län, tänkes en odling hos varje ifrågakommande odlare om 1 ha — för höstraps i vissa fall något mera och för vallmo och oljelin något mindre, cirka 0.5 ha. Den sålunda framkalkylerade, nödvändiga odlingsarealen blir, om linet icke medräknas, 10 000 och med oljelin cirka 12 500 hektar.

I alt. III slutligen har angivits de arealer, som skulle behövas vid en oljevästodling, av ungefär den storlek, som förekom år 1944, och som skulle kunna anses lämplig för att täcka behovet av matfett och linolja vid rationering under avspärrning.

Vid beräkningen över skördarnas storlek har använts något olika skörde-siffror per hektar. I alt. I och II, alltså vid en relativt begränsad odling har använts något högre siffror än de hittills erhållna medeltalen. Detta kan vara motiverat med hänsyn till att vid en mindre odling de bästa jordarna kunna beräknas användas samt att skördarna på grund av ökad konstgödselanvändning, förbättrat sortmaterial m. fl. faktorer kunna beräknas stiga under de kommande åren.

Vid de omfattande odlingar, som antagits i alt. III och än mera i alt. IV, måste man däremot räkna med, att även en del mindre lämpliga jordar komma till användning, och de vid kalkylerna använda ha-skördarna ha därför här satts lägre.

Stockholm den 16 april 1946.

Å. ÅKERMAN.

G. Andersson.

Tab. 1. Olika alternativ för den fortsatta oljeväxtodlingens omfattning.

V ä x t s l a g	Alt. I			Alt. II			Alt. III			Alt. IV		
	Areal ha	Skörd kg/ha	Olje- halt %	Areal ha	Skörd kg/ha	Olje- halt %	Areal ha	Skörd kg/ha	Olje- halt %	Areal ha	Skörd kg/ha	Olje- halt %
Höstraps.....	115	2 200	40	101	2 200	40	1 200	8 000	1 800	25 000	1 700	40
Höstrybs.....	170	1 500	38	97	2 000	38	1 140	7 000	1 400	20 000	1 300	38
Värraps.....	280	1 500	38	122	3 000	38	1 710	10 000	1 300	30 000	1 200	38
Vitsenap.....	320	1 300	27	112	2 000	27	700	8 000	1 200	25 000	1 100	27
Vallmo.....	30	1 000	40	12	500	40	200	2 000	1 000	5 000	900	40
Summa (för matfett av sedd olja)	915			444	10 000		4 950	35 000		105 000		49 785
Oljelin.....	2 140	1 400	34	1 020	2 500	34	1 190	10 000	1 400	30 000	1 300	34
Summa (olja)	3 055			1 464	12 500		6 140	45 000		135 000		63 045

Alt. I = Odling, erforderlig för att täcka behovet av utsäde för en odling påföljande år, som ger c:a 50 000 ton olja av för matfettsframställning lämpligt slag och c:a 40 000 ton linfrö (jmf. alt. IV).

Alt. II = Odling, erforderlig för att bibehålla odlarnas kunskaper om oljeväxtodling (se tabell 2).

Alt. III = Odling, erforderlig för att lämna råvara för c:a 20 000 ton margarin samt 13 000 ton linfrö (avspärningsalt.).

Alt. IV = Odling, erforderlig för att lämna råvara för c:a 60 000 ton margarin samt 40 000 ton linfrö.

Tab. 2. Beräknad areal oljeväxter, erforderlig för att upprätthålla odlarnas kunskap om odlingen.

L ä n	Antal brukare med < 5 ha	Antal oljeväxtodlare	Antal växtslag	Areal ha	
Stockholms.....	6 091	122	V+L	244	H=Höstoljeväxter (höstraps o. höstrybs)
Uppsala.....	5 611	112	V+L	224	
Södermanlands.....	6 803	136	V+L	272	
Östergötlands.....	9 426	314	H+ V+L	952	V=Våroljeväxter (våraps, vitse- nap, vallmo)
Jönköpings.....	8 832	177	V+L	531	
Kronobergs.....	6 865	137	V+L	411	L = Lin (oljelin)
Kalmar	10 103	337	H+V+L	1 011	
Götlands.....	4 212	141	H+V+L	423	
Blekinge	3 618	120	H+V+L	360	
Kristianstads.....	13 031	434	2 H+V+L	1 736	
Malmöhus.....	13 529	451	2 H+2V+L	2 255	
Hallands.....	8 116	270	H+2V+L	1 080	
Göteborgs o. Bohus...	6 547	131	V+L	262	
Älvsborgs.....	13 187	264	V+L	528	
Skaraborgs.....	16 251	540	H+V+L	1 620	
Örebro.....	7 321	146	V+L	292	
Västmanlands.....	6 285	126	V+L	252	
Summa	145 828	4 628		12 453	

Antal officiärer med < 2 år	Antal officiärer med 2-5 år	Antal officiärer med 6-10 år	Antal officiärer med 11-15 år	Antal officiärer med 16-20 år	Antal officiärer med 21-25 år	Antal officiärer med 26-30 år	Antal officiärer med 31-35 år	Antal officiärer med 36-40 år	Antal officiärer med 41-45 år	Antal officiärer med 46-50 år	Antal officiärer med 51-55 år	Antal officiärer med 56-60 år	Antal officiärer med 61-65 år	Antal officiärer med 66-70 år	Antal officiärer med 71-75 år	Antal officiärer med 76-80 år	Antal officiärer med 81-85 år	Antal officiärer med 86-90 år	Antal officiärer med 91-95 år	Antal officiärer med 96-100 år
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

P. M.

angående jämförelse mellan löneläget för lantarbetare och löneläget för vissa andra arbetarkategorier på landsbygden.

Utarbetad av Otto Zetterberg i samarbete med Carl Leissner och Karl Lindman.

Jordbrukskommittén har vid sina bedömanden haft att undersöka löneförhållandena på landsbygden och att söka fastställa skillnaden mellan lönerna för grovarbetare inom jordbruket och inom andra näringsgrenar. Lantarbetarnas löneförhållanden behandlas utförligt i av socialstyrelsen förtolpande verkställda undersökningar, vilkas huvudresultat publiceras i Lönestatistisk Årsbok. I nämnda berättelse redogöres också för löneförhållandena för åtskilliga andra kategorier av arbetare, såsom väg-, skogs- och industriarbetare. Den officiella lönestatistiken ger emellertid endast små möjligheter till direkt jämförelse mellan de olika kategorierna. För arbetare inom andra näringsgrenar än jordbruket saknas sålunda löneuppgifter för olika yrkesgrupper inom näringsgrenen, varigenom lönerna för grovarbetare ej kunna särskiljas. Vidare meddelar den officiella statistiken icke separata uppgifter om lönerna på landsbygden, varjämte endast timlöner finnas angivna för vägarbetare och dagsförtjänster för skogsarbetare, medan uppgifter om årslöner för dylika arbetare saknas.

Kommittén har icke ansett möjlighet föreligga att för kommitténs räkning företaga en allmän löneräkning för åstadkommande av bättre jämförbarhet. I stället har kommittén funnit, att en enklare väg borde väljas för ernående av kännedom om de önskade förhållandena, även om denna kännedom därvid icke kunde bliva så fullständig och noggrann, som i och för sig vore önskvärt. I sådant syfte begärde och erhöi kommittén tillstånd av Kungl. Maj:t att verkställa två statistiska undersökningar, avseende timlöner respektive årslöner för arbetare på landsbygden. För dessa undersökningar och för vissa beräkningar, utförda på grundval av vid desamma erhållna resul-

tat, redogöres i denna P.M. Det bör emellertid redan här förutskickas, att undersökningarna givit endast tämligen vaga möjligheter att beräkna löneklyftan mellan jordbrukets och andra näringsgrenars arbetare.

A. Nominella timlöner och timförtjänster.

Material, bearbetningsmetoder, huvudresultat.

Den först företagna undersökningen syftade till att fastställa timlönerna för grovarbetare på landsbygden och har till uppläggning och genomförande anslutits till två liknande undersökningar, som år 1936 utförts av socialstyrelsen och år 1939 av 1938 års jordbruksutredning. Särskilda frågeformulär tillställdes samtliga kommunalnämnder och självständiga arbetsförmedlingskontor med anhängan om uppgift om vanligaste kontanta timlön under tredje kvartalet 1944 för ordinarie arbetstid (inklusive förekommande indextillägg) beträffande dels manliga och kvinnliga lantarbetare — utom förmän, kreatursskötare och specialarbetare — i vissa specificerade anställningsformer, dels vissa kategorier manliga arbetare utanför jordbruket, nämligen vägarbetare, skogsarbetare, dikningsarbetare, flottningsarbetare och grovarbetare sysselsatta inom industri, byggnadsföretag m. m. För arbetare utanför jordbruket begärdes även uppgift om den beräknade genomsnittliga totalförtjänsten per dag vid ackordsarbete. Svar å de utsända frågeformulären erhöles från den övervägande delen av de tillskrivna myndigheterna eller från 2 125 kommunalnämnder och 210 arbetsförmedlingskontor. Liksom vid 1939 års undersökning bearbetades endast svaren från de förra, medan de senares svar användes som ledning vid granskningen. Vid denna frånsorterades dels ett mindre antal formulär utan användbara uppgifter, dels ock formulär, avseende köpingar. Bearbetningen, som omhänderhades av livsmedelskommissionens statistiska byrå, utfördes enligt hålkortsmetoden.¹

Undersökningens resultat ha beträffande timlöner för jordbruksarbetare liksom vid 1939 års undersökning uträknats såsom enkla medelvärden för de olika löneformerna, enär kommunuppgifter om antalet lantarbetare saknas.² Beträffande övriga löner ha uträknats dels ovägda medeltal, dels med arbetarantalet vägda medeltal, dels ock beträffande daglöner med arbetareantalet och dagsverksantalet vägda medeltal. Då avvikelserna mellan de tre sifferserierna äro jämförelsevis små, användas i det följande endast de med arbetareantalet vägda medeltalen.

Huvudresultaten av timlöneundersökningen framgå av följande sammanställning.

¹ Å livsmedelskommissionens statistiska byrå finnas koncepttabeller tillgängliga, av vilka undersökningens resultat i olika hänseenden framgå.

² Det ovägda riksmedeltalet (kr. 1: 03) överensstämmer nästan exakt med det värde, som framkommer, om de ovägda länsmedeltalen sammanvägas med hjälp av antalet arbetare inom jordbruket i olika län enligt 1940 års folkräkning (kr. 1: 04).

Tab. 1. Timlön vid tidlönsarbete för grovarbetare på landsbygden inom vissa yrkesgrupper under tredje kvartalet 1944, i medeltal för hela riket.

Y r k e s g r u p p	Timlön, kronor
Lantarbetare utan naturaförmåner (vid stadigvarande anställning).....	1: 03
Vägarbetare.....	1: 28
Skogsarbetare.....	1: 21
Dikningsarbetare.....	1: 34
Flottningsarbetare.....	1: 28
Grovarbetare inom industri.....	1: 27
Andra grov- och diversearbetare	
vid byggnadsföretag.....	1: 51
eljest vid arbete åt enskilda.....	1: 41
i kommunens tjänst.....	1: 47

Jämförelse mellan timlöneundersökningen och den officiella lönestatistiken.

Vid ett bedömande av vilket värde, som skall tillmätas den nu nämnda undersökningen, torde stor vikt böra fästas vid graden av överensstämmelse mellan densamma och den officiella lönestatistiken på de punkter, där en jämförelse dem emellan är möjlig. Då utredningen tillkommit av det skälet, att den officiella lönestatistiken icke ansetts ge en tillräckligt klar bild av löneläget på landsbygden, bli jämförelsepunkterna givetvis fåtaliga. I de båda fall, som redovisas här nedan, föreligga dock möjligheter till jämförelse, sedan vissa kompletterande uppgifter erhållits från socialstyrelsen.

För manliga lantarbetare utan naturaförmåner anger timlöneundersökningen en medeltimlön under tredje kvartalet 1944 av kr. 1: 03 vid stadigvarande anställning. Enligt Lönestatistisk Årsbok för år 1944¹ uppgick den genomsnittliga löneinkomsten per timme för samma kategorier² till kr. 1: 09. Häri ingår emellertid ersättning för övertidsarbete, ryktersättning, semesterlön m. m. Exakta beräkningar av till vilket belopp dessa extraförtjänster uppgå i genomsnitt per timme kunna ej företagas på grundval av socialstyrelsens material. Av på olika håll verkställda uppskattningar att döma synas deras värde emellertid kunna antagas just uppgå till eller i varje fall mycket nära överensstämma med skillnaden mellan de angivna beloppen.

Beträffande skogsarbetare föreligger möjlighet till jämförelse mellan timlöneundersökningen och lönestatistiken genom att båda innehålla uppgift om dagsförtjänsten vid huggningsarbete vintertid. Enligt den förra undersökningen hade skogsarbetare vid avverkningsarbete vintertid en ackords-

¹ Vid tiden för denna P. M:s författande förelåg icke Lönestatistisk Årsbok för år 1944 i tryck. Genom tillmötesgående från socialstyrelsen ha emellertid vissa uppgifter för år 1944 ställts till jordbrukskommitténs förfogande.

² Kördränkare, övriga egentliga jordbruksarbetare och arbetare med blandat arbete inom huvudgruppen »Timavlönade arbetare utan naturaförmåner».

förtjänst per dag av kr. 12: 11, och enligt lönestatistiken uppgick medelförtjänsten för huggare vintern 1943—1944 till kr. 12: 62 per dag. Lönestatistikens uppgifter beträffande skogsarbetare hänföra sig närmast till förhållandena i kronoparkerna.

Av det anförda framgår, att timlöneundersökningen visar god överensstämmelse med lönestatistiken i de fall, där en jämförelse är möjlig. Det torde därför kunna antagas, att den ger en i stort sett riktig bild av löneläget på landsbygden.

Undersökningsresultaten ha även tillställts vissa arbetsgivareföreningar och fackförbund för jämförelse med hos dessa befintligt material. Ehuru direkt jämförbarhet i allmänhet ej varit möjlig, bestyrkas timlöneundersökningens resultat i det stora hela av från nämnda organisationer erhållna upplysningar.

Beräkning av skillnaden mellan lantarbetares och övriga arbetarkategoriernas timlön.¹

Vid beräkningen av skillnaden mellan lantarbetares och övriga yrkesgruppers lön är det mindre lämpligt att direkt jämföra de för olika grupper beräknade riksmedeltalen med varandra, på grund av att lönerna i viss grad samvariera i regionalt hänseende. Sålunda voro de konstaterade riksmedeltimlönerna för lantarbetare och skogsarbetare respektive kr. 1: 03 och kr. 1: 21; skillnaden utgjorde alltså 18 öre. Beräknas i stället för varje hushållningssällskapsområde skillnaden mellan lantarbetares och skogsarbetares timlön och uträknas därefter ett enkelt aritmetiskt medeltal av dessa skillnader, bli skogsarbetarnas timlöner i genomsnitt endast 10 öre högre än lantarbetarnas, vilket tal måste anses vara ett riktigare mått på den existerande löneskillnaden mellan dessa båda grupper.² Dylika genomsnittliga löneskillnader anges tillika med skillnaden mellan riksmedeltalen i följande tabell.

¹ Vid denna jämförelse har liksom i fortsättningen endast timlönen för lantarbetare med stadigvarande anställning utan naturaförmåner tagits i betraktande, då denna kan direkt jämföras med lönen inom andra arbetsområden. Det må emellertid påpekas, att den totala lönen (kontantlön + värdet av naturaförmåner) för arbetare med naturaförmån i form av bostad och bränsle måste anses vara något lägre än för arbetare utan naturaförmåner. Om man utgår från en arbetstid av 2 400 timmar per år (50 veckor om genomsnittligt 48 timmar), motsvarar skillnaden i kontant lön mellan de nämnda anställningsformerna (kr. 1: 03 — kr. 0: 84 = kr. 0: 19) ett belopp av 456 kr. per år, som alltså skall motsvara värdet av bostad och bränsle, för att lönerna skola vara lika stora. Detta är omkring 100 kr. mer än vad naturaförmån av detta slag vanligen värderas till (jfr sid. 44), men å andra sidan uppgår årskostnaden för enbart en modern lantarbostad till ännu högre belopp.

² Följande exempel torde klargöra olikheten mellan de båda beräkningssätten. Om i ett område finnas 1 000 lantarbetare och 1 000 skogsarbetare med en genomsnittlig timlön av kr. 1: 00 resp. 1: 10 och i ett annat område 1 000 lantarbetare och 2 000 skogsarbetare med en genomsnittlig timlön av kr. 1: 12 resp. 1: 22, är den genomsnittliga skillnaden mellan lantarbetares och skogsarbetares lön 10 öre, medan skillnaden mellan lantarbetarnas och skogsarbetarnas medellön (kr. 1: 06 resp. 1: 18) är 12 öre.

Tab. 2. Skillnad mellan lantarbetares och vissa andra arbetarkategoriernas timlön under tredje kvartalet 1944, i kronor.

Y r k e s g r u p p	Lön skillnad gentemot lantarbetare beräknad som	
	genomsnittlig lön skillnad	skillnad mellan riksmedellöner
Vägarbetare.....	0: 19	0: 25
Skogsarbetare.....	0: 10	0: 18
Dikningsarbetare.....	0: 24	0: 31
Flottningsarbetare.....	0: 12	0: 25
Grovarbetare inom industri.....	0: 21	0: 24
Andra grov- och diversearbetare vid byggnadsföretag.....	0: 41	0: 48
eljest vid arbete åt enskilda.....	0: 31	0: 38
i kommunens tjänst.....	0: 35	0: 44

Beräkning av skillnaden mellan lantarbetares och andra arbetarkategoriernas timförtjänst.

Hittills har endast redogjorts för olika arbetargrupperns timlön och för skillnaden mellan lantarbetares och övriga arbetarkategoriernas timlöner. Skillnaden i timlöner kan emellertid icke utan vidare användas som mått på skillnaden i timförtjänster. I olikhet mot vad som är fallet inom andra arbetsområden förekommer ackordsarbete i mycket liten utsträckning inom jordbruket. Ett undantag utgör rotfruktsskötseln, som dock i stor utsträckning ombesörjes av en från den fasta lantarbetarstammen skild kår av säsongarbetare. För lantarbetarna torde därför timförtjänsten kunna sättas lika med timlönen, medan detta icke är fallet för andra grupper. På grundval av det material som står till buds skall i det följande ett försök göras att för olika arbetargrupper ange merförtjänsten vid och omfattningen av ackordsarbete samt att med ledning därav beräkna timförtjänsten för de olika grupperna. Beräkningen har utförts med ledning av vissa uppgifter i den officiella lönestatistiken och timlöneundersökningens uppgifter om dagsförtjänst vid ackordsarbete. Beträffande de senare har det antagandet gjorts, att de avse en arbetsdag om 8·5 timmar (för skogsbruket dock endast 7 timmar). Genom jämförelse mellan dagsförtjänsten vid ackordsarbete med timlönen multiplicerad med 8·5 resp. 7 har ett direkt mått på merförtjänsten vid ackordsarbete erhållits. Det ligger dock i sakens natur, att dessa beräkningar icke kunna göra anspråk på någon större grad av exakthet. Den officiella lönestatistikens uppgifter särskilja ej grovarbetare från yrkesutbildade arbetare och hänföra sig till riket i dess helhet utan att lämna upplysning om de speciella förhållandena på landsbygden, medan timlöneundersökningens siffror å andra sidan måste anses behäftade med en viss osäkerhet. Det har därför ansetts lämpligt att ange omfattningen av ackordsarbete och merförtjänsten härvid i avrundade tal, varvid avrundningen skett

nedåt. Detta innebär, att de i fortsättningen angivna lönedifferenserna uttrycka vad löneklyftan mellan lantarbetare och övriga arbetare *minst* torde uppgå till.

Timförtjänsterna ha beräknats för vägarbetare, skogsarbetare, grovarbetare inom industri och grovarbetare inom byggnadsföretag. För övriga i det föregående nämnda yrkesgrupper saknas vissa av de för beräkningarna erforderliga uppgifterna.

För *vägarbetare* utvisar timlöneundersökningen en merförtjänst vid ackordsarbete på 21·2 procent. Enligt den officiella lönestatistiken var merförtjänsten under femårsperioden 1939—1943 24·1 procent. Omfattningen av ackordsarbete har på grundval av uppgifterna i lönestatistiken beräknats till 24 procent av hela arbetstiden. Vid beräkning av timförtjänsten för vägarbetare har såväl merförtjänsten vid ackordsarbete som ackordsarbetets omfattning satts till 20 procent.

För *skogsarbetare* har merförtjänsten vid ackordsarbete på grundval av timlöneundersökningens uppgifter beräknats till 43·0 procent. Den officiella lönestatistiken ger icke upplysning om merförtjänsten vid ackordsarbete. Vid beräkningen av skogsarbetarnas timförtjänster i jämförelse med lantarbetarnas har därför merförtjänsten vid ackordsarbete satts till 40 procent, medan omfattningen av ackordsarbete antagits utgöra 80 procent med hänsyn till att skogsarbetena i övervägande grad utföras på ackord.¹

För *grovarbetare inom industri* utvisar timlöneundersökningen en merförtjänst vid ackordsarbete på 21·1 procent. I den officiella lönestatistiken meddelas vissa siffror beträffande merförtjänsten vid ackordsarbete för arbetare inom industri och hantverk. År 1943 var den genomsnittliga timförtjänsten för vuxna män kr. 1: 32 vid tidlönsarbete och kr. 1: 54 vid ackordsarbete eller 16·7 procent mer. Det framhålls dock, att dessa siffror knappast kunna utan vidare jämföras. En bearbetning av den officiella statistikens material för beräkning av merförtjänsten vid ackordsarbete ger vid handen, att denna för »den mittersta hälften» av antalet arbetare uppgår till mellan 19 och 40 procent. Beträffande omfattningen av ackordsarbete anges i Lönestatistisk Årsbok 1943, att de manliga industriarbetarna detta år arbetade på ackord under i genomsnitt 49·2 procent av arbetstiden. Industriarbetarnas timförtjänst har beräknats utifrån antagandena, att merförtjänsten vid ackordsarbete uppgår till 20 procent och att ackordsarbetet omfattar 45 procent av arbetstiden. Man får dock räkna med att ackordsarbetets omfattning är mycket varierande inom olika industrigrenar.

För *grovarbetare inom byggnadsföretag* skulle merförtjänsten vid ackordsarbete enligt timlöneundersökningen uppgå till 20·1 procent. Lönestatistisk

¹ Någon bestämd uppgift om omfattningen av ackordsarbete har icke stått att erhålla. Det framhålls alltid, att skogsarbete huvudsakligen utföres på ackord. Vid timlöneundersökningen lämnades emellertid 1 221 uppgifter om timlön vid tidlönsarbete och 2 036 uppgifter om dagsförtjänst vid ackordsarbete, varför det torde vara nödvändigt att räkna med att skogsarbetarna i viss utsträckning arbeta på tidlön.

Årsbok 1943 anger, att den genomsnittliga löneinkomsten för manliga arbetare i byggnadsverksamhet uppgick till kr. 1:44 vid tidlönsarbete och kr. 2:52 vid ackordsarbete eller 75.0 procent mera, medan ackordsarbetet omfattade 46.4 procent av arbetstiden. Beträffande såväl omfattningen av som merförtjänsten vid ackordsarbete torde den officiella statistikens siffra för samtliga byggnadsarbetare behöva reduceras åtskilligt med hänsyn till att ackordsarbete vid byggnadsarbete, särskilt för grovarbetare, förekommer i betydligt mindre utsträckning och därjämte ger betydligt mindre merförtjänst på landsbygden än i städerna. Vid timförtjänstberäkningen har merförtjänsten vid ackordsarbete satts till 20 procent och ackordsarbetets omfattning enligt uppgifter från vederbörande fackförbund uppskattats till 15 procent av arbetstiden.

I följande tablå sammanställas de procenttal, som enligt i det föregående angivna grunder uttrycka merförtjänsten vid och omfattningen av ackordsarbete:

Y r k e s g r u p p	Merförtjänst vid ackordsarbete i % av timlön	Ackordsarbetet i % av hela arbets- tiden
Vägarbetare.....	20	20
Skogsarbetare.....	40	80
Grovarbetare inom industri.....	20	45
Grovarbetare inom byggnadsföretag.....	20	15

Det tillvägagångssätt, som tillämpats för beräkning av skillnaden mellan lantarbetares och övriga arbetargrupper timförtjänst, framgår av tab. 3. Utgångspunkt har varit riksmiddelönen för helt kontantavlönade lantarbetare (kr. 1:03 per timme). Timförtjänsten för övriga grupper har erhållits genom summering av lantarbetarlönen med den genomsnittliga löneskillnaden (jfr tab. 2). Timförtjänsten vid ackordsarbete har beräknats genom att timlönen ökats med merförtjänsten vid ackordsarbete, vilken bedömts med tillhjälp av procenttalen i vänstra kolumnen av ovanstående tablå. Därefter har den genomsnittliga timförtjänsten beräknats genom sammanvägning, varvid procenttalen för ackordsarbetets omfattning använts som vëgningstal. Ehuru sistnämnda procenttal hämtats ur den officiella statistiken för år 1943, torde de utan nämnvärd felrisk kunna användas även för denna beräkning, avseende år 1944. Slutligen har skillnaden mellan lantarbetares och övriga grupper timförtjänst framkommit såsom skillnaden mellan lantarbetarnas timlön och den för respektive grupper beräknade genomsnittliga timförtjänsten.

Tab. 3. Skillnad mellan lantarbetares och vissa andra arbetarkategoriernas timförtjänst under tredje kvartalet 1944, i kronor.

Lantarbetarnas timlön: kr. 1:03.

Y r k e s g r u p p	Löne- skillnad vid tidlöns- arbete gentemot lantarbe- tare	Timförtjänst vid		Beräknad genom- snittlig timför- tjänst	Beräknad skillnad i timför- tjänst gentemot lant- arbetare
		tidlöns- arbete	ackords- arbete (beräknat värde)		
Vägarbetare	0: 19	1: 22	1: 46	1: 27	0: 24
Skogsarbetare	0: 10	1: 13	1: 58	1: 49	0: 46
Grovarbetare inom industri	0: 21	1: 24	1: 49	1: 35	0: 32
Grovarbetare inom byggnadsföretag....	0: 41	1: 44	1: 73	1: 48	0: 45

Skillnaden mellan den nominella timlönen för de kontantavlönade lantarbetarna och andra närmast jämförbara arbetarkategorier på landsbygden uppgick således enligt timlöneundersökningen under tredje kvartalet 1944 till mellan 10 och 41 öre, d. v. s. till mellan 10 och 40 procent av lantarbetarnas timlön.

Skillnaden i den nominella timförtjänsten uppgick, under förutsättning att merförtjänsten vid ackordsarbete och ackordsarbetets omfattning riktigt uppskattats, till mellan 24 och 46 öre eller till mellan 23 och 45 procent av de kontantavlönade lantarbetarnas timförtjänst.

B. Nominella årslöner.

Såsom i inledningen till denna P. M. har anförts, har kommittén även låtit företaga en undersökning rörande olika arbetarkategoriernas årslöner. Kommittén fann tids- och kostnadsskäl tala för att redan förefintligt material borde utnyttjas och hemställde därför hos Kungl. Maj:t om bemyndigande att på grundval av uppgifterna i insända anmälningar om olycksfall i arbete få verkställa en utredning rörande årslönerna för grovarbetare å landsbygden. Sedan bifall härtill lämnats, infordrades genom riksförsäkringsanstalten från yrkesinspektörerna, bergmästarna, järnvägsinspektörerna, skogs- och flottledsinspektören samt sprängämnesinspektören anmälningarna om under år 1943 inträffade olycksfall, i den mån de drabbat på landsbygden sysselsatta arbetare. Även denna undersökning har utförts av livsmedelskommissionens statistiska byrå.

Ändamålet med utredningen var att ur olycksfallsanmälningarnas uppgifter om de skadades förtjänst under året närmast före olycksfallet fastställa de genomsnittliga årslönerna för på landsbygden sysselsatta manliga arbetare inom olika näringsgrenar, yrkesgrupper o. s. v. för att därigenom erhålla möjlighet såväl till jämförelse mellan lönerna för grovarbetare inom olika näringsgrenar som till jämförelse mellan lönerna för grovarbetare med

lönerna för andra slag av arbetare. Denna sistnämnda jämförelse behandlas emellertid ej i denna redogörelse.¹

Årslöneundersökningen avser löneläget åren 1942 och 1943, varför direkt anslutning i tiden icke kunnat erhållas till timlöneundersökningen, som utvisar löneläget under tredje kvartalet 1944.

Bearbetningen av materialet.

Vid bearbetningen utgallrades till en början ur det inkomna materialet, sammanlagt omkring 100 000 olycksfallsanmälningar, samtliga blanketter, avseende följande kategorier: kvinnor, personer i förmans- eller chefsställning, egna företagare, hemmasöner, förvaltningspersonal, män födda före år 1883 och efter år 1922, arbetare i städer och s. k. D-kommuner samt utlänningar. Vidare företogs utgallring av olycksfallsanmälningar utan godtagbar uppgift om årslönen. För att medtagas i undersökningen kvarstodo sålunda därefter uppgifter för svenska manliga arbetare, födda åren 1883—1922 och sysselsatta i kommuner, där befolkningen i tätorterna understiger $\frac{2}{3}$ av den totala folkmängden.

Det kvarvarande materialet granskades därefter med avseende på följande uppgifter, vilka gjordes till föremål för statistisk bearbetning:

- a) arbetsföretagets (arbetsplatsens) belägenhet (kommun, kommuntyp, dyrt, ort, län, landsdel);
- b) arbetsföretagets art (näringsgren);
- c) arbetarens yrke eller yrkesspecialitet;
- d) arbetarens ålder;
- e) anställningens varaktighet (fast, tillfällig anställning o. s. v.);
- f) lönen under det senaste året med särskilt aktgivande på eventuella naturaförmåner;
- g) antalet arbetsdagar under året;
- h) begynnelsedag för den uppgivna årslönen.

Granskningen av uppgifterna om årslönen gav tidigt vid handen, att desamma i stor utsträckning voro ofullständigt eller på annat sätt otillfredsställande angivna, varför särskild omsorg nedlades på granskning och hyfsning av desamma. Som utgångspunkt uppställdes därvid principen, att alla i den slutliga bearbetningen ingående löneuppgifter skulle avse lön för helt år vid tjänstgöring utan avbrott i arbetet. Beräkning av lön för helt arbetsår företogs därför i vissa fall, då antalet arbetsdagar, för vilka lön utgått, uppgivits vara mindre än »antalet arbetsdagar i allmänhet under året». Dylik »uppräknings» av lönen företogs för *fast* anställda arbetare med endast *en* anställning under året:

¹ Å livsmedelskommissionens statistiska byrå finnas förvarade detaljerade koncepttabeller rörande undersökningens resultat, varvid arbetarna fördelats efter näringsgrenar, yrkesgrupper, län, landsdelar, kommuntyper, dyrtorsgrupper, ålder, olika slag av naturaförmåner och anställningens varaktighet. Vidare framgår av tabellerna antalet uppräknade fall (se texten), lönespridningen samt storleken av medianer och kvartiler i årslönerna m. m.

- a) vid avbrott i tjänstgöring å högst 100 dagar på grund av driftsinställelse, sjukdom, militärtjänstgöring o. s. v., om anställningen i övrigt fortgått utan avbrott (den i regel lägre lön, som i dylika fall kan ha utgått under avbrottet, medräknades ej);
- b) om anställningen varat minst 1 år före olycksfallet och antalet arbetsdagar under de senaste 360 dagarna uppgivits till minst 250 samt »antalet arbetsdagar i allmänhet» varit större; i dessa fall saknades uppgift om anledningen till frånvaron;
- c) om anställningen varat mellan $\frac{1}{2}$ och 1 år och vederbörande varit i tjänst alla arbetsdagar.

Uppräkningen tillgick så, att det å blanketten angivna lönebeloppet multiplicerades med förhållandet mellan »antalet arbetsdagar i allmänhet under året» och antalet arbetsdagar, för vilka lön utgått, och utfördes endast, då skillnaden mellan de båda uppgifterna om antalet arbetsdagar uppgick till minst 10.

Då två eller flera anställningar förekommit under året utan att tillsammans omfatta hela året, ansågs i regel uppräknings ej kunna ske. Blanketten utgallrades då, liksom fallet var vid ofullständiga löneuppgifter för tillfälligt anställda arbetare.

I analogi med det sagda företogs omräkning till ett år, då den sammanlagt uppgivna lönen avsåg mer än ett år, vilket huvudsakligen förekom be-
träffande arbetare, som bytt anställning under året. Övertidsersättning med-
räknades ej.

Såsom konsekvens av helårsprincipen följde, att arbetare inom säsong-
industrier m. fl. uteslötos ur undersökningen, såvida de icke fyllt ut året
med tillfälligt arbete. Alla blanketter utgallrades, å vilka »antalet arbets-
dagar i allmänhet under året» uppgivits till mindre än 250.

Då uppenbar felaktighet, som ej stått att rätta, förekom och då uppgift
saknades om förhållanden, som enligt ovan skulle statistiskt bearbetas, från-
sorterades blanketten.

Efter nu nämnda gallrings- och granskningsarbeten kvarstodo 9 827
olycksfallsanmälningar att medtagas i den slutliga bearbetningen. Av dessa
avsågo 2 961 sådana arbetare, som behandlas i denna redogörelse, d. v. s.
i huvudsak grov- och diversearbetare.

Vid granskningen av uppgifterna om naturaförmåner visade sig uppgifts-
lämnarnas värdering därav vara i hög grad oenhetlig. Det ansågs därför
lämpligt att vid bearbetningen räkna med enhetsvärden för olika slag av
naturaförmåner. Av statliga myndigheter i olika sammanhang gjorda upp-
skattningar av värdet av dessa förmåner varierade icke obetydligt.¹ De enhets-
värden, som i undersökningen kommo till användning, utgöra i stort sett

¹ Jämför Lönestatistisk Årsbok, jordbrukskommitténs värderingar i samband med uppgö-
randet av den s. k. jordbrukskalkylen och »Jordbruksbefolkningens levnadskostnader» (SOU
1944: 1, av E. Lindahl och L. Lemne).

avrundade medeltal av dessa olika värderingar. Beloppen, vilka adderades till de uppgivna kontantlönerna, framgå av följande sammanställning:

för statare	1 100	kronor
» arbetare med fri kost och fri bostad	780	»
» » » » »	600	»
» » » » bostad och fri ved	360	»
» » » » »	240	»
» » » » ved	120	»

Den slutliga bearbetningen av materialet utfördes enligt hålkortsmetoden.

Materialets representativitet och tillförlitlighet.

Då olycksfallsfrekvensen inom olika yrken företer betydande variationer, ha självfallet olika näringsgrenar och yrkesgrupper representerats med varierande styrka i materialet. Denna olikhet i representativiteten behöver emellertid i och för sig icke innebära någon nackdel, om resultaten meddelas i form av medellöner för varje särskild näringsgren och yrkesgrupp. Då materialet vid undersökningen icke varit omfattande nog för en mera detaljerad gruppering efter näringsgrenar och yrken, har redovisning i vissa större grupper måst företagas. De medelvärden, som sålunda erhållits, röna därför påverkan av olika branschers eller yrkesgruppers över- eller underrepresentation i materialet.

En annan ojämnhet i representativiteten orsakas av att olika företag ifyllt sina anmälningar med olika grad av noggrannhet. Detta har medfört, att vissa storföretag äro överrepresenterade, medan uppgifterna från andra arbetsgivare — särskilt mindre sådana men i vissa fall även större företag — förhållandevis ofta måst utsorteras. Sålunda har t. ex. metallindustrin blivit kraftigt överrepresenterad med arbetare, sysselsatta med malmbrytning eller inom verkstadsindustrin, liksom kraftverksbyggena inom Jämtlands län väl kraftigt dominera gruppen »väg- och vattenbyggnad». Arbetare vid dessa kraftverksbyggen medtagas icke i den följande framställningen.

Representativiteten påverkas även av att uppgifterna för de arbetare, som varit sysselsatta mindre än ett år hos den arbetsgivare, i vars tjänst olycksfallet inträffat, jämförelsevis ofta måst utgallras på grund av ofullständiga löneuppgifter från den föregående tjänsten. Överrepresentation föreligger därför för arbetare med fastare anställning.

Av gjorda undersökningar framgår, att industrien är betydligt kraftigare representerad i materialet än övriga näringsgrenar, särskilt jordbruket och skogsbruket.

Vad åldersfördelningen beträffar, äro åldrarna 20—30 år inom industri och ännu mera inom jordbruk underrepresenterade. Då lönerna i dessa åldrar i vissa fall äro jämförelsevis låga, verkar denna underrepresentation höjande på undersökningens löneuppgifter.

I fråga om felkällor i materialet må särskilt framhållas, att kontroll av de lämnade uppgifterna endast kunnat ske i ytterst begränsad omfattning. Olycksfallsanmälningarna ifyllas av arbetsgivaren, som torde ha större intresse av att lämna korrekta uppgifter om olycksfallets förlopp och vissa andra förhållanden, som icke varit föremål för behandling vid undersökningen, än om den skadades yrke eller yrkesspecialitet, antal tjänstgöringsdagar o. s. v. När anledning funnits att betvivla en lämnad uppgift, särskilt beträffande årslönen, har blanketten utsorterats. Det är likväl att förmoda, att vissa vid granskningen oåtkomliga fel kvarstå i materialet.

Olycksfallsfrekvensen är jämförelsevis stor för ovana och för slarviga arbetare. Då dylika arbetare ofta ha relativt låg lön, verkar detta förhållande sänkande på de vid undersökningen framkommande medellönerna. Det torde ej vara möjligt att avgöra, om denna sänkning företer några större variationer med olika yrken. Det bör emellertid påpekas, att särskilt skogsbruket under den tid undersökningen avsåg tillfördes stora grupper ovan personal.

Mera betydelsefull som felkälla är osäkerheten i primärmaterialet i fråga om de för undersökningen väsentliga uppgifterna om arbetarnas yrke. Inom var och en av de 11 näringsgrenar, i vilka arbetarna grupperades efter företagets art, gjordes ett försök till klassificering på yrkeskategorier i tre grupper efter yrkesspecialitet, utbildning m. m. Den första kategorien, »fackarbetare», avsågs att omfatta arbetare med utbildning i facket. Dit fördes sådana arbetare, som i olycksfallsanmälningarna redovisats med yrkesbeteckning, antydande yrkesutbildning, t. ex. maskinarbetare och smidesarbetare inom metallindustrien, svarvare inom träindustrien samt kardare inom textilindustrien. Till grupp nummer två, »grov- och diversearbetare», fördes sådana arbetare, vilkas yrkesbeteckning anger, att huvudsysselsättningen är grovarbete, t. ex. hantlangare och hjälparbetare. Inom jordbruket motsvaras denna grupp av kördrängar och dagsverkare. Hit ha även förts de talrika arbetare, som i materialet klassificerats såsom »lantarbetare» och »jordbruksarbetare». Den tredje gruppen, »specialarbetare», består av yrkeslärdade arbetare men ej fackarbetare, t. ex. chaufförer inom olika industrier och snickare inom metallindustrien. Ehuru det varit önskvärt att företaga ytterligare specifikation, medför redan denna tredelning ej obetydliga felrisker på grund av att yrkesuppgifterna lämnats efter olika principer och med mycket varierande noggrannhet. Detta har i många fall medfört ovisshet om till vilken kategori vederbörande varit att hänföra. Såsom tidigare framhållits behandlas i den följande framställningen endast löneförhållandena för gruppen grov- och diversearbetare.

I enlighet med ovan meddelade principer har den angivna lönen i viss utsträckning varit föremål för »uppräknings». Denna åverkan å de av uppgiftslämnarna meddelade lönebeloppen innebär givetvis en viss felrisk, ehuru uppräknings endast skett beträffande fast anställda arbetare och till ett be-

lopp för det antal arbetsdagar, som angivits vara det i allmänhet för tjänsten i fråga förekommande. Felrisken ökar, om den ena eller båda uppgifterna om antalet arbetsdagar (d. v. s. dels antalet arbetsdagar i allmänhet i tjänsten, dels antalet arbetsdagar, för vilka lön utgått) felaktigt angivits. Då dessa uppgifter i viss utsträckning säkerligen utgöra i efterhand gjorda uppskattningar, medför uppräkningsmetoden — hur nödvändig den än synes vara — någon, ehuru troligen en tämligen obetydlig, felmarginal. Den lönesänkande faktor, som nedläggelse eller inskränkning av driften m. m. innebär, har ej kommit till uttryck i de meddelade årslönerna. I regel har uppräkningsmetoden endast medfört smärre förändringar av primärmaterialets ursprungliga uppgifter.

När storleken av semesterersättningen särskilt angivits i primärmaterialiet, har årslönen ökats med ifrågavarande belopp. Övertidsersättningen har däremot, såsom förut nämnts, frånräknats. I ett stort antal fall saknas emellertid särskilda uppgifter om dessa belopp (särskilt om semesterersättningen) och om hur desamma redovisats.

Ehuru arbetsgivaren å olycksfallsanmälan skall ange den skadades lön under loppet av ett år, räknat tillbaka från olycksfallsdagen, avse löneuppgifterna ofta det senaste kalenderåret eller de senaste 12 kalendermånaderna. Någon utgallring av blanketter på grund av olikheter i fråga om tidsperioden har icke ägt rum, varför undersökningens resultat avse årslöner på basis av såväl 1942 som 1943 års löner. Materialet är i fråga om den första dag årslönen avser tämligen jämnt fördelat på de olika kvartalen 1942.

Av det sagda torde klart framgå, att primärmaterialiet är behäftat med åtskilliga brister. Det kan icke betraktas såsom ett slumpmässigt utan ett åtminstone i någon mån tendentiöst urval av uppgifter. Resultaten göra därför givetvis icke anspråk på att exakt återspegla löneläget för olika arbetarkategorier men torde dock någorlunda riktigt ange storleksordningen av de olika årslönerna.

Undersökningens huvudresultat.

Huvudresultaten av undersökningen framgå av följande tabell, där uppgifter meddelas om den nominella årslönen och antalet arbetsdagar per år i genomsnitt för hela riket för grov- och diversearbetare inom olika näringsgrenar. Dessutom angives antalet i undersökningen ingående arbetare. I fråga om skogsbruk, där klassificering kunnat ske endast på yrkesgrupperna fackarbetare och specialarbetare, avse uppgifterna liksom i följande tabeller den förra gruppen. Såsom förut nämnts, utgöras grovarbetarna inom jordbruket huvudsakligen av kördrängar och dagsverkare.

På grund av det ringa antalet uppgifter för arbetare inom byggnadsföretag har denna grupp uteslutits i den fortsatta framställningen.

Av tabellen framgår, att lantarbetarna uppvisa den lägsta lönen och det största antalet arbetsdagar.

Tab. 4. Antal i årslöneundersökningen ingående grov- och diversearbetare samt genomsnittlig lön och genomsnittligt antal arbetsdagar under året 1942/1943.

Arbetarkategori	Antal arbetare	Årslön, kronor	Antal arbetsdagar per år
Lantarbetare (kördrängar, dagsverkare m. fl.)....	750	2 196	304
Skogsarbetare.....	377	3 057	286
Grov- och diversearbetare inom			
malmbrytning och metallindustri.....	392	3 873	294
jord- och stenindustri.....	104	3 207	291
träindustri.....	252	3 243	290
pappers- och grafisk industri.....	305	3 576	295
övrig industri (utom byggnadsverksamhet)....	226	3 430	293
väg- och vattenbyggnad (utom vissa kraftverksbyggen).....	147	3 317	282
byggnadsföretag.....	19	3 808	290
handel och samfärdsel.....	389	3 284	297

Vid en mera detaljerad undersökning av löneförhållandena inom olika län visa sig lantarbetarna utan undantag ha den lägsta lönen och i regel flera arbetsdagar per år än övriga arbetare. Den näst efter lantarbetarna lägsta årslönen förekommer i flertalet områden hos skogsarbetarna. I regel följa därefter grovarbetare inom jord- och stenindustrien, träindustrien samt handel och samfärdsel. Högst lön uppbära i regel arbetare, sysselsatta med malmbrytning och inom metallindustrien.

Skillnaderna mellan lantarbetares och andra yrkesgruppers löner äro i regel minst i södra och störst i norra Sverige.

Även av en undersökning om lönernas spridning, varvid arbetarna inom de olika näringsgrenarna fördelats efter årslönens storlek i 500-kronorsgrupper, framstår lantarbetarnas löneläge såsom avgjort ogynnsammare än någon annan yrkesgrupps. Medan mer än $\frac{1}{3}$ av de i undersökningen ingående lantarbetarna ha en årslön understigande 2 000 kronor, är förekomsten av dylika låga löner i övrigt mycket sällsynt. I det föreliggande materialet finnes endast ett exempel inom jordbruket på årslön överstigande 3 500 kronor, medan maximilönen inom andra näringsgrenar ligger betydligt högre och i några fall överstiger 6 000 kronor. De vanligast förekommande lönerna ligga enligt undersökningen för lantarbetarnas vidkommande mellan 2 000 och 2 500 kronor och för arbetarna inom övriga näringsgrenar i allmänhet mellan 3 000 och 3 500 kronor.

Även andra uttryck för lönernas spridning ha uträknats, nämligen medianer och kvartiler. Med medianlönen avses en årslön så beskaffad, att ett lika stort antal arbetares årslöner understiga som överstiga densamma. Den nedre och den övre kvartilen fördela efter samma princip antalet arbetare med lön under resp. över medianen. Mellan de årslöner, som angivas av den nedre och den övre kvartilen, befinner sig alltså halva antalet årslöner. Spridningen utanför kvartilerna påverkar ej desamma. Om ett

fåtal arbetare i en yrkesgrupp ha exceptionellt låga eller höga löner, åter-
spglas alltså detta förhållande icke i kvartilerna eller i medianen.

I undersökningsmaterialet äro såväl medianen som kvartilerna genom-
gående lägre för grovarbetarna inom jordbruket än inom övriga näringar.
Detta gäller ej blott för hela riket i genomsnitt utan även inom var och en
av de fem »landsdelar» (södra, västra, östra och norra Sverige samt Små-
land och öarna), på vilka materialet uppdelats. Näst efter jordbruket repre-
senteras i allmänhet lägst median och lägsta kvartiler av skogsbruket. De
högsta beloppen återfinnas i regel inom gruppen malmbrytning och metall-
industri.

Materialet har även bearbetats efter kommuntyp med avseende på jord-
bruksbefolkningens procentuella andel av hela folkmängden. Någon gene-
rell typskillnad i lönehänseende mellan områden tillhörande olika kommun-
typer föreligger icke. Vid materialets bearbetning inom de olika landsdelarna
på områden, hänförliga till olika kommuntyper, uppvisa lantarbetarna ge-
nomgående i varje delgrupp den lägsta årslönen.

Årslönernas storlek inom olika dyrortsgrupper har även undersökts, var-
vid samma indelning i dyrorter använts som vid grupperingen av stats-
tjänstemännens löner. En kraftig ökning av årslönerna är märkbar för alla
näringsgrenar utom jordbruket från en lägre till en högre dyrort; inom
jordbruket äro visserligen lönerna något högre på B-ort än A-ort men visa
å andra sidan sjunkande tendens från B- till C-ort. Löneklyftan mellan jord-
bruk och andra näringsgrenar är således minst inom dyrortsgrupp A.

Beträffande lönevariationerna med hänsyn till arbetarnas ålder må endast
framhållas, att materialet uppdelats efter arbetarnas ålder i 5-årsgrupper
och att även därvid lantarbetarna inom varje särskild grupp visa sig vara
lägst avlönade.

Jämförelse mellan årslöneundersökningen och den officiella lönestatistiken.

Liksom i fråga om timlöneundersökningen har, i den ringa mån möjlig-
heter därtill förelegat, en jämförelse gjorts mellan årslöneundersökningens
och den officiella lönestatistikens resultat.

Beträffande lantarbetarnas årslöner må därvid följande nämnas. Den offi-
ciella statistikens material grundar sig på av hushållningssällskapen inför-
skaffade uppgifter för brukningsdelar med mera än 10 hektar åker beträf-
fande cirka 5 000 män, vilka enligt ovan nämnda klassificeringsgrunder äro
att betrakta som grov- och diversearbetare. Stark överrepresentation före-
ligger för de större brukningsdelarna. Jordbrukskommitténs undersökning
omfattar 750 grov- och diversearbetare, i okända proportioner fördelade på
alla storleksgrupper av jordbruk. Medan socialstyrelsens material avser un-
der kalenderår, i detta fall närmast åren 1942 och 1943, faktiskt utbetalade
årslöner (inklusive övertidsersättning) till män i åldrarna 18 år och där-
över, redovisar jordbrukskommittén löner för 12 månaders arbete (exklu-

sive extra inkomster i form av t. ex. övertidsersättning) under i stort sett tiden 1 januari 1942—31 december 1943 till män i åldrarna 20—60 år, och de angivna beloppen innefatta — såsom ovan angivits — i viss utsträckning höjning (ibland även sänkning) av de i materialet uppgivna beloppen, så att desamma komma att avse beräknad lön vid tjänstgöring hela året utan något avbrott i arbetet.

Av de sålunda nämnda olikheterna i materialet torde den betydelsefullaste sammanhånga med olikheten i tid. Enligt Lönestatistisk Årsbok stego vuxna manliga lantarbetares genomsnittliga årslön med något över 10 procent från år 1942 till år 1943. Det är därför att förmoda, att lönerna enligt jordbrukskommitténs undersökning böra ligga mellan 1942 och 1943 års löneläge enligt socialstyrelsens uppgifter.

De genomsnittliga årslönerna för de kategorier av lantarbetare, varom här är fråga, med fördelning efter olika löneformer framgå av följande tabell.

Tab. 5. Genomsnittlig årslön, i kronor, för kördrängar, dagsverkare m. fl. enligt årslöneundersökningen och den officiella lönestatistiken åren 1942—1943.

	Årslöneundersökningen året 1942/1943	Den officiella lönestatistiken för	
		år 1942	år 1943
Arbetare med fri kost och fri bostad.....	1 898	1 790	2 008
Statavlönade arbetare.....	2 385	2 166	2 369
Timavlönade arbetare utan naturaförmåner ¹	2 480	2 150	2 397

¹ Jordbrukskommitténs material avser samtliga arbetare utan naturaförmåner.

Överensstämmelsen i lönerna är god för arbetare med fri kost och fri bostad men för statare och arbetare utan naturaförmåner ej helt tillfredsställande. I fråga om statarna beror avvikelserna på att årslöneundersökningen räknat med ett värde av staten på 1 100 kronor (jfr sid. 44), medan den officiella statistikens värdering var år 1942 976 kronor och år 1943 1 025 kronor. Tages hänsyn härtill, blir överensstämmelsen lika god som för arbetare med fri kost och fri bostad. Vad slutligen de helt kontantavlönade arbetarna beträffar, torde årslöneundersökningens höga siffror delvis kunna förklaras av att uppräknings för denna kategori arbetare torde inverka höjande i jämförelsevis hög grad. Avvikelseerna torde vidare bero på det relativt ringa antalet uppgifter i denna grupp i årslöneundersökningen, varigenom olikheter i materialens sammansättning kunnat inverka. Så utgöra t. ex. kördrängar i socialstyrelsens material mer än hälften av antalet här medtagna egentliga jordbruksarbetare, medan de i jordbrukskommitténs material ingå i okänd proportion, och redovisas med en årslön av 2 247 resp. 2 502 kronor för berörda år.

I fråga om lönerna för andra arbetare än lantarbetare föreligger på grund av undersökningarnas olika uppläggning icke möjlighet till bärande jämförelser mellan de av kommittén och de av socialstyrelsen vunna resultaten.

Beräkning av skillnaden mellan lantarbetares och övriga arbetarkategoriernas nominella årslön.

Vid beräkning av skillnaden mellan lantarbetares och övriga arbetarkategoriernas nominella årslön har eftersträfvats att såvitt möjligt medtaga samma grupper som i timlöneundersökningen. Då dennas uppgifter om lantarbetare endast avse arbetare utan naturaförmåner och arbetare med fri bostad och fritt bränsle, har det syntts lämpligt att i fortsättningen ange jämväl årslönerna för dessa grupper av lantarbetare. Tab. 6 visar, att årslönen varierar högst betydligt vid olika slag av naturaförmåner, och resultatet av lönejämförelsen påverkas därför icke oväsentligt av vilken lantarbetarlön, som tages till utgångspunkt. Årslönen för samtliga arbetare är betydligt lägre än för arbetare utan naturaförmåner, medan årslönen för arbetare med stat och med fri bostad med eller utan ved skiljer sig rätt obetydligt från de enbart kontantavlönade arbetarnas.

Tab. 6. Årslön för kördrängar, dagsverkare m. fl. vid olika löneformer enligt årslöneundersökningen, året 1942/1943.

L ö n e f o r m	Antal arbetare	Genomsnittlig årslön, kronor
Stat.....	129	2 385
Fri kost och fri bostad.....	297	1 898
Fri kost.....	20	1 801
Fri bostad och fri ved.....	40	2 589
Fri bostad.....	15	2 522
Andra specificerade naturaförmåner.....	23	2 341
Ej specificerade naturaförmåner.....	26	1 867
Enbart kontantavlönning.....	200	2 480
Samtliga löneformer.....	750	2 196
Stat, fri bostad och ved samt fri bostad.....	184	2 441

Som redan framhållits i avsnittet om timlöner, kan det icke anses tillåtligt att utan vidare använda skillnaderna i medellöner som ett mått på löneklyftan mellan lantarbetare och andra arbetarkategorier, emedan dessa löneskillnader delvis kunna vara uttryck för differenser av annat slag än sådana, som bero på olikheter i lönenivån på skilda arbetsområden. Att beräkna löneskillnaderna enligt den metod, som användes vid jämförelsen av timlönerna, nämligen genom att taga ett medeltal av löneskillnaderna i de olika hushållningssällskapsområdena, låter sig knappast göra på grund av att materialets ringa omfattning skulle ge alltför stort spelrum för de rent slumpmässiga lönevariationerna.

I avsikt att öka jämförbarheten mellan årslöneundersökningens resultat har ett försök gjorts att eliminera i detta sammanhang ovidkommande orsaker till lönedifferentieringen. Såsom framgår av följande tabell, är den relativa fördelningen på olika dyrorter av de i årslöneundersökningen medtagna arbetarna olika för olika arbetarkategorier. Lantarbetarna äro relativt talrikare på A-ort än någon annan arbetarkategori, och detta förhållande har otvivelaktigt bidragit till de löneskillnader, som årslöneundersökningen uppvisar.

Tab. 7. Den relativa fördelningen av arbetarna i årslöneundersökningen på olika dyrortsgrupper.

Arbetarkategori	Procentuellt antal arbetare inom dyrortsgrupp				Samtliga dyrortsgrupper
	A	B	C	D och högre	
Lantarbetare (kördrängar, dagsverkare m. fl.)	78·0	17·6	3·7	0·7	100·0
Skogsarbetare.....	48·8	27·6	20·7	2·9	100·0
Grov- och diversearbetare inom					
malmbrytning och metallindustri].....	32·9	54·1	8·4	4·6	100·0
jord- och stenindustri.....	76·0	18·3	4·8	0·9	100·0
träindustri.....	32·9	25·0	36·9	5·2	100·0
pappers- och grafisk industri.....	36·4	39·7	19·0	4·9	100·0
övrig industri (utom byggnadsföretag).. väg- och vattenbyggnad (utom vissa kraft- verksbyggen).....	46·5	30·5	22·6	0·4	100·0
handel och samfärdsel.....	61·2	14·3	19·7	4·8	100·0
	39·3	23·4	24·2	13·1	100·0

Frågan blir nu, om det finns några möjligheter att rensa ut den löneskillnad, som kan anses bero på denna olikhet. Årslöneundersökningen meddelar visserligen lönerna inom olika yrkesgrupper med fördelning efter dyrortsgrupper. Då emellertid det till olika dyrortsgrupper hörande materialet i årslöneundersökningen inom flertalet yrkesgrupper är tämligen litet, synes löneklyftan mellan lantarbetare och övriga arbetargrupper ej böra bedömas utifrån uppgifterna i detta material.

Beträffande lönens variation med stigande dyrortsgrupper kunna uppgifter vad industrien beträffar inhämtas från Lönestatistisk Årsbok. Av tab. 8 framgår, hur årslönerna för de fem största industriarbetargrupperna variera mellan dyrortsgrupperna A och E. Dessa uppgifter avse dock alla slag av arbetare och icke blott grov- och diversearbetare.

Det är givetvis vanskligt att på grundval av de i tab. 8 återgivna siffrorna draga några andra slutsatser rörande sammanhanget mellan lön och dyrort än att högre dyrort vanligtvis innebär högre lön. Då försök likväl gjorts att på grundval av detta material verkställa en lönejämförelse, vid vilken hänsyn tagits till den olika fördelningen på dyrortsgrupper, har detta motiverats med att de vid årslöneundersökningen erhållna lönerna i varje fall torde bliva mer jämförbara.

Tab. 8. Genomsnittlig årslön år 1943, i kronor, inom dyrortsgrupperna A—E för arbetare inom vissa näringsgrenar (enligt Lönestatistisk Årsbok).

Näringsgren	Genomsnittlig löneinkomst per år och dyrortsgrupp				
	A	B	C	D	E
Malmbrytning och metallindustri.....	3 556	3 867	4 159	4 179	4 371
Träindustri.....	2 959	3 149	3 280	3 471	3 561
Pappers- och grafisk industri.....	3 126	3 360	3 489	3 916	4 393
Livsmedelsindustri.....	3 515	3 440	3 961	3 822	4 116
Textil- och beklädnadsindustri.....	2 954	3 128	3 256	3 373	3 611

Tab. 9. Skillnad i årslön år 1943, i kronor, mellan närliggande dyrortsgrupper för arbetare inom vissa näringsgrenar.

Skillnad mellan dyrortsgrupperna	Näringsgren					Vägt medeltal för samtliga industrier
	Malm-brytning och metallindustri	Trä-industri	Pappers- och grafisk industri	Livsmedels-industri	Textil- och beklädnads-industri	
B—A.....	311	190	234	—75	174	240
C—B.....	292	131	129	521	128	234
D—C.....	20	191	427	—139	117	97
E—D.....	192	90	477	294	238	216
Genomsnittlig skillnad mellan två dyrortsgrupper.....	204	151	317	150	164	197

Två metoder ha kommit till användning, då det gällt att söka utrensa dyrortsfördelningens inverkan. Den ena, metod I, bygger på antagandet, att den absoluta ökningen i årslönen är konstant från dyrortsgrupp till dyrortsgrupp; enligt tab. 9 utgör denna ökning 197 kronor. För olika arbetarkategorier har lönen enligt årslöneundersökningen reducerats med ett belopp, beräknat enligt följande formel:

$$\frac{(A \times 0 + B \times 1 + C \times 2 + D \times 3) \times 197}{A + B + C + D},$$

där A, B och C betyda antalet i årslöneundersökningen ingående arbetare i resp. dyrortsgrupp A, B och C, medan D anger antalet arbetare i övriga dyrortsgrupper. Man kan med viss rätt betrakta de sålunda erhållna beloppen som den till A-ort reducerade lönen för de olika arbetarkategorierna. Storleken av dessa löner framgår av tab. 11.

Det andra beräkningssättet, metod II, förutsätter, att lönestegringen från dyrortsgrupp till dyrortsgrupp procentuellt sett är lika stor inom de olika arbetarkategorierna. Procentsatsen har erhållits med hjälp av de i tab. 8

återgivna årslönerna inom olika dyrortsgrupper, vilka först rätlinigt utjämnats för varje näringsgren och därefter sammanvägts med hänsyn till varje arbetargrups storlek.

Tab. 10. Årslönen inom olika dyrortsgrupper i förhållande till årslönen på A-ort, i %. Utjämnade värden för vissa näringsgrenar.

Näringsgren	Årslön i dyrortsgrupp				
	A	B	C	D	E
Malmbrytning och metallindustri.....	100	105·3	110·7	116·0	121·4
Träindustri.....	100	105·1	110·2	115·4	120·5
Pappers- och grafisk industri.....	100	110·2	120·3	130·5	140·7
Livsmedelsindustri.....	100	104·6	109·2	113·8	118·4
Textil- och beklädnadsindustri.....	100	105·3	110·5	115·8	121·1
Samtliga näringsgrenar, vägt medeltal....	100	105·9	111·9	117·8	123·8

Resultatet framgår av tab. 10 och innebär, att vid en lön i dyrortsgrupp A = 100 lönen på B-ort utgör 105·9, på C-ort 111·9, på D-ort 117·8 och på E-ort 123·8. För de olika arbetarkategorierna har den från årslöneundersökningen erhållna årslönen reducerats enligt formeln

$$\frac{1}{T} \left(A \times L_A + \frac{B \times L_B}{1,059} + \frac{C \times L_C}{1,119} + \frac{D \times L_D}{1,178} \right),$$

där T betyder totala antalet uppgifter, A, B, C och D antalet uppgifter i respektive dyrortsgrupp samt L_A , L_B , L_C och L_D lönen enligt årslöneundersökningen i respektive dyrortsgrupp A, B, C och D. De på detta sätt erhållna värdena för den till A-ort reducerade årslönen återfinnas även i tab. 11.

De löneuppgifter, som ligga till grund för nu angivna metoder för beräkning av årslönen på A-ort, hänföra sig endast till industrien (se tab. 8). Av den allmänna tendensen i årslöneundersökningens uppgifter om årslönen på olika dyrorter synes kunna utläsas, att lönen för skogsarbetare, vägarbetare och arbetare inom handel och samfärdsel är underkastad växlingar mellan olika dyrorter av ungefär samma storlek som för industriarbetarna. Samma reduktionstal ha därför tillämpats på dessa arbetare. Där emot har lantarbetarlönen ej blivit föremål för reduktion, enär densamma endast i mycket begränsad omfattning påverkas av dyrorten.

Av tab. 11 framgår, att skillnaden mellan nominell årslön för lantarbetare och andra närmast jämförliga arbetargrupper på landsbygden enligt årslöneundersökningen var avsevärd, även om man vid jämförelsen — såsom skett i tabellen — utgår från de högre lantarbetarlönerna. I runt tal uppgick skillnaden mellan lantarbetarnas och de lägst avlönade andra gruppernas årslön till 500 à 600 kronor såsom framgår av tab. 12, där skillnaden i årslöner anges i nedåt avrundade tiotal kronor.

Tab. 11. Årslön året 1942/1943, i kronor, för olika arbetarkategorier på landsbygden.

Arbetarkategori	Årslön enligt årslöneunder- sökningen	Årslön, reducerad till A-ort	
		Metod I	Metod II
Lantarbetare (kördrängar, dagsverkare m. fl.) med stat, med fri bostad och fri ved samt med fri bostad	2 441	2 441	2 441
med enbart kontantavlönning	2 480	2 480	2 480
Skogsarbetare	3 057	2 904	2 918
Grov- och diversearbetare inom malmbrytning och metallindustri	3 873	3 706	3 675
jord- och stenindustri	3 207	3 146	3 147
träindustri	3 243	3 018	3 036
pappers- och grafisk industri	3 576	3 394	3 389
övrig industri (utom byggnadsföretag)	3 430	3 278	3 282
väg- och vattenbyggnad (utom vissa kraftverks- byggen)	3 317	3 180	3 196
handel och samfärdsel	3 284	3 065	3 084

Tab. 12. Beräknad skillnad mellan lantarbetares och andra arbetarkategoriernas nominella årslön året 1942/1943, i kronor.

Arbetarkategori	Belopp, varmed årslönen beräk- nats överstiga lönen för	
	lantarbetare med stat, med fri bostad och fri ved samt med fri bostad	lantarbetare med enbart kontantavlönning
Skogsarbetare	460	420
Grov- och diversearbetare inom malmbrytning och metallindustri	1 230	1 190
jord- och stenindustri	700	660
träindustri	570	530
pappers- och grafisk industri	940	900
övrig industri (utom byggnadsföretag)	830	790
väg- och vattenbyggnad (utom vissa kraftverksbyggen)	730	700
handel och samfärdsel	620	580

C. Skillnaden mellan lantarbetares och vissa andra arbetarkategoriernas reella timlön, timförtjänst och årslön.

Lantarbetares och industriarbetares levnadskostnader.

I de två föregående avsnitten av denna P.M. har redogjorts för olika arbetargrupperns nominallön och för skillnaden mellan lantarbetares och vissa andra arbetarkategoriernas nominallöner, medan frågan om skillnaden i reallön skall behandlas i detta avsnitt. På grund av att lantarbetarna ha lägre

levnadskostnader än andra på landsbygden bosatta arbetare, bli nämligen olikheterna i nominallön och reallön icke desamma.

I Jordbruksbefolkningens levnadskostnader¹ ha bl. a. vissa jämförelser gjorts mellan levnadskostnaderna för lantarbetare och industriarbetare på landsbygden år 1941. Man har beräknat, hur stora kostnaderna i budgeter av viss sammansättning bli, om däri ingående varor och tjänster anskaffas till för lantarbetare resp. till för annan landsbygdsbefolkning gällande priser. I efterföljande tabell återgivas vissa av dessa beräkningar. På grund av att man vid detta förfaringssätt icke kan taga hänsyn till den ändring

Tab. 13. Jämförelse mellan levnadskostnaderna för lantarbetare och industriarbetare på landsbygden år 1941.

	Kostnad i kronor för vidstående budget		II i % av I
	I Lantarbetar- priser	II Industriarbetar- priser på lands- bygden	
Lantarbetarbudget.....	3 143	3 352	106.6
Industriarbetarbudget, medelhög.....	4 308	4 501	104.5

av konsumtionsvanorna, som bör vara en naturlig följd av de förändrade prisrelationerna vid övergång från en konsumentkategori till en annan, komma olika budgeter att ge olika mått på skillnaden i levnadskostnad. De i tabellen angivna procenttalen, utvisande skillnaderna i levnadskostnader få betraktas som maximivärden. Lantarbetaren skulle kunna hålla en oförändrad levnadsstandard vid industriarbetarpriser till en lägre merkostnad än 6.6 procent genom viss förändring i konsumtionsvanorna, medan å andra sidan för industriarbetaren gäller ett motsatt förhållande. Skulle denne kunna inköpa sina varor till samma priser som lantarbetaren, skulle hans levnadskostnader minska något mer än i proportionen 104.5:100, om han i viss utsträckning modifierade sina konsumtionsvanor. Man torde kunna utgå från att en på landsbygden bosatt industriarbetare år 1941 hade i genomsnitt omkring 5.5 procent högre levnadskostnader än en lantarbetare.

De angivna levnadskostnadsolikheterna ha, såsom framhållits, beräknats för 1941 och kunna under senare år ha undergått vissa förändringar. För att kunna bedöma, hur stora de varit under senare år, måste man utgå från de huvudposter i budgeten, som utvisa olika kostnad för olika konsumentkategorier.

Av tabellen framgår, att endast livsmedels- samt bränsle- och lyseposterna draga olika kostnader. Beträffande den förra posten bör man kunna räkna med att skillnaden i kostnad i stort sett varit densamma 1941 som 1943.

¹ Statens offentliga utredningar 1944: 1.

Tab. 14. Kostnaderna, i kronor, för de olika huvudposterna i en lantarbetarbudget och en medelhög industriarbetarbudget, år 1941.

	Kostnad för vidstående budget		
	Lantarbetarpriser		Industriarbetarpriser på landsbygden
<i>Lantarbetarbudget:</i>			
Livsmedel kontant.....	1 087		1 742
" in natura.....	479	1 566	—
Bränsle och lyse.....		146	179
Bostad.....		211	211
Beklädnad.....		405	405
Övriga utgifter.....		539	539
Skatter.....		276	276
Summa levnadskostnader		3 143	3 352
<i>Industriarbetarbudget (medelhög):</i>			
Livsmedel kontant.....	852		1 679
" in natura.....	659	1 511	—
Bränsle och lyse.....		137	162
Bostad.....		324	324
Beklädnad.....		772	772
Övriga utgifter.....		1 190	1 190
Skatter.....		374	374
Summa levnadskostnader		4 308	4 501

Livsmedelskostnaden för lantarbetaren beräknas mellan dessa år ha stigit med 6·6 procent (indexmässigt från 167 till 178, då 1935 sättes = 100) eller lika mycket som i socialstyrelsens index för industriarbetare m. fl. (från 151 till 161, då 1935 sättes = 100).¹ Kostnaden för bränsle och lyse synes ha stigit mindre för lantarbetaren än för den på landsbygden bosatte industriarbetaren. För lantarbetare har denna post stigit med 4·7 procent (från 170 till 178) och för industriarbetare m. fl. med 10·4 procent (från 164 till 181).¹

Vissa approximativa beräkningar med ledning av de förut återgivna budgeterna och uppgifterna i den citerade tabellen i Jordbruksbefolkningens levnadskostnader, varvid hänsyn även tagits till utvecklingen av övriga huvudposter i budgeten, ge vid handen, att skillnaden mellan levnadskostnaderna för lantarbetare och industriarbetare på landsbygden även år 1943 uppgick till omkring 5·5 procent. De erhållna värdena rörde sig mellan 6·8 och 4·2 procent. Då förändringarna i prisnivån varit mycket små mellan 1943 och 1944, torde man kunna räkna med att levnadskostnaderna för lantarbetare och industriarbetare på landsbygden även år 1944 stodo i relationen 100 : 105·5.

Beträffande skillnaden mellan levnadskostnader för å ena sidan lantarbetare och å andra sidan skogs- och vägarbetare har i avsaknad av material för frågans belysning det antagandet fått göras, att den är densamma som

¹ Jordbruksbefolkningens levnadskostnader tab. 10, sid. 27.

mellan lantarbetare och industriarbetare. Skillnaden i levnadskostnader mellan dessa båda grupper beror huvudsakligen på att lantarbetarna kunna inköpa vissa viktiga förnödenheter till lägre priser än industriarbetarna. Såvida skogs- och vägarbetare ha samma inköpskällor som industriarbetare, torde skillnaden i levnadskostnader gentemot lantarbetare också bli ungefär densamma, även om talen kunna modifieras något på grund av olikhet i levnadsvanor.

Skillnaden i reell timlön och reell timförtjänst.

Enligt redogörelsen för timlöneundersökningen uppgick timlönen för enbart kontantavlönade lantarbetare i genomsnitt för hela riket under tredje kvartalet 1944 till kr. 1:03. Räknat i varor och tjänster skulle övriga arbetargrupper erhålla lika stor ersättning, om deras timlön uppgick till kr. 1:09. Enligt tab. 2 uppgick skillnaden mellan lantarbetares och vissa andra gruppers timlön till mellan 10 och 41 öre. Skillnaden i reallön framgår av följande tabell.

Tab. 15. Skillnad mellan lantarbetares och vissa andra arbetarkategoriernas reella timlön under tredje kvartalet 1944, i kronor.

Yrkesgrupp	Löneskillnad gentemot lantarbetare i	
	nominell timlön	reell timlön
Vägarbetare.....	0: 19	0: 13
Skogsarbetare.....	0: 10	0: 04
Dikningsarbetare.....	0: 24	0: 17
Flottningsarbetare.....	0: 12	0: 06
Grovarbetare inom industri.....	0: 21	0: 15
Andra grov- och diversearbetare vid byggnadsföretag.....	0: 41	0: 33
eljest vid arbete åt enskilda.....	0: 31	0: 24
i kommunens tjänst.....	0: 35	0: 28

Skillnaden i nominell och reell timförtjänst (jfr tab. 3) skulle enligt samma beräkningssätt gestalta sig på följande sätt.

Tab. 16. Skillnad mellan lantarbetares och vissa andra arbetarkategoriernas reella timförtjänst under tredje kvartalet 1944, i kronor.

Yrkesgrupp	Löneskillnad gentemot lantarbetare i	
	nominell timförtjänst	reell timförtjänst
Vägarbetare.....	0: 24	0: 17
Skogsarbetare.....	0: 46	0: 38
Grovarbetare inom industri.....	0: 32	0: 25
Grovarbetare inom byggnadsföretag	0: 45	0: 37

Skillnaden mellan den reella timlönen för de kontantavlönade lantarbetarna och andra närmast jämförbara arbetarkategorier på landsbygden uppgick alltså enligt de beräkningar, för vilka ovan redogjorts, under tredje kvartalet 1944 till mellan 4 och 33 öre, motsvarande 4—32 procent av de kontantavlönade lantarbetarnas timlön.

Skillnaden i den reella timförtjänsten under samma tid uppgick enligt beräkningarna till mellan 17 och 38 öre eller till mellan 17 och 37 procent av de kontantavlönade lantarbetarnas timförtjänst.

Skillnaden i reell årslön.

Under B. ovan har redogjorts för en beräkning av skillnaden mellan lantarbetares och andra kategoriers nominella årslön året 1942/1943, vilken beräkning baserats på årslöneundersökningens resultat och vissa uppgifter i den officiella lönestatistiken. Resultatet har angivits i tab. 12 och har legat till grund för beräkningen av skillnaden i reell årslön. I följande tabell angivas skillnaderna i reallön och till jämförelse därmed även skillnaderna i nominallön.

Tab. 17. Beräknad skillnad i nominell och reell årslön för lantarbetare och vissa andra arbetarkategorier på landsbygden året 1942/1943, i kronor.

Arbetarkategori	Belopp, varmed årslönen beräknats överstiga lönen för			
	lantarbetare med stat, med fri bostad och fri ved samt med fri bostad		lantarbetare med enbart kontantavlöning	
	nominellt	reellt	nominellt	reellt
Skogsarbetare.....	460	310	420	270
Grov- och diversearbetare inom				
malmbrytning och metallindustri..	1 230	1 040	1 190	1 000
jord- och stenindustri.....	700	540	660	500
träindustri.....	570	420	530	380
pappers- och grafisk industri....	940	770	900	730
övrig industri (utom byggnadsföretag).....	830	660	790	620
väg- och vattenbyggnad (utom vissa kraftverksbyggen).....	730	570	700	530
handel och samfärdsel.....	620	460	580	420

Även om man, såsom skett i tabellen, utgår från den högre lantarbetarlönen, skulle enligt beräkningarna den reella årslönen för arbetare utanför jordbruket året 1942/1943 ligga icke obetydligt högre. Bortsett från arbetare inom malmbrytning och metallindustri, vilkas löner äro särskilt höga, skulle löneklyftan utgöra ungefär 300—800 kronor, motsvarande 13—33 procent av lantarbetarlönen.

Slutligen må endast ånyo understrykas, att de angivna löneskillnaderna med hänsyn till i det föregående redovisade brister i materialet endast få betraktas som ett mycket approximativt mått på faktiskt föreliggande olikheter i löneläget för olika på landsbygden sysselsatta kategorier av grov-
arbetare.

P. M.

angående löneutvecklingen sedan 1943 med speciell hänsyn till olikheterna mellan lantarbetare och övriga.

Av G. Rehn.

Denna framställning utgör en komplettering till den i Bilaga 5 (i fortsättningen kallad Zetterbergs PM) givna redogörelsen för löneläget 1942/43 respektive 1944. Den redovisar således på grundval av material av varierande beskaffenhet — statistik och avtal — den sannolika lönestegringen fram till och med maj 1946 för de viktigaste av de grupper, som behandlats i nämnda PM.

Lantarbetare.

Ehuru ingen avtalsenlig förhöjning erhöles för 1944 stego de faktiskt utbetalade lönerna icke obetydligt från 1943 till 1944. Stegningen utgjorde för samtliga manliga arbetare 6 procent på årslönerna och för timavlönade utan naturaförmåner 5 procent. I absoluta tal redovisas för förstnämnda fallet en stegring från 2 435 till 2 573 kronor och i sistnämnda fallet en stegring från 104 till 109 öre. Såsom närmare påvisas i Zetterbergs PM innebär sistnämnda siffra god överensstämmelse med de 103 öre, som erhållits i den särskilda timlöneundersökningen tredje kvartalet 1944, då skillnaden kan förklaras genom att semesterersättning m. m. ej medtagits i den lägre siffran.

Enligt avtalet för 1945 höjdes timlönerna för kördräng från 100·5 öre (inkl. index som utgör 14·5 öre) till 113·5 öre. Lönestatistiken för 1945, som under hand erhållits från socialstyrelsen, visar emellertid en stegring från ovannämnda 109 öre till 123 öre.

Genom 1946 års avtal har lönen höjts med tillsvidare ytterligare 10 öre. (Efter den 1 september tillkommer ytterligare 4 öre; hänsyn tas i det följande *icke* till dessa 4 öre.) Om man antager att 1945 års faktiska lön (123 öre) höjes med detta belopp, trots att den redan översteg den avtalsenliga, blir således 1946 års löneläge 133 öre.

Sammanfattningsvis erhålles för grupperna kördrängar, övriga egentliga jordbruksarbetare (utom rättare och fördrängar) samt »arbetare med blandat arbete» följande timlöneserie.

	1943	1944	1945	1946
Öre	104	109	123	133
Index	100	105	118	128

Årslönerna ha höjts i samma proportion som timlönerna. För kreaturskötare har större höjningar erhållits, men då Zetterbergs PM endast avser de okvalificerade arbetarna inskränkes redovisningen även här till dessa.

Vägarbetare.

Ur Lönestatistisk årsbok för 1944 kunna inhämtas följande uppgifter om lönerna för vägunderhållsarbetare fram t. o. m. 1945 (första halvåret). För 1946 har beräkning gjorts på grundval av avtalet.

	1943	1944 ¹	1945	1946
Kr. Tidlönsarbete	1.22	1.26	1.30	(1.51)
Ackordsarbete	1.57	1.60	1.73	(2.00)
Totalförtjänst	1.29	1.32	1.40	(1.62)
Index Totalförtjänst	100	102	108	125

Stegringen sedan 1943 är således 33 öre (32 om man bortser från semesterlönen, som ingår i dessa siffror). Sedan 1944 är den 30 (29) öre.

Skogsarbetare.

För 1944 erhöles inga förändringar i avtalet och för 1945 endast mindre betydelsefulla höjningar; i verkligheten sjönk förtjänsterna på grund av försämrade snöförhållanden. För 1946 har däremot höjningar erhållits i nytt avtal. Detta kan för huggare beräknas medföra en förtjänststegring på 6 procent i södra och 7 procent i norra Sverige. Hur det verkliga förtjänstläget utvecklats kan man ännu inte yttra sig om. Med en antagen ökning på drygt 7 procent mellan 1945 och 1946 erhålles följande serie för dagsförtjänsterna. (Siffrorna avser vårvintern respektive år.)

	1943	1944	1945 ²	1946 ²
Kr.	12.52	12.62	12.50	(13.40)
Index	100	101	100	107

Uttryckt i öre per timme skulle således ökningen uppgå till ca 12 öre sedan 1944 (timlöneundersökningens år). Själva de avtalsenliga timlönerna, vilka ju spela föga roll för de verkliga förtjänsterna, ha samtidigt höjts med 18 öre.

¹ Viss statistikomläggning gör utvecklingen 1943—44 något osäker.

² Obs.! Dessutom tillkommer statliga premierna 1945 och 1946. April—september resp. 23 april—30 juni.

Grovarbetare inom industrin.

I nedanstående tabell redovisas den sannolika utvecklingen av timförtjänsterna för vuxna manliga industriarbetare sedan 1943. Siffrorna för 1943 och 1944 grunda sig på den officiella lönestatistiken. För de följande åren ha beräkningar utförts på grundval av avtalen och socialstyrelsens kvartalsstatistik.

År 1945 fingo praktiskt taget samtliga industriarbetare nya avtal. Lönestegringen enligt avtalen kunde beräknas till nära 4 procent på 1944 års timförtjänster. Socialstyrelsens kvartalsstatistik över lönesummorna visar emellertid att stegringen per arbetare blivit 1 à 2 procent mer. (Över 2 procent mer ifall hänsyn inte tas till en sannolik ökning av övertidsarbetet, vilken att döma av arbetstidsundersökningen i november medfört en stegring på en halv procent i veckoinkomsten.)

I år har nya avtal upprättats för två tredjedelar av industrins arbetare; de övriga ha tvååriga avtal som inte utlöpa förrän i höst. En beräkning av avtalens innebörd och verkan pekar på 3·3 procents ökning i förhållande till 1945 (5 procent för de två tredjedelar som fått löneförbättring). Det är välbekant att det även i år liksom tidigare förekommer lönehöjningar vid sidan av avtalen.

De senaste två årens avtalsrörelser har således teoretiskt gett ungefär 7 procents lönestegring, men i verkligheten har stegringen blivit 10 à 11 procent eller 19 à 20 öre. Här räknas med 9 öre år 1945 och 10 öre år 1946. Se vidare nedanstående tablå.

Timförtjänster för vuxna manliga arbetare i industrin.

	Samtl. orter	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1943 öre.....	178	146	163	169	176	185	181	203	247	229
1944 »	182	153	166	174	175	190	188	207	247	236
1945 (ber.) öre ..	191	162	175	183	184	199	197	216	234	245
1946 » » ..	201	172	185	193	194	209	207	226	244	255

Det har varit karakteristiskt för löneutvecklingen under kriget, att stegringen över hela linjen — oavsett hög eller låg dyrortsgrupp — varit ungefär lika stor i öre, bortsett från indextillägget genom ramavtalet. För ett enskilda år, 1944 i jämförelse med 1943, är givetvis stegringen mycket olika i de olika dyrortsgrupperna, beroende på mera tillfälliga förhållanden såsom förskjutningar i det statistiska underlaget m. m. Men man kan inte, såsom man kanske skulle förmoda, finna någon starkare stegring i öre på de dyrare orterna än på de billigare. Den procentuella stegringen är således starkast på de låga dyrorterna. Detsamma gäller med största säkerhet även för de följande åren, trots att ingen statistik föreligger till bekräftelse härav. Dessa års avtal ha nämligen praktiskt taget genomgående stadgat samma antal öres höjning i lönerna i alla dyrortsgrupper, ibland t. o. m. mera i de

lägre än i de högre. Likaså ha avtalen lagts så, att de lågt avlönade arbetarna i första hand skulle få del av höjningarna. Det är emellertid sannolikt, att lönerna höjts i ungefär samma grad — åtminstone med samma örestal — för de lägst avlönade grovarbetarna som för arbetare med högre timförtjänster, alltså för ackordsarbetare och för yrkesarbetare med individuella timlönstillägg utöver de i avtalet bestämda. Man kan därför såsom en sannolik approximation räkna med att de arbetare, vilkas löner i Zetterbergs PM jämförts med lantarbetarnas, fått samma örestal i förhöjning som industriarbetare i genomsnitt under de år för vilka ingen detaljerad lönestatistik föreligger.

Till det löneläge för grovarbetare inom industrin på landsbygden, som man kommit fram till i Zetterbergs PM bör således läggas 6 öre i faktiskt konstaterad stegring mellan 1943 och 1944. (Nämligen 7 öre i A-orterna, 3 öre i B-orterna och 5 öre i C-orterna; medeltalet bör ej räknas till 5 öre eftersom A-orterna måste ges övervikt. Även 6 öre kan vara för lågt, beroende på att uppflyttningen av ett antal orter från A till B o. s. v. kan ha medfört en skenbar reducering av den i statistiken redovisade ökningen.) Vidare bör tilläggas 18 öre, representerande den sannolika stegringen från 1944 till 1946, om från ovannämnda 19 öre borttages den del som utgör ökning av semesterförmånens värde.

Mellan 1943 och 1944 var *årsinkomststegringen* enligt Lönestatistisk årsbok 3·1 procent mot 2·2 för timförtjänsterna. Även den fortsatta årsinkomststegringen torde vara något större än timförtjänstökningen.

Byggnadsgrovarbetare.

År 1944 höjdes indextillägget med 4 öre i lägsta ortsgrupp. Statistiken visar minskning från 1·79 till 1·68 i A, men ökning från 1·85 till 1·86 i B och från 2·04 till 2·29 i C. Statistiken är emellertid mycket dålig för denna arbetargrupp och baseras på ett obetydligt, från det ena året till det andra starkt varierande antal arbetare; för grupperna A—C var det sammanlagt 1 968 år 1944. Någon hänsyn tas därför icke till densamma.

År 1945 erhöles 7 öre på timlönerna samt (i de lägsta ortsgrupperna) 1·5 öre i ökning av arbetsgivarnas inbetalningar till semesterkassan. Ytterligare 1·5 öre på »semesterörena» erhöles vid början av 1946.

Enligt det avtal som gäller från den 1 april 1946 höjas timlönerna med 15 öre i lägsta ortsgrupperna. Dessutom höjas ackorden med varierande procenttal, storleksordning 10 procent för grovarbetare på landsbygden, men denna höjning träder icke i kraft förrän den 1 oktober 1946, varför den inte medräknas här. Förutsatt att 15 procent av arbetet utföres på ackord blir stegringen i timförtjänsterna — med bortseende från semesterersättning — 23 öre sedan 1943 och 19 öre sedan 1944.

Sammanfattning.

Om man utgår från tabell 3 i Zetterbergs promemoria, erhållas följande justeringar fram t. o. m. 1946, avseende »beräknad genomsnittlig timförtjänst».

	1944 öre	Ökning öre	1946 öre	Skillnad öre	Skillnad i procent av lantar- betarlön
Lantarbetare	103	+ 23	126	—	—
Vägarbetare.....	127	+ 29	156	30	24
Skogsarbetare	149	+ 12	161	35	28
Grovarbetare i industrin	135	+ 18	153	27	21
Byggnadsgrovarbetare	148	+ 19	167	41	33

Stockholm den 17 maj 1946.

G. Rehn.

P. M.

angående statliga stödåtgärder för jordbruksnäringen i Sverige under 1930-talet.

Av Helmer Olsson.

Inledande översikt.

Sedan de särskilda regleringsåtgärder på jordbrukets och livsmedelsförsörjningens område, som i Sverige vidtogos under det första världskriget, successivt avvecklats, bestämdes prisutvecklingen på de svenska jordbruksprodukterna fram till omkring 1930 i huvudsak av den internationella marknadsutvecklingen. Sverige hade nämligen vid denna tid å ena sidan ett betydande importöverskott av brödsäd och fodermedel och å andra sidan en likaledes betydande nettoexport av animaliska produkter. Under åren 1925/29 uppgick sålunda importöverskottet av spannmål till i runt tal 100 milj. kronor om året, samtidigt som exportöverskottet av smör, fläsk och ägg var av ungefär samma storleksordning. Av det inhemska behovet av brödsäd täcktes omkring 30 procent genom import, medan omkring 25 procent av den totala produktionen av smör samt omkring 18 procent av den saluförda kvantiteten fläsk exporterades. De prisförändringar på dessa varor, som inträffade på de internationella marknaderna, kommo därför via utrikeshandeln att bli bestämmande även för prisutvecklingen i Sverige.

Den omständigheten, att den svenska spannmålsodlingen sedan år 1888 åtnjöt ett i och för sig icke obetydligt tullskydd, innebar icke någon mera betydande inskränkning av detta beroende av den internationella prisutvecklingen. Så länge spannmålstullarna höllos oförändrade, kunde desamma nämligen icke hindra, att exempelvis ett prisfall på de internationella marknaderna medförde en prissänkning på den spannmål, som importerades till Sverige och därmed ett prisfall även på den inom landet producerade spannmålen. Härtill kom, att jordbrukarnas bristande möjligheter att lagra spannmålen och de med anledning därav forcerade utbudet under höstarna tidvis medförde en nedpressning av priserna under den nivå, som betingades av prisläget på världsmarknaden jämte skillnaden i kvalitet mellan den inhemska brödsäden och importspannmålen.

Dessa förhållanden aktualiserade redan under 1920-talet frågan om ett ytterligare stöd för den svenska brödsädsproduktionen utöver det redan bestående tullskyddet. År 1923 avgåvo sålunda tillkallade sakkunniga ett förslag om införande av s. k. utförselbevis för vete, råg och korn. Sedan frågan fallit vid riksdagarna 1923, 1924 och 1925, antog 1926 års riksdag ett motionsvägen framlagt förslag om utförselbevis för vete och råg att gälla för tiden till och med den 31 juli 1928. Enligt de på grundval av riksdagens beslut utfärdade bestämmelserna skulle envar, som på en gång exporterade minst 500 kilogram marknadsgill omalen spannmål, kunna av tullverket erhålla ett bevis om denna export. Innehavaren av ett dylikt utförselbevis skulle äga rätt att tullfritt importera en motsvarande kvantitet spannmål. Därest beviset icke användes för import, kunde detsamma, med visst avdrag, inlösas av generaltullstyrelsen, i den mån influtna tullavgifter för vete och råg lämnade möjlighet därtill.

I detta sammanhang kan även nämnas, att man sökte i viss mån undanröja de olägenheter, som voro förbundna med den av jordbrukarnas penningknapphet föranledda forceringen av spannmålsutbuden genom en lag om panträtt i spannmål (den 20 juni 1924, ändrad den 20 april 1926). Genom denna lag möjliggjordes belåning av spannmål utan att denna utlämnades till panthavaren eller annan person för dennes räkning. I syfte att rationalisera utbuden av spannmål inrättades även genom beslut av 1924 års riksdag en spannmålslagerhusfond, ur vilken lån skulle utlämnas för byggande av spannmålslagerhus.

Även beträffande de animaliska produkterna framfördes redan under 1920-talets förra del förslag rörande ökat skydd, nämligen genom motioner i riksdagen om förhöjda tullar. Dessa motioner avskogs emellertid av riksdagen.

De svårigheter för jordbruksnäringen, som gävo anledning till nu berörda åtgärder och förslag, sammanhänge närmast med den deflationsprocess, som satte sin prägel på den ekonomiska utvecklingen under de första åren på 1920-talet. Sedan denna kris övervunnits, kom utvecklingen på andra områden av näringslivet emellertid att kännetecknas av en alltmera utpräglad högkonjunktur med stigande produktion, växande utrikeshandel och en höjd löne- och inkomstnivå. I denna högkonjunktur, som kulminerade åren 1929 och 1930, kom jordbruket emellertid icke att bli delaktigt på samma sätt som näringslivet i övrigt. Orsaken härtill låg framför allt i den strukturella kris på den internationella jordbruksproduktionens område, som började skönjas redan under senare delen av 1920-talet och som blev akut vid decenniets slut.

Denna kris gjorde sig först gällande i fråga om den vegetabiliska produktionen. De snabbt växande spannmålsarealerna i de transoceana länderna — Förenta staterna, Kanada, Argentina och Australien — medförde en avsevärd stegring av produktionen, som icke motsvarades av någon ökad efter-

frågan på brödsäd. I de stora veteexporterande länderna ökades vetelagren under åren 1926—1929 från 6·8 till 15·8 milj. ton. En liknande utveckling ägde rum beträffande sockerproduktionen. Årsproduktionen av socker beräknas under åren 1920—1930 ha stigit från 9 till 14 milj. ton i de rörsockerproducerande länderna och från 5 till 11·5 milj. ton i de betsockerproducerande länderna. Denna utveckling ledde med nödvändighet till betydande prisfall på världsmarknaden. Sockerpriset sjönk sålunda mycket kraftigt redan omkring mitten av 1920-talet och därefter ytterligare mot årtiondets slut. Även i fråga om vetepriset gjorde sig en sjunkande tendens gällande redan från mitten av 1920-talet, och från och med år 1928 sjönk detsamma med våldsamt hastighet. Prisläget på animaliska livsmedel höll sig däremot till att börja med mera stabilt. Mot slutet av 1920-talet började dock även dessa produkter att kännbart beröras av priset, och i början på 1930-talet inträffade även för dem en mycket kraftig prissänkning.

Till följd av det samband mellan den svenska marknaden för jordbruksprodukter och den internationella marknadsutvecklingen, som nyss berörts, spred sig priset snabbt till Sverige. Tidigast gjorde det sig även här gällande i fråga om spannmål och sockerbeter. År 1929 hade vetepriset i Sverige sjunkit med en fjärdedel och sockerpriset med en tredjedel i förhållande till 1925 års priser, medan däremot priset på smör stannade vid en tiondel. För det större jordbruket i södra och mellersta Sverige med dess förhållandevis starka inriktning på den vegetabiliska produktionen medförde denna utveckling redan under senare delen av 1920-talet betydande svårigheter, medan däremot det mindre jordbruket, för vilket den animaliska produktionen har en långt större betydelse, vid denna tidpunkt ännu icke på samma sätt fått kännning av krisen. Att den animaliska produktionens räntabilitet till att börja med kunde hållas tämligen väl uppe, berodde också på att densamma gynnades av den sänkning av fodermedelskostnaderna, som följde av priset på vegetabilier.

Emellertid medförde denna förskjutning i lönsamhetsförhållandena snart en ökad inriktning på den animaliska produktionen. Såväl smör- som fläskproduktionen stegrades avsevärt under åren omkring 1930. Då samtidigt avsättningsmöjligheterna utomlands hastigt försämrades i samband med den internationella krisen, ledde denna utveckling till en skärpt konkurrens på hemmamarknaden med ett därav följande häftigt prisfall. Priset på mejerismör sjönk sålunda under år 1932 till en nivå, motsvarande 63 procent av 1929 års pris. Även priserna på ägg samt nötkreatur och svin sjönko ungefär i samma proportion, ehuru bottenläget för dessa produkter nåddes först år 1933.

Denna utveckling gav under åren omkring 1930 anledning till en rad djupt ingripande statliga regleringsåtgärder på jordbrukets område. Redan år 1928 hade chefen för jordbruksdepartementet — närmast med anledning av en riksdagsskrivelse samma år — tillkallat sakkunniga med uppdrag att

företaga en utredning rörande jordbrukets ekonomiska läge och de åtgärder, som borde vidtagas i syfte att öka jordbruksnäringens ekonomiska bärkraft. På grundval av det arbete, som utfördes av denna kommitté, ävensom vissa andra utredningsarbeten — bl. a. 1929 års sockersakkunnigas samt smör- och margarinkommitténs betänkanden — genomfördes successivt under åren 1930—1934 en rad regleringsåtgärder på olika områden av jordbruksproduktionen. Regleringen av sockerbetsodlingen genomfördes år 1930. Åren 1930 och 1931 blev därefter spannmålsmarknaden föremål för en djupt ingripande reglering, varigenom prisutvecklingen i Sverige gjordes i stort sett oberoende av utvecklingen utomlands. Efterhand som krisen spred sig till andra grenar av jordbruksproduktionen, utvidgades även de statliga stödåtgärderna till att omfatta ett allt vidsträcktare område. År 1932 tillkom mjölkregleringen, året därpå reglerades slaktdjurs- och fodermedelsmarknaderna och år 1934 äggmarknaden.

Härmed hade de statliga åtgärderna utsträckts till att gälla praktiskt taget hela jordbruksproduktionen. Fram till år 1934 hade emellertid dessa ingripanden skett utan att någon enhetlig målsättning beträffande jordbruksprodukternas prisläge eller jordbruksnäringens lönsamhet legat till grund för desamma. Man hade nämligen varit nödsakad att successivt utforma stödåtgärderna för den ena grenen av jordbruksproduktionen efter den andra, efter hand som priset spred sig över ett allt vidsträcktare område. Ju mera omfattande de statliga åtgärderna blevo, desto starkare framträdde olägenheterna härav. Från och med regleringsåret 1934/35 genomfördes därför en viss samordning av de olika prisreglerande åtgärderna, varvid det genomsnittliga prisläget under femårsperioden 1925/29 togs såsom riktpunkt för prispolitiken. Härvid inriktade man sig till att börja med på att uppnå ett prisläge, som svarade mot 75 procent av genomsnittspriserna under den nämnda femårsperioden. Sedermera försköts emellertid målsättningen, vilket icke minst sammanhängde med den fortgående förbättringen i det allmänna konjunkturläget. Redan år 1936 förvandlades sålunda den 1934 såsom önskvärd angivna genomsnittliga prisnivån till en undre gräns för jordbrukspriserna, under det att såsom övre gräns sattes ett prisläge, motsvarande 1925/29 års priser. Året därpå skedde en ytterligare förskjutning uppåt, i det att priserna på jordbruksprodukter enligt beslut av 1937 års riksdag skulle få variera mellan högst 15 procent över och lägst 15 procent under genomsnittspriserna 1925/29. Denna målsättning gällde sedermera med en mindre modifikation beträffande fläskpriset ända fram till krigsutbrottet.

Sockerregleringen.

De första regleringsåtgärderna inom jordbruket avsågo sockerbetsodlingen. Bakgrunden till desamma utgjordes av det kraftiga prisfall på socker, som mot slutet av 1920-talet inträffade på världsmarknaden och som även

i Sverige medförde en betydande sänkning av sockerpriset. Priset på krossmelis sjönk sålunda här från 50 öre per kilogram våren 1927 till 36 öre per kilogram vid årsskiftet 1928/29. Denna prissänkning återverkade direkt på sockerbetspriset, vilket enligt ett år 1926 mellan sockerfabriksaktiebolagen och betodlarna ingånget kontrakt, avseende åren 1927—1931, skulle stå i ett visst förhållande till nyssnämnda sockerpris.

Till att börja med erhöll stödet åt sockerbetsodlingen karaktären av en ren subvention. Sedan förslag om en höjning av sockertullen avvisats av riksdagen såväl år 1929 som år 1930, beviljade nämligen denna i stället sistnämnda år ett extra förslagsanslag av 3·8 milj. kronor, ur vilket ett tilläggspris för 1930 års sockerbetsodling skulle utgå. Detta tilläggspris motsvarade per 100 kilogram betor skillnaden mellan 2·45 kronor och det grundpris för betor med 16 procents sockerhalt, som skulle utgå enligt odlingskontraktet. På grund av fortsatt prisfall på socker kom anslaget att väsentligt överskridas. Även år 1931 anvisade riksdagen ett anslag för utbetalning av pristillägg på sockerbetor. Härvid maximerades dock pristillägget till 40 öre per 100 kilogram sockerbetor, varjämte den ytterligare begränsningen vidtogs, att tillägget skulle utgå endast i den mån kontraktspriset per 100 kilogram betor med 16 procents sockerhalt understeg 2·40 kronor.

Vid 1932 års riksdag skedde en omläggning av stödet åt sockerbetsodlingen, varvid den direkta subventionsformen övergavs. I stället fingo de båda sockerfabriksaktiebolagen förbinda sig att till odlarna betala ett visst grundpris — 2·30 kronor per 100 kilogram betor med 16 procents sockerhalt — jämte tilläggspris vid högre sockerhalt. Till gengäld erhöilo bolagen ensamrätt till import av socker samt garanti för ett visst minimipris vid sin försäljning av socker.

Även under de följande åren reglerades sockernäringen efter dessa riktlinjer, ehuru vissa förändringar vidtogos såväl i fråga om det pris för sockerbetorna, som skulle erläggas till odlarna, som i fråga om sockerpriserna. Det torde i detta sammanhang icke föreligga någon anledning att närmare beröra dessa prisförändringar.

Av principiellt intresse är däremot sammankopplingen av stödet åt sockernäringen med frågan om lantarbetarlönerna. Redan i samband med behandlingen av sockerfrågan vid 1930 och 1931 års riksdagar gjordes vissa uttalanden angående de löner, som borde utbetalas till lantarbetarna. I Kungl. Maj:ts proposition angående sockerregleringen till 1932 års riksdag uttalades därefter, att betodlarna vid användandet av lejd arbetskraft »ej skulle tillämpa sådana lönesatser, att det sociala syftet med statens medverkan till betodlingens upprätthållande äventyras». Även bevillningsutskottet anslöt sig härtill. År 1934 fattade riksdagen ett uttryckligt beslut att betodlarna, för att komma i åtnjutande av det garanterade betpriset, skulle förbinda sig att utbetala en viss lägsta arbetsersättning för såväl sommarskötsel som upptagning av betor. Åren 1935 och 1936 fingo sockerbolagen förbinda sig att

utöver tidigare gällande kontraktspris utbetala vissa pristillägg till odlarna, vilka å sin sida fingo förbinda sig att medgiva betarbetarna förbättrad ersättning för deras arbete. Dessa pristillägg bortföll år 1937 i samband med en höjning av grundpriset till 2·55 kronor per deciton, men statsmakternas stöd åt sockernäringen gjordes även i fortsättningen beroende av vissa förpliktelser från odlarnas sida beträffande lönesättningen.

Brödsädsregleringen.

Såsom tidigare nämnts antog 1926 års riksdag ett förslag till förordning angående utförselbevis för vete och råg att gälla för tiden t. o. m. den 31 juli 1928. Denna förordning fick sedermera förlängd giltighet, och det därmed införda systemet tillämpades enligt de ursprungligen angivna grunderna t. o. m. juli månad 1937. Detsamma synes också ha medfört ett effektivare utnyttjande av det prisstöd, som tullskyddet var avsett att lämna. Däremot var det givetvis icke möjligt att på denna väg hindra det internationella prisfallets återverkningar på den svenska spannmålsmarknaden. Från och med år 1930 vidtogos därför en rad ytterligare åtgärder, genom vilka prisutvecklingen på brödsäd inom Sverige gjordes i väsentlig mån oberoende av den internationella marknadsutvecklingen.

Dessa åtgärder syftade dels till en begränsning av utbuden av brödsäd på den svenska spannmålsmarknaden, dels till en direkt prisreglering. De kvantitetsreglerande åtgärderna avsågo till att börja med en långt gående begränsning av brödsädsimporten genom det s. k. inmalningstvånget och snart också genom direkt importreglering. När utbuden av inhemsk brödsäd inom kort fingo en starkt ökad omfattning, måste emellertid prisregleringen kompletteras även med en omfattande, med statligt stöd bedriven lagringsverksamhet.

Det första ledet i nu ifrågavarande regleringssystem var det s. k. inmalningstvånget. På grundval av ett beslut av 1930 års riksdag utfärdade Kungl. Maj:t den 13 juni 1930 förordning om användande av svenskt vete och svensk råg vid framställning av mjöl. Enligt denna skulle kvarninnehavare, som vid sin förmalning använde utländsk spannmål, vara skyldig att använda även svensk råvara i en sådan omfattning, att denna för viss förmalningsperiod uppgick till fastställd procent av den totala förmalningen (inmalningsprocent). Beträffande framställning av vetemjöl gällde dessutom, att varje särskilt förmalt veteparti till viss procent skulle bestå av svensk vara (minimiprocent). Inmalningsprocenten skulle bestämmas så, att all till brödsäd lämplig svensk spannmål — vete eller råg — som icke ansågs behöfelig för andra ändamål, kunde beräknas bli använd såsom brödsäd under konsumtionsåret, varvid dock hänsyn skulle tagas till möjligheten att framställa mjöl av god bakningsduglighet. I importerat mjöl skulle vidare inblandas mjöl av svenskt vete resp. råg i sådan utsträckning, att varan

komme att i genomsnitt motsvara gällande inmalningsprocent och i fråga om vetemjöl ej understiga gällande minimiprocent.

Inmalningsprocenten fastställdes ursprungligen till 60 procent för vete och 70 procent för råg. Densamma varierade sedermera med hänsyn till växlingarna i skördens storlek. De under olika perioder gällande procent-satserna framgå av följande sammanställning.

	Inmalningsprocent för			Inmalningsprocent för	
	vete ¹	råg		vete ¹	råg
1930 sept.—okt.	60	70	1935 jan.—aug.	100	98
nov.—dec.	75	85	sept.—dec.	90	98
1931 jan.—febr.	80	95	1936 jan.—okt.	90	98
mars—juli	85	95	nov.—dec.	90	90
aug.—sept.	80	95	1937 jan.	90	90
okt.—nov.	70	60	febr.—juni	80	70
december	60	40	juli—dec.	90	90
1932 jan.—maj	60	40	1938 jan.—aug.	90	90
juni	50	30	sept.—dec.	90	95
juli—aug.	60	30	1939 jan.—febr.	90	95
1—16 sept.	80	90	mars—okt.	90	98
17 sept.—15 okt.	85	97	nov.—dec.	90	90
16 okt.—december	90	97	1940 jan.—april	90	90
1933 jan.—maj	95	97	maj—aug.	97	90
juni—dec.	98	98	sept.—dec.	97	10
1934 jan.—april	98	98	1941 jan.—april	97	10
maj—dec.	100	98			

¹ Minimiprocenten för vete har som regel legat 10—15 enheter under inmalningsprocenten. Kvarnar tillhörande Svenska spannmålsföreningen ägde under tiden t. o. m. augusti 1935 tillämpa en inmalnings- och minimiprocent som med 10 enheter understeg den eljest fastställda.

Redan genom inmalningstvånget genomfördes en kraftig begränsning av importen av brödsäd samt mjöl och gryn därav. År 1931 blev emellertid denna import underkastad en direkt reglering. Genom en kungl. förordning den 29 maj 1931 föreskrevs nämligen, att dessa varor endast fingo importeras av staten eller av den, åt vilken Kungl. Maj:t överlåtitt rätten till dylik import. I enlighet härmed erhöill Svenska spannmålsföreningen, en år 1931 bildad sammanslutning av landets handelskvarnar, vars tillkomst och uppgifter strax skola närmare beröras, ensamrätt till import av vete och råg samt mjöl och gryn därav. Denna förening erhöill samtidigt rätt att till täckande av sina kostnader och förluster i sin verksamhet uttaga en införselavgift eller gottgörelse i samband med importen av brödsäd och vissa produkter därav. Då Svenska spannmålsföreningen år 1935 upphörde med sin verksamhet, gjordes importen av brödsäd samt produkter därav — mjöl, gryn, makaroner och bröd (med vissa undantag) — beroende av tillstånd av statens jordbruksnämnd.

Vid sidan av nu berörda kvantitetsreglerande åtgärder genomfördes redan

från år 1930 en direkt prisreglering. Från början hade denna karaktären av frivilliga minimipriser, i det att flertalet större handelskvarnar i riket förbundo sig att under produktionsåret 1930—1931 vid inköp av svenskt vete och svensk råg tillämpa vissa priser, vilka successivt stego från hösten till sommaren (för september 1930 lägst 18 kr./dt för vete och 15 kr./dt för råg samt för månaderna maj—augusti 1931 lägst 20 kr./dt för vete och 17 kr./dt för råg vid inlandskvarnar samt minst 50 öre högre per deciton vid kustkvarnar). Till gengäld fingo dessa kvarnar tillämpa en inmalnings- och minimiprocent, som med 10 enheter understeg den av Kungl. Maj:t fastställda.

Följande år ersattes systemet med frivilliga minimipriser av ett statligt inlösningsförfarande. Landets handelskvarnar sammanslöto sig, såsom förut nämnts, i en ekonomisk förening, Svenska spannmålsföreningen u. p. a., vilken i ett kontrakt med staten förband sig att under tiden 1 juni—31 augusti till av Kungl. Maj:t fastställda inlösningspriser övertaga all den 1 juni kvarvarande kvarngill svensk spannmål av vete och råg, som hembjöds åt föreningen. Föreningen erhöll till gengäld, såsom tidigare nämnts, ensamrätt till import av vete och råg samt mjöl och gryn därav, varjämte föreningens medlemmar fingo samma rätt att tillämpa en inmalnings- och minimiprocent, som med 10 enheter understeg den officiellt fastställda, som tidigare tillkommit de i det frivilliga minimiprissystemet deltagande kvarnarna.

Detta inlösningsförfarande tillämpades t. o. m. år 1935. De av Kungl. Maj:t fastställda inlösningspriserna framgå av följande sammanställning.

Skördeår	Inlösningsår	Inlösningspris i kronor per deciton			
		inlandskvarnar		kustkvarnar	
		vete	råg	vete	råg
1930	1931	20-00	17-00	20-50	17-50
1931	1932	18-50	16-50	18-50	16-50
1932	1933	19-00	17-50	19-50	18-00
1933	1934	19-00	18-00	19-00	18-00
1934	1935	19-00	17-00	19-00	17-00
1935	1936	16-50	15-50	16-50	15-50

Beträffande inlösningspriset för vete år 1935 (1934 års skörd) bör observeras, att detsamma visserligen fastställts till 19 kronor per deciton, men att från detta pris skulle avgå ett belopp, som motsvarade veteavgiften.

Emellertid visade sig detta system så småningom vara förenat med betydande olägenheter. Medan tidigare betydande kvantiteter vete och råg begagnats för utfodring, blev det nu lönande att hembjuda desamma till Svenska spannmålsföreningen på grund av de relativt goda priser som garanterats, detta i synnerhet som foderbehovet kunde tillgodoses genom billi-

gare importfoder. Den genom inlösningsförfarandet åstadkomna garantin för såväl avsättningen av som priserna på brödspannmålen medförde vidare en viss ökning av brödsädsarealen. Härtill kom att spannmålsskördarna åren 1932—1934 blevo osedvanligt rikliga. Dessa omständigheter ledde till att Svenska spannmålsföreningen fick övertaga betydligt större kvantiteter brödsäd än som på den inhemska marknaden kunde avsättas till människoföda. Under åren 1932—1935 uppgick detta överskott av brödsäd till sammanlagt 680 000 ton. Detta överskott kunde givetvis icke utan vidare kastas ut på marknaden, ty i så fall skulle uppenbarligen hela prisregleringen ha brutit samman. Å andra sidan var en lagring av detsamma på längre sikt icke heller möjlig. Detsamma avyttrades därför dels för export, dels såsom fodersäd, sedan spannmålen genom denaturering (eosinfärgning) gjorts otjänlig till människoföda. Härvid uppkommo emellertid betydande förluster, såsom framgår av följande sammanställning över kostnaderna för spannmålsregleringen under åren 1931—1935:

administrationskostnader	2.5	milj. kronor
lagringskostnader	19.0	» »
mjölutdelning till behövande	0.5	» »
prisfallsförluster:		
vete	41.0	» »
råg	20.0	» »
denaturerad spannmål	3.0	» »
Summa 86.0 milj. kronor		

Dessa förhållanden gjorde det nödvändigt att motverka den stimulans till en ökning av speciellt veteodlingen, som inlösningsförfarandet innebar. I detta syfte och för att samtidigt anskaffa medel till täckande av förlusterna å spannmålsregleringen infördes år 1934 den s. k. veteavgiften, vilken skulle uttagas i samband med förmalningen.

Veteavgiften utgick under olika perioder med följande belopp:

Tidsperiod			Öre per kilogram omalet vete
1/9	1934—31/8	1935.....	1.0
1/9	1935—31/1	1937.....	2.5
1/2	1937—28/2	1937.....	1.5
1/3	1937—31/8	1937.....	0.5
1/9	1937—13/2	1938.....	1.5
14/2	1938—31/8	1938.....	0.5
1/9	1938—30/9	1938.....	2.0
1/10	1938—31/8	1939.....	2.5
1/9	1939—30/9	1939.....	3.0
1/10	1939—31/10	1939.....	2.0
1/11	1939—31/8	1940.....	0.5

Under tiden 1/6 1934—31/8 1935 utgick dessutom en särskild skatt på såväl inom landet tillverkat som importerat kli. I den mån denna avsåg inom landet tillverkat kli sammanfördes densamma med veteavgiften på så sätt att deklarationer, inbetalning, kontroll etc. skedde i ett sammanhang för de

båda avgifterna. Från och med ingången av produktionsåret 1935/36 borttogs den särskilda skatten å kli, som tillverkades inom landet, medan införelavgift infördes å importerat kli i likhet med vad fallet var beträffande vissa andra fodermedel (se härom nedan sid. 88).

Då veteavgiften emellertid visade sig vara ett otillräckligt hinder för den utveckling mot en överproduktion av brödsäd, som ovan berörts, genomfördes år 1936 en viktig omläggning av brödsädsregleringen. Detta år slopades nämligen inlösningsförfarandet och ersattes med stödköp, vilka skulle omhänderhavas av det år 1935 bildade Svenska spannmålsaktiebolaget, ett statligt företag, som nu övertog de uppgifter, som tidigare omhänderhafts av Svenska spannmålsföreningen. Detta innebar, att endast en viss lägsta prisnivå å brödsäd skulle skyddas. Enligt ett uttalande av 1936 års riksdag skulle under höstmånaderna ett pris av 15·50 kr./dt för vete och 14·50 kr./dt för råg betraktas som lägsta prisnivå, varefter under konsumtionsårets lopp en höjning borde ske till 17·— resp. 16·— kr./dt, så att skäliga lagringskostnader bleve täckta. Bolaget skulle dock icke äga rätt att företaga stödköp av mer än 125 000 ton eller, efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t, 150 000 ton brödsäd. I samband härmed beslöts vidare, att av de brödsäds-lager, som staten förfogade över den 1/9 1936, en kvantitet av 100 000 ton skulle behållas såsom ett reservlager, varjämte dock även ett visst utjämningslager skulle kunna bibehållas. Härigenom erhöles vissa möjligheter att motverka även uppkomsten av en för hög prisnivå å brödsäd, därest produktions- och prisutvecklingen skulle tendera därhän.

Denna omläggning av brödsädsregleringen innebar sålunda, att priserna skulle i princip bestämmas av den fria prisbildningen, dock med bibehållande av skydd för en viss lägsta prisnivå och med möjlighet att motverka även uppkomsten av en alltför hög prisnivå.

Stödköpspriset under höstmånaderna höjdes sedermera successivt till 16·50 kr./dt för vete och 15·50 kr./dt för råg. Då prisutvecklingen utomlands under de närmaste åren gestaltade sig förhållandevis gynnsamt, kom stödköpsförfarandet icke att tillämpas förrän under produktionsåret 1938/39. Så länge prisläget på världsmarknaden var förhållandevis högt, kunde i stället en del av spannmålsöverskottet i Sverige med tillhjälp av utförselbevis avledas marknaden genom export. Sedan denna möjlighet bortfallit till följd av ett kraftigt prisfall på spannmål utomlands år 1938, ökades ånyo brödsäds-lagren i Sverige. Vid krigsutbrottet på hösten 1939 hade sålunda genom beredskaps- och stödköp över 300 000 ton brödsäd lagrats av Svenska spannmålsaktiebolaget.

Mjölkgleringen.

Beträffande socker och brödsäd åstadkoms en viss stabilitet av prisnivån genom de statliga regleringsåtgärder, som kommo till stånd år 1930 för sockernäringen och åren 1930 och 1931 för spannmålshandeln. Prisfallet

på animaliska produkter fortsatte däremot och fick i början av 1930-talet en långt större omfattning än under de föregående åren. Liksom för det tidigare prisfallet på vegetabiliska produkter var härvidlag prisutvecklingen på de internationella marknaderna av grundläggande betydelse. Till belysning av de i detta hänseende inträffade förändringarna kan nämnas, att noteringen på svenskt smör i Manchester, som år 1929 låg c:a 13 procent lägre än år 1925, år 1933 hade sjunkit till ungefär hälften av sistnämnda års notering, och att prisfallet därefter fortsatte ytterligare, så att noteringen på svenskt smör i Manchester år 1934 låg ungefär 55 procent lägre än år 1925. Detta kraftiga prisfall på den för denna vara viktigaste exportmarknaden drog med sig en mycket kraftig sänkning av smörpriset inom landet och i anslutning därtill en nedgång av mjölkpriset. De förskjutningar, som dessa priser undergingo under 10-årsperioden 1925 t. o. m. 1934, belysas av följande ur mejeristatistiken hämtade uppgifter:

	Mjök Öre per kg	Smör Öre per kg
1925	14.5	333
1926	12.9	292
1927	12.6	292
1928	13.2	307
1929	12.6	294
1930	10.5	236
1931	9.6	207
1932	8.8	188
1933	8.8	204
1934	9.9	235

Det framgår av dessa siffror, att smörpriset efter en förhållandevis kraftig nedgång mellan åren 1925 och 1926 höll sig i stort sett oförändrat t. o. m. år 1929. År 1930 satte däremot ett kraftigt prisfall in, som fortsatte t. o. m. år 1932, då priserna genom de statliga regleringsåtgärderna, vilka strax skola närmare beröras, ånyo bragtes att stiga. Denna prisutveckling för mejerismöret avspeglar sig mycket tydligt även i de av mejerierna enligt den officiella mejeristatistiken till producenterna utbetalade priserna för mjölk. Även om de i tabellen anförda mjölkpriserna lida av den svagheten, att olika mejerier tillämpat olika metoder beträffande ersättningen såväl för mjölkens framforsling till mejerierna som för av producenterna återtagen skummjök, torde de dock i stora drag riktigt återge de under perioden inträffade förändringarna i mjölkpriset.

Samtidigt som smörpriset sjönk på det sätt, som de ovan anförda siffrorna ge vid handen, inträffade även betydande förändringar beträffande den svenska smörexportens omfattning och inriktning. Under 1920-talets sista hälft undergick densamma en mycket betydande ökning, så att den totala exporten år 1930 var i det närmaste tre gånger så stor som år 1925. Därefter skedde emellertid en mycket stark tillbakagång, så att smörexporten år 1932 stannade vid ungefär hälften av 1930 års volym. Särskilt stark

var minskningen av exporten till Tyskland, under det att exporten till Storbritannien kunde hållas något bättre uppe.

Under samma tid skedde, med ett tillfälligt avbrott i början på 1930-talet, en fortgående ökning av produktionen av mejerismör. Mellan åren 1925 och 1934 blev densamma praktiskt taget fördubblad. Under 5-årsperioden 1925—1929 absorberades produktionsökningen i sin helhet av den stegring i exporten, varom tidigare talats, medan den inhemska förbrukningen förblev i stort sett oförändrad. År 1930 steg däremot den inhemska konsumtionen av mejerismör avsevärt, och denna konsumtionsökning fortsatte under de följande åren. Minskningen av exporten i början på 1930-talet uppvägdes sålunda helt av stegrad inhemsk konsumtion.

Samtidigt undergick även förbrukningen av margarin viktiga förändringar. Under den senare delen av 1920-talet skedde sålunda en betydande ökning av margarinkonsumtionen. Maximum uppnåddes tills vidare år 1929 med 57 500 ton, varefter en icke obetydlig nedgång ägde rum, så att konsumtionen av margarin under åren 1931—1933 höll sig något under 51 000 ton. Dessa förskjutningar hängde uppenbarligen samman med de förändringar i priserna på smör resp. margarin, som samtidigt inträffade. Från år 1925 till år 1929 sjönk priset på margarin i detaljhandeln enligt socialstyrelsens levnadskostnadsindex med ungefär 25 procent, under det att priset på smör samtidigt sjönk med icke fullt 12 procent. Den stegring av den totala efterfrågan på matfett, som blev en följd av de stigande konjunkturererna, kom under sådana förhållanden att helt rikta sig mot margarinet. Under åren närmast efter 1929 inträffade däremot, såsom redan tidigare har berörts, ett kraftigt prisfall på smör, medan priset på margarin endast undergick obetydliga förändringar. Mellan 1929 och 1932, då smörpriset nådde sitt bottenläge, uppgick priset till något över 30 procent för smör men stannade vid 6 procent för margarin. Medan prisskillnaden mellan smör och margarin enligt socialstyrelsens levnadskostnadsindex år 1929 uppgick till 206 öre/kg, stannade densamma år 1932 vid 110 öre/kg. Denna minskning av spänningen mellan smörpris och margarinpris medförde, trots det försämrade konjunkturläget, en förskjutning av efterfrågan från margarin till smör, till vilken dock givetvis även den under dessa år starkt intensifierade propagandan för ökad smörkonsumtion bidrog.

Det kraftiga prisetillfället på mjölk och mejeriprodukter i början på 1930-talet nödvändiggjorde även på detta område vittgående statliga regleringsåtgärder.

De första prisreglerande åtgärderna på mjölk- och smörproduktionens område tillkommo år 1932. I sista hand gingo desamma tillbaka på en inom Sveriges allmänna lantbrukssällskaps mejerisektion utarbetad promemoria. Denna låg nämligen i väsentliga hänseenden till grund för den av regeringen i maj 1932 avgivna propositionen i ärendet, vilken i huvudsak bifölls av riksdagen. De på grundval av detta riksdagsbeslut tillkomna bestämmel-

serna äro sammanförda i en kungl. förordning om upptagande av vissa avgifter för åstadkommande av en förbättrad organisation vid avsättningen av mjölk och mejeriprodukter, utfärdad den 30 juni 1932.

De nu ifrågavarande åtgärderna hade tvenne syften. För det första gällde det att begränsa exportsmörets förut dominerande inflytande på den inhemska prisbildningen för mejeriprodukter och produktmjölk. För detta ändamål skulle en allmän mjölkavgift uttagas såväl för inom riket saluförd mjölk som för mjölk, vilken begagnades för att hos producenten bereda smör, ost eller grädde till avsalu. Som en förutsättning för att denna avgift skulle upptagas angavs dock, att framställning därom skulle göras av en mejeriorganisation, som representerade minst 60 procent av den totala årliga mjölkinvägningen vid rikets samtliga mejerier samt att denna organisation fattat beslut om avgiftens upptagande med viss kvalificerad majoritet. Härutöver avsåg man emellertid även att få till stånd en viss prisutjämning mellan k-mjölk och p-mjölk. Medan priset på den sistnämnda i huvudsak bestämts av priset på exportsmöret, hade det nämligen lyckats mejerierna att i väsentlig grad begränsa priset på k-mjölk. Härigenom hade en betydande prisklyfta mellan k-mjölk och p-mjölk uppkommit, vilken i sin tur efter hand medfört en skärpt konkurrens om försäljningen av k-mjölk. För att motverka denna skulle lokal mejerisammanslutning efter bemyndigande av Kungl. Maj:t få rätt att uppbära lokal mjölkavgift å den konsumtionsmjölk, som försålles inom sammanslutningens verksamhetsområde. De härigenom influtna medlen skulle begagnas till en höjning av p-mjölkspriset.

Då denna förordning trädde i kraft den 30 september 1932, fastställdes till att börja med den allmänna mjölkavgiften till 0.1 öre/kg för Norrland utom Gästrikland samt till 0.2 öre/kg för riket i övrigt. Sedermera höjdes avgiftsbeloppen till 0.2 resp. 0.4 öre/kg. För vissa områden förordnades om upptagande av lokal mjölkavgift, fastställd till 2 öre/kg (för Stockholms tillförselområde höjd till 2.5 öre/kg för tiden 1/5—30/6 1932).

Den allmänna mjölkavgiften beräknades enligt de för densamma från början fastställda grunderna uppgå till ett belopp av 5 milj. kronor (0.2 öre/kg mjölk och en total saluförd mjölmängd av 2.5 milj. ton). Vid en smörexport av 20 000 ton skulle detta belopp möjliggöra en subvention av smörexporten med 25 öre/kg, varigenom en höjning av p-mjölkspriset med 1 öre/kg skulle kunna åstadkommas.

Då smörpriset på den engelska marknaden fortsatte att sjunka, dröjde det något innan den i samband med mjölkregleringens införande förväntade prishöjningen på produktmjölk kom till stånd. Under det första halvåret 1933 gjorde sig emellertid verkningarna av den genomförda regleringen tydligt förnimbara, detta i synnerhet sedan den förut omtalade höjningen av den allmänna mjölkavgiften genomförts i februari 1933. Emellertid visade det sig snart, att regleringssystemets genomförande var förenat med mycket betydande svårigheter. Då enligt bestämmelserna även lantsmörsproducen-

terna skulle erlägga allmän mjölkavgift, kom antalet avgiftspliktiga att bli mycket stort, samtidigt som avgiftsbeloppen för de flesta av dem blevo mycket små. Även i fråga om de lokala mjölkavgifterna framträdde betydande svårigheter, icke minst beroende på det missnöje med denna anordning, som rådde bland de jordbrukare, som kunde avsätta en väsentlig del av sin mjölkproduktion såsom k-mjölk.

Sedan frågan varit föremål för förnyad utredning — 1933 års mjölkutredning — framlade Kungl. Maj:t i proposition till 1933 års riksdag ett förslag om ändrade grunder för upptagande av mjölkavgift. Detta bifölls av riksdagen, varefter Kungl. Maj:t den 26 juni 1933 utfärdade en förordning angående mjölkavgift, vilken därefter med endast några mindre jämkningar gällde under hela 1930-talet.

Det nya system för mjölkregleringen, som härigenom infördes, innebar i förhållande till de tidigare vidtagna regleringsåtgärderna på detta område en betydande förenkling. De lokala mjölkavgifterna slopades helt, och den allmänna mjölkavgiften uttogs i fortsättningen endast å saluförd mjölk och grädde. Därigenom att avgift icke vidare uttogs för mjölk, som hos producenten bereddes till smör eller ost till avsalu, reducerades antalet avgiftsskyldiga mjölkproducenter mycket starkt. För att mjölkregleringen även i fortsättningen skulle kunna fylla sin dubbla uppgift — stöd åt smörexporten och utjämning av prisklyftan mellan k-mjölk och p-mjölk — måste emellertid mjölkavgiften höjas väsentligt över den förutvarande allmänna mjölkavgiftens nivå och bringas upp till ett belopp, som icke alltför mycket understeg summan av allmän och lokal mjölkavgift enligt den tidigare rådande ordningen. Enligt den nyssnämnda förordningen skulle avgiften utgå med *högst* 3 öre per kilogram. I verkligheten kom den aldrig att uttagas med hela detta belopp. I samband med förordningens ikraftträdande den 1/7 1933 fastställdes mjölkavgiften till 2 öre per kilogram. Senare förändringar i avgiftens storlek framgå av följande sammanställning:

1/7	1933—31/10	1936.....	2-0	öre/kg
1/11	1936—31/3	1937.....	1-5	»
1/4	1937—31/10	1937.....	2-0	»
1/11	1937—31/12	1937.....	1-5	»
1/1	1938—30/4	1938.....	1-0	»
1/5	1938—30/6	1938.....	1-5	»
1/7	1938—31/12	1938.....	2-0	»
1/1	1939—30/6	1939.....	1-0	»
1/7	1939—31/12	1939.....	2-0	»
1/1	1940—30/6	1940.....	1-5	»
1/7	1940—30/9	1940.....	0-5	»

Efter utgången av september 1940 har mjölkavgift icke uttagits.

Till de nu berörda regleringsåtgärderna fogades redan år 1933 vissa kompletterande anordningar, avsedda att garantera systemets effektivitet. Dessa voro följande:

- 1) införselmonopol å mjölk och mejeriprodukter;
- 2) accis å margarin samt
- 3) skatt å oljekakor och vissa slag av fodermjöl.

Införselmonopolet å mjölk och mejeriprodukter får ses mot bakgrunden av regleringens syfte att bringa priset på smör i Sverige upp på en nivå, som översteg rådande världsmarknadspris. Bestämmelserna rörande detsamma, som grundade sig på ett av 1933 års riksdag åt Kungl. Maj:t givet bemyndigande, finnas i en kungörelse av den 20 oktober 1933, vilken sedermera gällde t. o. m. utgången av juni månad 1937. Enligt desamma erfordrades för införsel av mjölk och mejeriprodukter tillstånd av statens mjölk nämnd, ett organ som inrättats redan i samband med genomförandet av den första mjölkregleringen år 1932.

Bestämmelserna rörande denna importreglering ändrades sedermera genom en kungörelse den 30 juni 1937. Enligt denna fingo mjölk, grädde, smör och ost icke införas till riket utan tillstånd av statens jordbruksnämnd. För att erhålla dylikt tillstånd måste sökanden förbinda sig att till Svenska mejeriernas riksförening inbetala utgående införselavgift. Ifråga om smör och grädde samt ost och kondenserad mjölk uttogs i regel sådan avgift med samma belopp, som skulle ha utgått vid samtidig export av motsvarande svensk vara.

Margarinaccisen, som infördes genom en kungl. förordning av den 26 juni 1933, hade till uppgift att förebygga en på grund av den vidtagna höjningen av smörpriset sannolik förskjutning av efterfrågan på matfett från smör till margarin. Enligt 1933 års riksdagsbeslut skulle margarinaccis få uttagas med lägst 10 och högst 50 öre per kilogram. De av accisen inflytande medlen skulle begagnas till utbetalande av pristillägg på exporterat smör, i den mån denna export översteg 15 000 ton. (Intill denna kvantitet skulle kostnaderna för smörexporten täckas av mjölkavgifterna.) De margarinaccismedel, som icke kommo till användning för detta ändamål, skulle begagnas för att främja de breda konsumentlagrens intressen. År 1935 höjdes accisens maximum till 60 öre per kilogram, vilket belopp sedermera gällde såsom maximum under hela 1930-talet. Accisen har utgått med följande belopp:

Tid	Öre per kilogram
24/7 1933—31/7 1934	20
1/8 1934—31/12 1935	30
1/1 1936—26/9 1936	20
27/9 1936—27/7 1937	30
28/7 1937— 8/12 1937	40
9/12 1937—30/6 1939	45
1/7 1939— 8/2 1940	60

Förändringarna i accisbeloppen under tiden efter krigsutbrottet falla utom ramen för denna redogörelse.

Skatten å oljekakor får ses i samband med såväl de under 1930-talet aktuella tendenserna i fråga om mjölkproduktionens utveckling och dessas samband med marknadsläget för mjölk och mejeriprodukter som den rådande situationen på den inhemska fodermedelsmarknaden. Den omfattande användningen av importerat oljekraftfoder bidrog i hög grad till den steg-

ring av mjölkproduktionen, som ägde rum, och därmed även till en ökning av det vid rådande världsmarknadspriser understödskrävande exportöverskottet av smör. Med hänsyn härtill ansågs det, såsom finansministern framhöll i propositionen i ärendet till 1933 års riksdag, rimligt att den del av mjölkproduktionen, som byggde på importerat kraftfoder eller ett av utländsk råvara inom landet framställt kraftfoder, i högre grad än mjölkproduktionen i övrigt skulle bidra till mjölkregleringens genomförande. Dessutom räknade man emellertid med att en begränsning av förbrukningen av oljekraftfoder skulle medföra ökad användning av inom landet producerade fodermedel. Skatten skulle enligt 1933 års beslut begagnas till prisutjämning mellan k-mjölk och p-mjölk. Dess storlek bestämdes från början till 2 öre per kilogram men har sedermera utgått med något varierande belopp, vilka bestämts av Kungl. Maj:t inom en viss av riksdagen beslutad ram. De för olika perioder gällande skattebeloppen framgå av följande sammanställning:

Tid				Linfrökakor och linfrömjöl öre/kg	Övriga öre/kg
1/6	1934—	5/4	1935	3	3
6/4	1935—	29/2	1936	3	5
1/3	1936—	30/6	1936	2	4
1/7	1936—	11/9	1936	3	5
12/9	1936—	11/1	1937	2	4
12/1	1937—	27/7	1937	1	3
28/7	1937—	19/6	1938	2	4
20/6	1938—	23/9	1938	3	5
24/9	1938—	30/11	1938	4	6
1/12	1938—	14/2	1939	5	6
15/2	1939—	30/6	1939	4	6
1/7	1939—	8/10	1939	5	7
9/10	1939—			—	—

De medel, som influtit på nu berörda vägar — mjölkavgift, margarinaccis och skatt å oljekakor — ha i huvudsak använts för bestridande av kostnaderna för mjölkregleringen. Dessa kostnader kunna, bortsett från utgifterna för uppbörden, förvaltningen och kontrollen, sammanfattas i följande huvudgrupper:

1) pristillägg å smör, ost, kondenserad mjölk, torrmjölk och grädde, som tillverkats inom landet och härifrån exporterats,

2) pristillägg å lantsmör, under åren 1935—1937 inom hela landet men fr. o. m. den 1 juli 1937 endast inom Norrland med undantag av Gästrikland,

3) prisutjämningsbidrag för inom riket producerad mjölk eller grädde, som använts för framställning av smör, ost eller annan mejeriprodukt.

Härutöver ha av dessa medel efter beslut av Kungl. Maj:t fått bestridas kostnaderna även för andra åtgärder, som syftat till att åstadkomma förbättrade avsättningsförhållanden för mjölk och mejeriprodukter. Sålunda ha vissa reklamkostnader täckts genom medel, som influtit till mjölkregleringen.

Pristillägget å exporterat smör syftade till att utjämna skillnaden mellan å ena sidan smörpriset i Sverige enligt gällande riksnotering å runmärkt smör och å andra sidan det pris, som kunde erhållas vid exporten. Härutöver utgick emellertid även ersättning för de speciella kostnader, som varit förenade med exporten (för frakt, nya drittlar etc.). Dylikt pristillägg utgick i första hand till Svenska mejeriernas riksförening, men sådant kunde efter samma grunder efter medgivande av jordbruksnämnden utgå även till andra exportörer.

Även vid export av ost, kondenserad mjölk, torrmjölk och grädde utgick pristillägg. Beloppet av detsamma motsvarade efter fetthalten räknat det genomsnittliga pristillägg, som utbetalades vid export av smör. Pristillägg utbetalades dock endast, därest vissa krav på de exporterade varornas kvalitet voro uppfyllda. Beträffande ost utgick sålunda pristillägg endast, då fetthalten i torrsubstansen uppgick till minst 20 procent. Beträffande kondenserad mjölk förutsattes för sockrad vara en fetthalt av lägst 8 och för osockrad vara en fetthalt av lägst 7·8 procent och beträffande torrmjölk en fetthalt av lägst 24 procent för att pristillägg skulle utgå.

Pristillägget å lantsmör, vilket fr. o. m. den 1 juli 1937 utgick endast inom Norrland med undantag av Gästrikland, utbetalades endast till sådana mjölkproducenter, av vilka det ej skäligen kunde begäras, att desamma skulle leverera sin mjölk till mejeri. Detsamma utgick med ett belopp av 25 öre per kilogram. Rätten att erhålla detta bidrag utnyttjades endast av ett jämförelsevis litet antal mjölkproducenter.

Sedan kostnaderna för pristilläggen å exporterade mejeriprodukter samt å lantsmör ävensom utgifterna för administration, kontroll, reklam etc. täckts, skulle de medel, som därutöver under varje särskild månad influtit till mjölkregleringen, begagnas för utbetalande av prisutjämningsbidrag å produktmjölk. Efter medgivande av jordbruksnämnden kunde dock tillgängliga prisutjämningsmedel få inestå hos Svenska mejeriernas riksförening tills vidare, varigenom bl. a. kunde öppnas möjlighet att under vinterhalvåret utbetala högre prisutjämningsbidrag än de under denna tid influtna avgifterna skulle möjliggöra.

Med hänsyn till fördelningen av prisutjämningsbidragen å produktmjölk var landet indelat i s. k. prisutjämningsdistrikt. Ursprungligen funnos sju dylika distrikt, nämligen Stockholms, Smålands, Skånes, Västra Sveriges, Värmland-Dalarnas, Mellersta Norrlands och Norrbottens prisutjämningsdistrikt. År 1936 sammanslogos emellertid Stockholms, Smålands och Västra Sveriges prisutjämningsdistrikt till ett distrikt, kallat Stockholms-Göteborgs prisutjämningsdistrikt, varvid dock en viss differentiering av bidragets storlek gjordes inom detsamma, så att vissa delar därav skulle erhålla 15 resp. 5 procents högre bidrag än distriktet i övrigt. Sedermera utbröts Västerbottens län ur Mellersta Norrlands prisutjämningsdistrikt och fick bilda ett eget distrikt.

Beträffande bidragens fördelning gällde fr. o. m. år 1934, att Norrland icke skulle deltaga i täckandet av kostnaderna för exportpristilläggen å mejeriprodukter. Mellersta Norrlands, Västerbottens och Norrbottens prisutjämningsdistrikt tilldelades alltså vid fördelningen av prisutjämningsmedlen först belopp, som motsvarade vad som av de under resp. månad utbetalade exportpristilläggen belöpte sig på dessa distrikt efter den avgiftspliktiga mjölmängden. Därutöver tillerkändes från och med år 1936 Norrbotten och från och med år 1937 hela Norrland med undantag av Gästrikland vissa särskilda förmåner vid prisutjämningsbidragens fördelning i form av speciella bidrag för den inom ifrågavarande område avgiftsbelagda produktmjölken. Från och med år 1937 utgingo dessa speciella norrlandsbidrag med 2·5 öre i Norrbottens prisutjämningsdistrikt, 1·5 öre i Västerbottens prisutjämningsdistrikt och 0·5 öre i Mellersta Norrlands prisutjämningsdistrikt, allt räknat per kilogram avgiftsbelagd produktmjölk.

Sedan de norrländska prisutjämningsdistrikten på detta sätt erhållit dels ersättning för på dem belöpande del av exportstödet, dels de nyssnämnda speciella norrlandsbidragen, skulle enligt reglerna för prisutjämningsmedlens fördelning det återstående beloppet fördelas på samtliga distrikt i förhållande till kvantiteten avgiftsbelagd mjölk inom de olika distrikten under resp. månad. Det belopp, som härvid tilldelades varje särskilt distrikt, slogs därefter ut på den totala kvantiteten produktmjölk inom resp. distrikt. På grund av den gottgörelse för exportpristillägget och de särskilda pristillägg, som de norrländska distrikten åtnjöto, kom givetvis prisutjämningsbidraget per kilogram produktmjölk att inom dessa områden bli avsevärt högre än inom andra delar av landet. För att i någon mån belysa bidragens storlek inom olika områden meddelas här nedan en sammanställning över prisutjämningsbidrag och mjölkavgift under år 1938:

Tid	Öre per kilogram								Mjöl- k- avgift öre per kg
	Sthlm—Göteborgs distr.	Skånes distr.	Värml.- Dalar- nas distr.	Mell. Norr- l. distr.	Väster- bottens distr.	Norr- bottens distr.	Hela riket		
							brutto	netto	
1938									
Jan.	1·94	1·70	2·74	5·25	4·69	7·40	2·15	1·15	1·0
Febr.	1·98	1·71	2·57	4·49	4·62	7·34	2·16	1·16	1·0
Mars	1·76	1·49	2·30	4·28	3·87	6·21	1·91	0·91	1·0
April	1·78	1·56	2·25	4·00	3·93	6·02	1·94	0·94	1·0
Maj	1·98	1·81	2·38	4·39	4·47	6·54	2·17	0·67	1·5
Juni	1·64	1·60	2·02	4·24	4·44	6·33	1·85	0·35	1·5
Juli	2·34	2·24	2·92	5·13	5·04	7·44	2·56	0·56	2·0
Aug.	2·61	2·48	3·19	5·57	5·15	8·15	2·83	0·83	2·0
Sept.	3·07	2·93	3·74	5·50	5·34	8·26	3·31	1·31	2·0
Okt.	3·97	3·54	4·84	6·36	5·97	10·25	4·15	2·15	2·0
Nov.	4·31	3·74	5·46	6·88	5·83	9·11	4·48	2·48	2·0
Dec.	4·08	3·68	5·22	6·35	5·35	8·13	4·31	2·31	2·0

För erhållande av prisutjämningsbidrag gällde vissa villkor. Dessa angavs i Kungl. Maj:ts kungörelse angående användningen av medel, som inflyta genom upptagande av mjölkavgift m. m. (den 30 juni 1937) på följande sätt:

a) att sökanden för smör, som leverantör återtager för eget eller anställdas husbehov, icke tillämpar högre pris än riksnoteringen;

b) att sökanden vid försäljning av konsumtionsmjölk icke tillämpar pris, som med hänsyn till förhållandena i orten måste anses oskäligt högt, eller eljest uppställer uppenbart obilliga villkor;

c) att sökanden vid betalning av mottagen mjölk tillämpar de bestämmelser, som av Kungl. Maj:ts meddelats angående tilläggspris för mjölk från nötkreatursbesättning, inom vilken bekämpande av tuberkulos äger rum;

d) att sökanden utan att uppställa orimliga villkor mottager mjölk från envar, som därom gör framställning;

e) att av sökanden föras tillverknings- och lagerjournaler för smör, ost och andra mejeriprodukter samt att han i övrigt enligt av statens jordbruksnämnd meddelade föreskrifter så ordnat sin bokföring, att därav tydligt framgå dels invägda, dels försålda och eljest utlämnade, dels ock till beredning av olika produkter använda myckenheter mjölk och grädde;

f) att sökanden vid inköp av mjölk tillämpar kvalitetsbetalning enligt av statens jordbruksnämnd fastställda grunder;

g) att sökanden enligt därom meddelade bestämmelser utlämnar producentbidrag; samt

h) att sökanden till statens jordbruksnämnd avger statistiska uppgifter i den ordning och den omfattning, som bestämmes av nämnden.

På framställning av riksföreningen må statens jordbruksnämnd vidare såsom villkor för erhållande av prisutjämningsbidrag föreskriva, att sökanden begränsar tillverkningen av mejeriprodukter eller visst slag därav.»

Det bör nämnas, att den i den citerade paragrafens sista stycke angivna möjligheten att föreskriva begränsning av tillverkningen av mejeriprodukter aldrig togs i bruk.

Av övriga här ovan citerade villkor för att komma i åtnjutande av prisutjämningsbidrag skall endast skyldigheten att utbetala producentbidrag närmare beröras. Densamma tillkom först år 1939, sedan denna bidragsform införts genom beslut av detta års riksdag. Förslag om införandet av ett dylikt bidrag hade framställts av 1938 års jordbruksutredning. Detsamma utgick från början med ett belopp, som motsvarade mjölkavgiften, 2 öre per kilogram, för en levererad kvantitet av 450 kilogram mjölk per månad. Bidraget var avsett att utgöra ett särskilt stöd för det mindre jordbruket och motiverades med att detta i allmänhet arbetade med icke obetydligt högre produktionskostnader än det medelstora och större jordbruket.

Slaktdjursregleringen.

De statliga regleringsåtgärderna på slaktdjursmarknadens område tillkommo, såsom tidigare nämnts, först år 1933, vilket sammanhänge med att jordbrukskrisen på detta område aktualiserades något senare än beträffande de vegetabiliska produkterna och mjölkproduktionen. Att så blev förhållandet berodde dels på den internationella marknadsutvecklingen på detta område, dels på utvecklingen av fodermedelspriserna.

Den svenska slaktdjursmarknaden var, i vad angick köttproduktionen, i stort sett oberoende av den internationella prisutvecklingen, enär varken import eller export av kött förekom i någon mera betydande omfattning. Det prisfall på kött, som inträffade i början på 1930-talet, stod närmast i samband med det allmänna priset under den då rådande ekonomiska krisen, samtidigt som det skärptes genom den kraftiga sänkning, som fläskpriset undergick. Däremot förelåg beträffande fläsk ett starkt beroende av den internationella prisutvecklingen. Av fläsk förekom nämligen en avsevärd nettoexport, vilken under åren 1930 och 1931 nådde sin största omfattning med 25·6 resp. 27·8 milj. kilogram. Redan år 1930 inträffade till följd av sänkta priser på den engelska marknaden en icke obetydlig prisnedgång på fläsk även i Sverige, och år 1931 fick detta prisfall en våldsam omfattning, i det att fläskpriset då nedgick till ca 54 procent av genomsnittspriset för åren 1925—1929. Samtidigt med att fläskpriset sjönk, hade emellertid ett mycket kraftigt prisfall på majs inträffat. Särskilt år 1930 men även under år 1931 var prisnedgången starkare för majs än för fläsk. Till att börja med tedde sig därför marknadsutvecklingen gynnsam för fläskproduktionen, vartill givetvis även den samtidigt fortgående prissänkningen på mjölk medverkade. Följden härav blev en stark ökning av fläskproduktionen. År 1932 genomförde emellertid England kontingentering av baconimporten från Sverige, varigenom denna successivt reducerades till 40 å 50 procent av den tidigare kvantiteten. Då någon möjlighet att överflytta denna export till andra marknader icke förelåg, medförde denna åtgärd, att ett betydande överskott av fläsk kastades ut på den inhemska marknaden och där medförde en ytterligare nedpressning av priserna, samtidigt som prisläget på den engelska marknaden undergick en avsevärd höjning efter det att kontingenteringen genomförts.

De statliga stödåtgärder för slaktdjursmarknaden, som genomfördes fr. o. m. år 1933, syftade dels till att underlätta exporten, dels till att begränsa importen av slaktdjur samt kött och fläsk. För att finansiera regleringsåtgärderna infördes år 1933 en slaktdjursavgift, som upptogs vid slakt av nötkreatur och svin. I stora drag har det tillämpade regleringssystemet varit av följande innebörd.

För stödjande av exporten av såväl levande nötkreatur och kött som levande svin och fläsk ha pristillägg utbetalats. För nötkreatur fingo dessa uppgå till högst 25 öre per kilogram levande vikt jämte ett fraktbidrag av

högst 20 kronor per djur, medan bidragsbeloppet för kött av nötkreatur maximerats till 50 öre per kilogram. De bidrag, som lämnades vid export av fläsk, voro likaledes maximerade till 50 öre per kilogram slaktad vikt.

Då det pris, som kunde erhållas vid export av bacon till England, emellertid ofta var högre än det som kunde erhållas på den svenska marknaden, ålades de slakterier, som innehade tillstånd till dylik export, att till en särskild fond, statens slaktdjursfond, inbetala en del av det erhållna överpriset. Om å andra sidan exportpriset sjönk under den på hemmamarknaden gällande prisnivån, skulle exportören av denna fond kunna erhålla pristillägg, som motsvarade förlusten vid exporten.

Även beträffande den inhemska marknaden vidtogos vissa åtgärder för att undanröja ett pristryckande varuöverskott. Viktigast var en med ekonomiskt stöd av statsmakterna företagen infrysning och upplagring av kött och fläsk under perioder av särskilt stor tillförsel. De kvantiteter, som härigenom undandrogos marknaden, utsåldes när tillförseln minskades. De bidrag, som utgingo från slaktdjurs- resp. prisregleringsfonden för denna lagringsverksamhet, voro maximerade till 50 öre per kilogram.

I detta sammanhang kan även nämnas, att vid överskott av fläsk de mindre värdefulla delarna av slaktade svinkroppar nedsmälts, varvid de uppkomna förlusterna till viss del ersatts av medel ur nyssnämnda fonder. Destruktion av nötkreaturskroppar förekom däremot icke i prisreglerande syfte, ej heller nedsmältning av hela fläskkroppar.

Regleringen av importen innebar, att levande nötkreatur, får och svin samt kött av nötkreatur, får och häst, fläsk — dock med undantag av torr-saltat amerikanskt fläsk — ävensom konserver av dylikt kött och fläsk icke fingo importeras utan tillstånd av statens slakterinämnd eller fr. o. m. den 1 juli 1935 statens jordbruksnämnd. Enligt de ursprungliga bestämmelserna ägde statens slakterinämnd föreskriva, att för införseltillstånd särskild licensavgift skulle erläggas. Dylik licensavgift uttogs emellertid endast i mycket begränsad omfattning, nämligen vid viss import av fårkött. Från och med den 1 juli 1937 begränsades skyldigheten för importör att erlagga licensavgift uttryckligen till att avse endast import av fårkött.

Genom detta licensförfarande begränsades i hög grad importmöjligheterna på detta område. För levande djur, avsedda för slakt, plägade införsel icke medgivas, och detsamma gällde i allmänhet även beträffande nötkött och fläsk, varvid dock är att märka, att viss import av nötkött, som ägde rum på grundval av särskilda handelsöverenskommelser, icke var beroende av licensgivningen. Import av fårkött beviljades endast i begränsad omfattning, och även beträffande övriga berörda varuslag beviljades rätt till import endast i mindre utsträckning.

För finansiering av regleringsåtgärderna på slaktdjursmarknaden stodo till förfogande dels de tidigare berörda licensavgifterna i samband med import av slaktdjur och slaktprodukter samt de likaledes förut behandlade av-

gifter, som i vissa fall betalades av exportörerna vid export av bacon till England, dels slaktdjursavgifterna, dels ytterligare vissa införselavgifter för havre, majs m. fl. fodermedel.

Slaktdjursavgiften infördes genom beslut vid 1933 års riksdag. Avgiften kunde upptagas för kött av nötkreatur, får, get, svin och häst, som besiktigades vid offentlig köttbesiktningsbyrå, offentligt slakthus eller under offentlig kontroll ställd slakteriinrättning (kontrollslakteri). Avgiften skulle utgå för hel kropp eller del därav med belopp, som bestämdes av Kungl. Maj:t, dock högst följande: 1) för nötkreatur med en slaktvikt av minst 150 kilogram samt för häst 3 kronor, 2) för svin 2 kronor och 3) för övriga nyss nämnda djurslag 1 krona.

Förordnande angående upptagande av slaktdjursavgift lämnades av Kungl. Maj:t. Dylik avgift upptogs endast under vissa relativt begränsade perioder såsom framgår av följande sammanställning:

Tidsperiod	Större nötkreatur	Andra nötkreatur	Svin
	Öre per styck		
21/8 1933—30/6 1934	300	100	50
1/7 1934—31/12 1934	—	—	a) 50
1/1 1935—29/2 1936	—	—	—
1/3 1936—31/12 1936	200	b) 100	c) 200
1/1 1937—30/6 1939	—	—	—
1/7 1939—30/6 1940	—	—	c) 200
a) För hel kropp; för högst halv kropp 25 öre.			
b) Med en slaktvikt av minst 30 kg.			
c) För späddgris (slaktvikt under 15 kg) 100 öre.			

Efter den 30/6 1940 har slaktdjursavgift icke upptagits.

Införselavgifterna för havre, majs m. fl. fodermedel skola närmare beröras i det följande i samband med en redogörelse för fodermedelsregleringen. I första hand begagnades dessa avgifter för bestridande av kostnaderna för regleringsåtgärderna på fodermedels- och äggmarknaderna. I den mån de icke behövde tagas i anspråk för dessa ändamål, begagnades de emellertid även till att täcka kostnaderna för slaktdjursregleringen.

Äggregleringen.

Den redogörelse för utvecklingen på slaktdjursmarknaden under de första åren på 1930-talet, som lämnats i det föregående, är till stor del tillämplig även på äggmarknaden. Liksom kött- och fläskpriserna undergick även äggpriset en kraftig sänkning. Redan år 1931 hade detsamma reducerats till föga mer än två tredjedelar av genomsnittspriset för åren 1925—1929. Samtidigt sjönko emellertid även priserna på de fodermedel, som voro av särskild betydelse för äggproduktionen, bl. a. majs och vetekli. Fram t. o. m. år 1931 var denna sänkning av foderprisnivån starkare än priset på ägg.

År 1933 inträffade en markerad försämring av läget på äggmarknaden.

Detta år genomfördes nämligen i Tyskland, i vilket land en betydande del av det svenska exportöverskottet av ägg tidigare vunnit avsättning, en kontingentering av äggimporten och i samband därmed en höjning av tullen på ägg. Följden blev en stark nedgång av exporten av ägg, vilken medförde att utbuden på hemmamarknaden ökades och priset pressades ned till en nivå, som motsvarade endast omkring 55 procent av den genomsnittliga prisnivån under åren 1925—1929.

Till följd av nu berörda förhållanden lades exporten av ägg till Tyskland under statlig kontroll redan år 1933. Egentliga stödåtgärder för äggmarknaden vidtogos emellertid först året därpå. De metoder, som därvid kommo till användning, inneburo dels en reglering av importen, dels ett underlätande av exporten av ägg.

Importen av ägg gjordes år 1934 beroende av tillstånd av lantbruksstyrelsen eller den lantbruksstyrelsen bemyndigade att lämna tillstånd till sådan import. Vidare skulle i samband med import en licensavgift kunna upptagas. Denna skulle få uppgå till högst 30 öre per kilogram och skulle inom denna ram bestämmas på sådant sätt, att producenterna erhöles ett nöjaktigt pris, utan att konsumenterna fördenskull finge erlagga ett oskäligt högt pris för äggen.

För handhavandet av regleringsåtgärderna bildades en särskild förening, Sveriges äggintressenters förening u. p. a., vilken av lantbruksstyrelsen bemyndigades att meddela tillstånd till import. Sedan lantbruksstyrelsens befogenhet att meddela införseltillstånd och bestämma licensavgift år 1935 överförts från lantbruksstyrelsen till statens jordbruksnämnd, lämnade även denna sistnämnda samma bemyndigande till äggintressentföreningen.

Regleringen omfattade ägg samt vissa produkter därav, nämligen äggula och flytande äggvita (dock icke sådan äggula, som var avsedd uteslutande för beredning av läder). Licensavgiften fastställdes från början till högst 30 öre per kilogram. Maximibeloppet för densamma höjdes emellertid i december 1936 till 50 öre per kilogram.

Samtidigt som importen av ägg på detta sätt reglerades, vidtogos även åtgärder för att stödja exporten av ägg. Denna gjordes sålunda år 1934 generellt beroende av särskilt tillstånd (beträffande exporten till Tyskland hade, såsom nyss nämnts, denna ordning införts redan år 1933). Då utlandspriset var lägre än priset på den svenska marknaden, skulle exporten understödjas genom pristillägg. Detta fastställdes ursprungligen till högst 30 öre per kilogram och höjdes sedermera till högst 50 eller, där särskilda förhållanden så påkallade, undantagsvis 60 öre per kilogram. Därest å andra sidan medelnettoexportpriset med avdrag för exportkostnader och skälig handelsvinst för någon vecka översteg medelpartipriset i Sverige, skulle exportören vara skyldig att till statsverket inbetala skillnaden. Även denna exportreglering handhades av äggintressentföreningen under ledning av först lantbruksstyrelsen och därefter statens jordbruksnämnd.

För att finansiera de nu berörda stödåtgärderna för äggproduktionen be-

gagnades i första hand de belopp, som inflöto genom de ovan berörda införselavgifterna för ägg och vissa produkter därav. Dessutom utnyttjades även för detta ändamål vissa från fodermedelsregleringen härrörande inkomster. Enligt beslut av 1934 års riksdag skulle sålunda 10 procent av inflytande införselavgifter för havre, majs m. fl. fodermedel samt likaledes 10 procent av skatten å oljekakor och importerat kli få användas för genomförandet av äggregleringen. Redan år 1935 borttogs emellertid 10-procentsgränsen beträffande införselavgifterna för havre, majs etc., och år 1937 skedde detsamma beträffande oljekaksskatten. Dessa medel fingo därefter, så länge de inflöto, i mån av behov användas för äggregleringens genomförande.

Fodermedelsregleringen.

Såsom tidigare berörts utgjorde det starka priset på importerade fodermedel under de första åren på 1930-talet en bidragande orsak till att krisen gjorde sig senare gällande beträffande de animaliska produkterna än vad fallet var beträffande vegetabilierna. Den inhemska foderväxtodlingen bragtes emellertid genom detta prisfall redan på ett tidigt stadium i ett ogynnsamt läge. När det sedermera blev nödvändigt att genomföra de regleringsåtgärder på animalieproduktionens område, för vilka ovan redogjorts, erfordrades för ett effektivt genomförande av desamma snart en reglering av fodermedelsförsörjningen. En omfattande import av fodermedel skulle nämligen medföra en sådan ökning av animalieproduktionen, att verkningarna av prisregleringen för denna kunde äventyras. Med hänsyn härtill genomfördes från och med år 1933 även beträffande fodermedel en rad statliga regleringsåtgärder.

I fråga om grynhavre hade berörda kvarnar redan i slutet av år 1932 frivilligt förbundit sig att vid sin förmalning använda svensk havre i viss utsträckning, nämligen från och med december 1932 till minst 50 och från och med mars 1933 till minst 60 procent av sin totala förmalning. Från och med den 1 juni 1933 gällde skyldighet för havregrynskvarnarna att vid sin förmalning använda svensk havre till viss procent, vilken för varje tillverkningsperiod fastställdes av Kungl. Maj:t. Storleken av denna tillverkningsprocent för olika perioder framgår av följande sammanställning:

Tid	% svensk havre	Tid	% svensk havre
Juni—20 sept. 1933.....	40	April—sept. 1937.....	10
21 sept. 1933—april 1934.....	80	Okt. 1937—juni 1938.....	50
Maj—sept. 1934.....	70	Juli—sept. 1938.....	75
Okt.—dec. 1934.....	85	Okt. 1938—sept. 1939.....	85
Jan.—okt. 1935.....	90	Okt. 1939—mars 1940.....	75
Nov. 1935—dec. 1936.....	80	April 1940—mars 1941.....	25
Jan. 1937.....	50	April 1941—.....	0
Febr.—mars 1937.....	25		

För att göra inmalningsförfarandet beträffande gryn havre effektivt, reglerades år 1933 importen av havregryn och havremjöl. Dessa produkter fingo därefter införas till riket endast efter tillstånd av Kungl. Maj:t. Dylikt tillstånd lämnades blott undantagsvis.

I slutet av år 1933 underkastades importen av foderhavre samt majs och kli m. fl. fodervaror en importreglering, som innebar att dessa varor icke fingo importeras annat än efter tillstånd av statens spannmålsnämnd. Beträffande majs och kli fick importkontrollen formen av ett kontingenterings-system, i det att införseltillstånd lämnades endast åt förutvarande importörer till viss andel av deras genomsnittliga import per månad åren 1931—1933.

I samband med den förut berörda utförsäljningen av brödsädsöverskottet bestämdes, att tillstånd till import av majs fick lämnas endast åt den, som visade sig ha inköpt en viss föreskriven kvantitet brödsäd, vilken genom denaturering gjorts otjänlig till människoföda. Importen av majs gjordes sålunda beroende av försäljningen av brödsädsöverskottet, och försäljningen reglerades genom fastställande av den denaturerade brödsädens procentuella andel av den sammanlagda kvantiteten brödsäd och majs. Denna ordning tillämpades till och med utgången av år 1935.

År 1935 gjordes importen av nu ifrågavarande fodervaror beroende av tillstånd av statens jordbruksnämnd. För majs och kli medgavs i regel import av begärda kvantiteter, medan däremot import av foderhavre tilläts endast i mycket ringa omfattning.

Importen av dessa fodermedel belades även med avgifter, vilka erlades till tullverket i samma ordning som tullar. Härvid gällde dock från och med år 1937, att befrielse från införselavgiften kunde erhållas under förutsättning, bland annat, att importören ur riket utfört motsvarande kvantiteter varor av samma slag. Detta medgivande utnyttjades särskilt för att understödja exporten av utsäde av foderspannmål, vilken försvårats genom den av regleringsåtgärderna föranledda prisuppgången på den svenska fodermedelsmarknaden.

Vid regleringen av nu berörda fodermedel (majs, havre m. m.) hade man att taga hänsyn till att priset på majs hade en stark inverkan på priserna på den inom landet producerade fodersäden, varför detsamma icke borde få sjunka alltför starkt. Riksdagen gjorde därför i olika sammanhang uttalanden angående det majspris, som borde eftersträvas, varvid man i regel syftade till att hålla detsamma något högre än priset på hemmaproducerade fodermedel. Med hänsyn till majsprisets betydelse för fläskproduktionens lönsamhet ansågs det vidare angeläget att hålla en relativt stabil prisnivå å majs för att undvika alltför starka variationer i fläskproduktionen.

Beträffande övriga fodermedel må nämnas följande.

Skatten å oljekakor får ses i samband med såväl de under 1930-talet aktuella tendenserna i fråga om mjölkproduktionens utveckling och dessas

samband med marknadsläget för mjölk och mejeriprodukter som den rådande situationen på den inhemska fodermedelsmarknaden. Den omfattande användningen av importerat oljekraftfoder bidrog i hög grad till den stegring av mjölkproduktionen, som ägde rum, och därmed även till en ökning av det vid rådande världsmarknadspriser understödskrävande exportöverskottet av smör. Med hänsyn härtill ansågs det, såsom finansministern framhöll i propositionen i ärendet till 1933 års riksdag, rimligt att den del av mjölkproduktionen, som byggde på importerat kraftfoder eller ett av utländsk råvara inom landet framställt kraftfoder, i högre grad än mjölkproduktionen i övrigt skulle bidra till mjölkregleringens genomförande. Dessutom räknade man emellertid med att en begränsning av förbrukningen av oljekraftfoder skulle medföra ökad användning av inom landet producerade fodermedel. Skatten skulle enligt 1933 års beslut begagnas till prisutjämning mellan k-mjölk och p-mjölk. Dess storlek bestämdes från början till 2 öre per kilogram men har sedermera utgått med något varierande belopp, vilka bestämts av Kungl. Maj:t inom en viss av riksdagen beslutad ram. De för olika perioder gällande skattebeloppen framgå av följande sammanställning:

T i d			Linfrökakor och linfrömjöl öre/kg	Övriga öre/kg
1/6	1934— 5/4	1935	3	3
6/4	1935—29/2	1936	3	5
1/3	1936—30/6	1936	2	4
1/7	1936—11/9	1936	3	5
12/9	1936—11/1	1937	2	4
12/1	1937—27/7	1937	1	3
28/7	1937—19/6	1938	2	4
20/6	1938—23/9	1938	3	5
24/9	1938—30/11	1938	4	6
1/12	1938—14/2	1939	5	6
15/2	1939—30/6	1939	4	6
1/7	1939— 8/10	1939	5	7

Efter den 8/10 1939 har skatt å oljekakor icke utgått.

Regleringsorgan och finansiering.

Såsom framgått av det föregående tillkommo de olika stödåtgärderna successivt, efter hand som krisen spred sig till nya områden av jordbruksproduktionen och utan att från början någon enhetlig målsättning låg till grund för desamma. Även i administrativt hänseende voro de olika grenarna av jordbruksregleringen från början fristående i förhållande till varandra. Ärenden rörande spannmålsregleringen handlades sålunda ursprungligen av den år 1930 tillsatta statens spannmålsnämnd. För handhavande av mjölkregleringen och slaktdjursregleringen tillsattes åren 1932 resp. 1933 statens mjölk- och slakterinämnd. Såsom ett led i strävandena att sam-

ordna de olika regleringsåtgärderna överfördes år 1935 de uppgifter, som åvilade dessa tre nämnder, till den samma år inrättade statens jordbruksnämnd. Denna övertog även vissa uppgifter beträffande bl. a. exporten av ägg, fläsk och slaktdjur, som tidigare åvilat lantbruksstyrelsen. Däremot handlades ärenden rörande sockerregleringen även i fortsättningen av statens sockernämnd, vilken tillsatts år 1932. Även den reglering av tillverkningen och försäljningen av potatismjöl, som genomförts år 1933, föll utanför jordbruksnämndens verksamhetsområde och handhades av en särskild myndighet, statens potatismjölsnämnd.

Från och med den 1 december 1939 överflyttades de uppgifter, som åvilade statens jordbruksnämnd, på statens livsmedelskommission, vilken inrättats genom beslut den 27 oktober samma år. Även de uppgifter, som åvilat potatismjölsnämnden, ha senare överförts till livsmedelskommissionen.

Beträffande jordbruksregleringens utformning skall i detta sammanhang endast metoden för dess finansiering ytterligare beröras. I huvudsak skedde denna vid sidan av statsbudgeten. Kostnaderna för regleringsåtgärdernas genomförande bestredos nämligen till största delen genom speciella, härför avsedda avgifter, vilka icke inflöto till statskassan utan antingen tillfördes speciella fonder eller direkt togos i anspråk för regleringarnas genomförande. Beträffande den närmare anordningen av dessa fonder må nämnas följande.

För finansiering av mjölk- resp. slaktdjursregleringarna upprättades ursprungligen två särskilda fonder, statens mjölkregleringsfond och statens slaktdjursfond. Dessa sammanslogos år 1934 till jordbrukets prisregleringsfond. Till denna fond inbetalades bl. a. margarinaccis, slaktdjursavgift, exportavgift för fläsk, införselavgifter för fårkött och ägg ävensom för havre, majs m. fl. fodermedel samt kraftfoderskatt. Av dessa medel användes margarinaccisen för mjölkregleringen och slaktdjursavgiften — i den mån den samma uttogs — för slaktdjursmarknadens stödande, medan in- och utförselavgifter å animaliska livsmedel i första hand nyttjades för att stödja den vara, å vilken avgiften utgått. Beträffande mjölkregleringen må nämnas, att mjölkavgiften icke inbetalades till jordbrukets prisregleringsfond utan uppbars av Svenska mejeriernas riksförening och användes direkt för mjölkregleringen. Icke heller veteavgiften och vissa införselavgifter för spannmålsprodukter inflöto till jordbrukets prisregleringsfond. Dessa avgifter inbetalades i stället till fonden för mötande av förluster å spannmålsregleringen och användes för att täcka kostnader för bl. a. beredskapslagringen och stödköpen av brödsäd. I någon utsträckning kunde dessa medel även användas för att minska de tidigare berörda förlusterna å brödsädsregleringen.

Denna metod för finansiering av jordbruksregleringen avvecklades kort tid efter krigsutbrottet på hösten 1939. Enligt beslut av 1939 års urtima riksdag skulle margarinaccisen icke vidare tillföras jordbrukets prisregleringsfond utan i stället redovisas såsom inkomst å driftbudgeten. Sedermera be-

slöt 1940 års lagtima riksdag, att de medel, som enligt förut gällande bestämmelser influtit till jordbrukets prisregleringsfond eller fonden för mötande av förluster å spannmålsregleringen, efter utgången av juni månad 1940 icke längre skulle tillföras dessa fonder. Å andra sidan ha fr. o. m. budgetåret 1939/40 å riksstaten uppförts särskilda anslag till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område.

P. M.

angående personalbehovet vid lantbruksnämnderna och deras centralorgan m. m.

Av Elvir Sjöborg.

A. Lantbruksnämndernas behov av personal och avlöningsanslag.

I det följande skall en summarisk beräkning framläggas rörande personalbehovet och behovet av avlöningsanslag för de av 1942 års jordbrukskommitté föreslagna lantbruksnämnderna vid fullt utbyggd organisation. Beräkningen åsyftar intet egentligt ståndpunktstagande till alla hithörande spörsmål utan allenast att ge en ungefärlig bild av nämnda personalbehov och anslagsbehov. Med hänsyn till beräkningens natur av överslagsberäkning åtföljes den icke av utförligare motivering eller kommentarer. Nämnas må, att i samband med beräkningen meddelade uppgifter angående nuvarande förhållanden vid lantbruksingenjörs- och egnahemsorganisationerna i regel inhämtats från lantbruksstyrelsen respektive egnahemsstyrelsen under våren 1946.

Personalbehovet vid fullt utbyggd organisation.

Vad först angår frågan om det erforderliga antalet *lantbruksdirektörer* må anföras, att för envar lantbruksnämnd självfallet bör beräknas en lantbruksdirektör. Alltså skulle sammanlagt 26 lantbruksdirektörer beräknas bli erforderliga.

Med avseende å det erforderliga antalet *lantbruksingenjörer* bör erinras, att för närvarande 24 ordinarie lantbruksingenjörer finnas. Gränserna för dessas verksamhetsdistrikt sammanfalla med länsgränserna, dock att Hallands län och Älvsborgs läns södra del ha sammanförts till ett distrikt, Göteborgs och Bohus län ävensom Älvsborgs läns norra del likaledes ha sammanförts till ett distrikt, Västerbottens läns södra del och Norrbottens läns norra del utgöra vardera ett eget distrikt samt Västerbottens läns norra del och Norrbottens läns södra del ha sammanförts till ett distrikt. I fråga om

här nämnda län ävensom Kalmar län sammanfalla alltså icke lantbruksingenjörssdistrikten med hushållningssällskapens verksamhetsområden och därmed ej heller med de av jordbrukskommittén ifrågasatta verksamhetsområdena för lantbruksnämnderna. Under förutsättning att de nuvarande lantbruksingenjörssdistrikten bibehållas även efter lantbruksnämndernas inrättande och lantbruksingenjörssorganisationens anknytning till nämnderna, skulle de båda nämnderna i Kalmar län tilldelas en gemensam befattningshavare av ifrågavarande slag, medan envar av nämnderna i Älvsborgs läns södra och norra delar skulle erhålla en sådan befattningshavare gemensamt med nämnderna i Hallands respektive Göteborgs och Bohus län samt nämnderna i Västerbottens och Norrbottens län skulle erhålla dels var sin fast anställda lantbruksingenjör och dels en sådan tjänsteman, som vore gemensam för de båda nämnderna. Det kan givetvis icke anses vara en ur alla synpunkter idealisk organisation, att divergens föreligger mellan lantbruksnämndens verksamhetsområde och vederbörande lantbruksingenjörssdistrikt, vilket i fråga om vissa lantbruksnämnder skulle bliva fallet under nyssberörda förutsättning. Då emellertid lantbruksingenjörssverksamheten omorganiserats så nyligen som under år 1945 och vissa skäl därför synas tala för att icke alltför stora ingrepp nu göras i lantbruksingenjörssorganisationen i samband med dennas anknytning till lantbruksnämnderna, torde åtminstone tills vidare böra beräknas, att nämnda anknytning icke skall föranleda någon ändring av landets indelning i lantbruksingenjörssdistrikt.

I anslutning till vad nu anförts synes sålunda tills vidare böra beräknas, att 24 fast anställda lantbruksingenjörer skola knytas till lantbruksnämnderna och fördelas på dessa på så sätt, att nämnderna i Kalmar län erhålla gemensamt *en*, nämnderna i Hallands län och Älvsborgs läns södra del gemensamt *en*, nämnderna i Göteborgs och Bohus län ävensom Älvsborgs läns norra del gemensamt *en*, nämnderna i Västerbottens och Norrbottens län dels vardera *en* och dels gemensamt *en* samt envar av övriga nämnder *en* befattningshavare.

Framhållas må, att i den nuvarande lantbruksingenjörssorganisationen ingå, utöver 24 ordinarie lantbruksingenjörsbefattningar, även bl. a. 6 extra ordinarie lantbruksingenjörsbefattningar. Jämväl dessa befattningar synas självfallet böra beräknas såsom erforderliga efter berörda organisations anknytning till lantbruksnämnderna. I likhet med vad nu gäller böra innehavarna av här berörda befattningar även framdeles tjänstgöra inom de lantbruksingenjörssdistrikt, där behov av dem föreligger, och icke fastlåsas vid vissa bestämda distrikt.

Vid bedömande av lantbruksnämndernas behov av *jordbrukskonsulenter* vid fullt utbyggd organisation synes man böra taga viss ledning av bland annat *dels* det nuvarande antalet jordbrukskonsulenter hos hushållningssällskapen, *dels ock* det nuvarande antalet egnahemsdirektörer och egnahems-konsulenter. För belysande av frågan om erforderligt antal jordbrukskon-

sulenter hos lantbruksnämnderna vid fullt utbyggd organisation har följande samanställning upprättats, vari även för varje lantbruksnämnd angivits det antal jordbrukskonsulenter, som — med ledning av övriga uppgifter i sammanställningen samt av vad som är känt om jordbrukets rationaliseringsgrad, avstånden m. m. i olika landsändar — synes böra beräknas för nämnden:

Lantbruksnämnd	1	2	3	4
	Nuvarande antalet jordbrukskonsulenter hos hushållningssällskapet ¹	Egnahemsnämndens nuvarande antal		Beräknat erforderligt antal jordbrukskonsulenter hos lantbruksnämnden
		egnahemsdirektörer	egnahemskonsulenter	
Stockholms läns och stads.....	2 (2)	1	—	2
Uppsala läns.....	2 (1)	1	—	2
Södermanlands »	4 (1)	1	—	2
Östergötlands »	3 (1)	1	—	2
Jönköpings »	1 (1)	1	—	2
Kronobergs »	1 (1)	1	—	2
Kalmar läns norra.....	1 (1)	1	—	2
Kalmar läns södra.....	1 (1)	1	—	2
Gotlands läns.....	1 (1)	1	—	2
Blekinge »	1 (1)	1	—	2
Kristianstads »	1 (1)	1	—	2
Malmöhus »	2 (1)	1	—	2
Hallands »	1 (1)	1	—	2
Göteborgs och Bohus läns.....	1 (1)	1	—	2
Älvsborgs läns norra.....	1 (1)	1	—	2
Älvsborgs läns södra.....	1 (1)	1	—	2
Skaraborgs läns.....	2 (1)	1	—	2
Värmlands »	3 (2)	1	—	3
Örebro »	1 (1)	1	—	2
Västmanlands »	1 (1)	1	—	2
Kopparbergs »	2 (2)	1	—	3
Gävleborgs »	1 (1)	1	—	2
Västernorrlands »	2 (2)	1	1	4
Jämtlands »	2 (1)	1	1	3
Västerbottens »	3 (3)	1	1	5
Norrhottens »	4 (4)	1	1	6
Summa	45 (35)	26	4	64

¹ Uppgifterna grunda sig på i lantbruksstyrelsens den 28 juni 1945 avgivna utredning med förslag angående genomförande av den vid 1944 års riksdag behandlade omorganisationen av hushållningssällskapen och deras verksamhet meddelade uppgifter om nuvarande antalet jordbruks- och husdjurskonsulenter hos sällskapen. Vid upprättande av sammanställningen har förutsatts att hos ett vart sällskap för närvarande finnes en husdjurskonsulent. Inom parentes har angivits det antal jordbrukskonsulenter, som enligt lantbruksstyrelsens nyssnämnda förslag framdeles skulle avlönas med statsbidrag.

Enligt ovanstående sammanställning skulle alltså beräknas två jordbrukskonsulenter för varje lantbruksnämnd utom för nämnderna i Värmlands och Kopparbergs län samt i de fyra nordligaste länen. För envar av nämnderna i Värmlands, Kopparbergs och Jämtlands län skulle beräknas tre jordbrukskonsulenter, medan för envar av nämnderna i Västernorrlands,

Västerbottens och Norrbottens län skulle beräknas respektive fyra, fem och sex jordbrukskonsulenter.

Frågan om i vilken omfattning behov kan komma att föreligga av *särskild befattningshavare såsom biträde åt lantbruksdirektören* för speciellt den yttre rationaliseringen är givetvis vanskelig att avgöra. Det synes ingalunda uteslutet, att detta behov kan komma att bli ganska stort. I avvaktan på frågan belysande erfarenhet torde man tills vidare dock kunna inskränka sig till att beräkna ifrågavarande behov till en befattningshavare för varje lantbruksnämnd vid fullt utbyggd organisation. Förevarande befattningshavare, vilka i det följande benämnas *assistenter*, skulle alltså här behöva beräknas bli erforderliga till ett antal av sammanlagt 26.

Vad därefter angår frågan om lantbruksnämndernas administrativa avdelningars personalbehov torde man till en början böra beräkna, att vid fullt utbyggd organisation av nämnderna en juridiskt utbildad befattningshavare kommer att erfordras för varje nämnd såsom *föreståndare för den administrativa avdelningen*, alltså tillhoppa 26 dylika befattningshavare. Dessa benämnas i det följande *sekreterare*.

De kamerala göromålen vid lantbruksnämndernas administrativa avdelningar komma uppenbarligen att bli av stor omfattning. Hur stor personal, som vid fullt utbyggd organisation av nämnderna kan bli behövlig för göromålen i fråga, torde icke nu med större grad av noggrannhet kunna beräknas. Behövligheten av en *kamrerarebefattning* vid varje nämnd torde emellertid i regel vara ställd utom tvivel. Även om det vid någon enstaka nämnd kan bli tillfyllest med en kassör i stället för en kamrerare, torde därför här för enkelhetens skull sammanlagt 26 kamrerarebefattningar böra beräknas såsom erforderliga. Framhållas må, att i princippropositionen till 1944 års riksdag angående omorganisation av hushållningssällskapen en statsbidragsavlönad kamrerare beräknades för varje sällskap. Vidare må påpekas, att en kassör är knuten till envar egnahemsnämnd, dock att kassörerna hos Kalmar läns norra, Göteborgs och Bohus läns, Älvsborgs läns norra och Örebro läns egnahemsnämnder äro blott deltidsanställda.

Vad angår lantbruksnämndernas behov av annan personal än den, varav deras behov vid fullt utbyggd organisation ovan beräknats, torde detsamma avse personal, som kan i stort sett inrangeras i någon av grupperna assistenter, tekniska biträden för lantbruksingenjörsverksamheten, vandringsrättare (i anslutning till statsmakternas ställningstagande till frågan om hushållningssällskapens omorganisation i det följande benämnda jordbruksinstruktörer), kontorspersonal (inberäknat ritpersonal) och täckdikningsförmän.

I fråga om lantbruksnämndernas behov av *assistentpersonal* — utöver assistenter åt lantbruksdirektörerna — vid fullt utbyggd organisation må först anföras, att vid lantbruksingenjörorganisationen 44 ordinarie assistentbefattningar finnas inrättade, av vilka 24 benämnas förste assistentbefattningar och 20 benämnas assistentbefattningar. Dessutom finnas vid orga-

nisationen för närvarande 12 extra ordinarie assistenter. Sammanlagt omfattar alltså nu förevarande assistentpersonal för närvarande 56 befattningshavare. Beträffande denna personals fördelning på olika distrikt gäller, att en relativt stor rörlighet tillämpas i syfte att variationer i personalbehovet må kunna beaktas. Någon förändring av behovet av assistentpersonal för lantbruksingenjörssamheten i samband med dennas överförande till lantbruksnämnderna synes icke här böra beräknas. Någon mera bestämd fördelning på olika distrikt av ifrågavarande personal än den, som nu förekommer, synes ej heller böra beräknas i detta sammanhang.

Till belysande av vad nu anförts angående assistentpersonal för lantbruksingenjörssamheten må följande sammanställning meddelas rörande ordinarie och extra ordinarie assistenters nuvarande fördelning på olika lantbruksingenjörsdistrikt:

D i s t r i k t	Antal ordinarie förste assistenter	Antal ordinarie och extra ordinarie assistenter
Stockholms läns och stads.....	1	1
Uppsala läns.....	2	1
Södermanlands »	1	1
Östergötlands »	1	2
Jönköpings »	1	—
Kronobergs »	1	—
Kalmar »	1	3
Gotlands »	1	—
Blekinge »	—	1
Kristianstads »	2	1
Malmöhus »	2	1
Hallands läns och södra Älvsborgs läns.....	—	3
Göteborgs och Bohus samt norra Älvsborgs läns.....	1	1
Skaraborgs läns.....	—	6
Värmlands »	1	—
Örebro »	1	1
Västmanlands »	2	1
Kopparbergs »	—	2
Gävleborgs »	1	—
Västernorrlands »	1	1
Jämtlands »	1	1
Västerbottens läns södra	—	2
Norra Västerbottens och södra Norrbottens läns.....	2	—
Norrbottens läns norra.....	1	3
Summa	24	32

Vid bedömande av lantbruksnämndernas behov av assistentpersonal i övrigt torde böra observeras, att till egnahemsnämnderna äro för närvarande knutna sammanlagt 10 extra ordinarie assistenter, nu fördelade med en befattningshavare på envar av egnahemsnämnderna i Södermanlands, Öster-

götlands, Kristianstads, Hallands, södra Älvsborgs, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län. Vid egnahemsnämnderna finnas därjämte för närvarande anställda fem andra icke-ordinarie tjänstemän, närmast hänförliga till assistentpersonal. Dessutom må nämnas, att hos hushållningssällskapen förekomma vissa befattningshavare av här förevarande slag, även om dessa befattningshavare i regel ha annan titel än assistenttiteln, exempelvis biträdande jordbrukskonsulent e. dyl., och även om ifrågavarande personalkategori hos sällskapen icke företer så ensartad typ som vid lantbruksingenjörorganisationen och hos egnahemsnämnderna. Antalet av den hos hushållningssällskapen befintliga personalen av ifrågavarande slag låter sig — med hänsyn särskilt till den olikartade personalorganisationen hos olika hushållningssällskap — icke med större grad av säkerhet beräknas men torde kunna uppskattas till sammanlagt 10.

Med hänsyn till vad nu anförts samt med beaktande av att möjligheterna till ett effektivt utnyttjande av den mera kvalificerade personalen hos lantbruksnämnderna i hög grad torde komma att bero därav, huruvida nämnderna ha erforderlig tillgång till lämplig assistent- och liknande personal, synes nämndernas behov av assistentpersonal vid fullt utbyggd organisation icke kunna beräknas till ett lägre antal än — fränsett behovet av assistenter åt lantbruksdirektörerna samt åt lantbruksingenjörverksamheten — sammanlagt 30 befattningshavare. Någon fördelning av dessa befattningshavare på olika nämnder synes icke behöva skisseras i detta sammanhang.

Lantbruksingenjörorganisationens behov av *tekniska biträden* är för närvarande beräknat till 30. Skäl torde icke föreligga att räkna med annat antal befattningshavare av ifrågavarande slag såsom erforderligt för lantbruksingenjörverksamheten efter dennas anknytning till lantbruksnämnderna. Ej heller synes böra beräknas, att förevarande befattningar i samband med nämnda anknytning skola bindas vid vissa bestämda distrikt. En sådan ordning är ej heller nu för handen.

I detta sammanhang torde böra anföras, att i lantbruksingenjörorganisationen ingå jämväl befattningar såsom *extra ingenjörer* — för närvarande två — och befattningar såsom *ingenjöraspiranter* — för närvarande fem — för vilka befattningar råder rörlighet i fråga om stationeringsorten. Även dessa slag av befattningar synas — med oförändrad rörlighet i fråga om stationeringsorten — här behöva beräknas såsom erforderliga. Då ifrågavarande befattningar främst synas vara avsedda att trygga rekryteringen till lantbruksingenjörskåren, torde frågan om det framdeles erforderliga antalet av befattningarna icke behöva här närmare beröras.

I analogi med vad ovan skett i fråga om jordbrukskonsulenter torde vid bedömande av lantbruksnämndernas behov av *jordbruksinstruktörer* vid fullt utbyggd organisation viss ledning böra tagas av det nuvarande antalet jordbruksinstruktörer (vandringsrättare) hos hushållningssällskapen. För belysande av frågan om erforderligt antal jordbruksinstruktörer hos lant-

bruksnämnderna vid fullt utbyggd organisation har följande sammanställning upprättats:

Lantbruksnämnd	Nuvarande antalet vandringsrättare hos hushållningssällskapet ¹	
Stockholms läns och stads.....	4	(3)
Uppsala läns.....	2	(2)
Södermanlands läns.....	1	(2)
Östergötlands ».....	1	(2)
Jönköpings ».....	4	(4)
Kronobergs ».....	4	(4)
Kalmar läns norra.....	2	(2)
» » södra.....	3	(2)
Gotlands läns.....	1	(1)
Blekinge ».....	3	(2)
Kristianstads ».....	4	(4)
Malmöhus ».....	1	(—)
Hallands ».....	5	(4)
Göteborgs och Bohus läns.....	3	(3)
Älvsborgs läns norra.....	1	(2)
» » södra.....	2	(2)
Skaraborgs läns.....	3	(3)
Värmlands ».....	4	(4)
Örebro ».....	3	(3)
Västmanlands ».....	3	(3)
Kopparbergs ».....	4	(5)
Gävleborgs ».....	7	(7)
Västernorrlands ».....	5	(8)
Jämtlands.....	4	(6)
Västerbottens ».....	17	(16)
Norrbottnens ».....	22	(16)
Summa	113	(110)

¹ Uppgifterna grunda sig på i lantbruksstyrelsens den 28 juni 1945 avgivna utredning med förslag angående genomförandet av den vid 1944 års riksdag behandlade omorganisationen av hushållningssällskapen och deras verksamhet meddelade uppgifter i ämnet. Inom parentes har angivits det antal jordbruksinstruktörer, som enligt lantbruksstyrelsens förslag framdeles skulle avlönas med statsbidrag.

Med hänsyn bland annat *dels* till den utsträckning, vari de nuvarande vandringsrättarna enligt hos lantbruksstyrelsen tillgängliga uppgifter synas vara sysselsatta i den av hushållningssällskapen bedrivna inre rationaliseringen på jordbrukets område, och *dels* till att detta arbete är avsett att intensifieras vid överflyttningen till lantbruksnämnderna synes nämndernas behov av jordbruksinstruktörer vid fullt utbyggd organisation icke kunna beräknas till ett lägre antal befattningshavare än som lantbruksstyrelsen i sin ovanberörda utredning den 28 juni 1945 beräknat såsom erforderligt antal statsbidragsavlönade jordbruksinstruktörer hos hushållningssällskapen. I enlighet härmed skulle man alltså här beräkna lantbruksnämndernas be-

hov av jordbruksinstruktörer till sammanlagt 110. Jämväl med avseende å dessa befattningshavares fördelning på olika nämnder synes vad lantbruksstyrelsen i motsvarande avseende föreslagit i fråga om hushållningssällskapen kunna följas.

Vad angår lantbruksnämndernas behov av *kontorspersonal* må först anföras, att det torde vara erforderligt, att varje lantbruksnämnd utrustas med minst två mera kvalificerade befattningshavare ur denna personalkategori. I anslutning härtill synes böra beräknas, att två kanslibiträdesbefattningar skola finnas knutna till varje lantbruksnämnd vid fullt utbyggd organisation. Sammanlagt böra alltså här 52 kanslibiträdesbefattningar beräknas bliva behövlige för lantbruksnämnderna. Till jämförelse må meddelas, att i lantbruksingenjörorganisationen ingå 24 ordinarie kanslibiträdesbefattningar och att vid egnahemsnämnderna för närvarande finnas sex extra ordinarie kanslibiträden. Hushållningssällskapens kontor äro icke så organiserade i personalhänseende, att de här kunna användas såsom direkta jämförelseobjekt. Emellertid torde i allmänhet gälla, att ett hushållningssällskap bland sin kontorspersonal har minst en befattningshavare, som kan anses jämförlig med lägst ett kanslibiträde.

Lantbruksnämndernas behov av kontorspersonal i övrigt vid fullt utbyggd organisation torde böra fyllas av kontorsbiträden och skrivbiträden. En noggrannare beräkning av de olika nämndernas behov av dessa två slag av befattningshavare synes icke erforderlig. I betraktande därav, att *dels* hos egnahemsnämnderna och inom lantbruksingenjörorganisationen för närvarande finnas anställda sammanlagt omkring 100 respektive 25 kontorsbiträden och skrivbiträden, *dels* ock motsvarande personal hos hushållningssällskapen synes — enligt hos lantbruksstyrelsen tillgängliga uppgifter — uppgå till ett antal av 75 å 100, torde för tillgodoseende av lantbruksnämndernas nu förevarande behov böra beräknas minst 150 befattningshavare, lämpligen fördelade med 75 på kontorsbiträdesgruppen och 75 på skrivbiträdesgruppen.

Med avseende å behovet av *täckdikningsförmän* hos lantbruksnämnderna må anföras, att personal av detta slag användes för närvarande säsongmässigt inom hushållningssällskapens verksamhet, vari enligt hos lantbruksstyrelsen tillgängliga uppgifter under senare år 200 å 250 täckdikningsförmän utfört årligen inemot 15 000 dagsverken — inberäknat resdagar. Lantbruksnämndernas behov av täckdikningsförmän vid fullt utbyggd organisation torde kunna beräknas såsom ett behov av omkring 15 000 tjänstgöringsdagar — inberäknat resdagar — för dylik personal.

I enlighet med vad ovan anförts skulle alltså *lantbruksnämndernas personalbehov vid fullt utbyggd organisation* — bortsett från behovet av extra ingenjörer och ingenjöraspiranter för lantbruksingenjörverksamhetens behov — kunna beräknas till

- 26 lantbruksdirektörer,
 - 30 lantbruksingenjörer,
 - 64 jordbrukskonsulenter,
 - 26 assistenter åt lantbruksdirektörerna,
 - 26 sekreterare,
 - 26 kamrerare,
 - 24 förste assistenter för lantbruksingenjörsverksamheten,
 - 32 assistenter för lantbruksingenjörsverksamheten,
 - 30 assistenter för verksamheten i allmänhet,
 - 30 tekniska biträden för lantbruksingenjörsverksamheten,
 - 110 jordbruksinstruktörer,
 - 52 kanslibiträden,
 - 75 kontorsbiträden och
 - 75 skrivbiträden, varjämte
- behovet i fråga om täckdikningsförmän skulle kunna beräknas motsvara 15 000 tjänstgöringsdagar för år.

För att erhålla en bild av i vilken mån nu angivna personalbehov innebär en utökning av den nuvarande personalen på förevarande arbetsområden synes man här lämpligen approximativt kunna antaga, att egnahemsdirektörerna motsvaras utav lantbruksdirektörerna, att 30 jordbruks- och egnahemskonsulenter hos hushållningssällskap respektive egnahemsnämnder äro helt sysselsatta med sådana arbetsuppgifter, som avsetts skola överföras på lantbruksnämndernas jordbrukskonsulenter, att 26 befattningshavare hos egnahemsnämnder äro helt sysselsatta med sådana arbetsuppgifter, som avsetts skola överföras på lantbruksnämndernas kamrerare, att 5 befattningshavare hos hushållningssällskapen, närmast hänförliga till assistentpersonal, äro helt sysselsatta med sådana arbetsuppgifter, som avsetts skola överföras på lantbruksnämndernas assistenter för verksamheten i allmänhet, samt att 60 jordbruksinstruktörer hos hushållningssällskapen äro helt sysselsatta med sådana arbetsuppgifter, som kommittén avsett skola överföras på lantbruksnämndernas jordbruksinstruktörer. Med hänsyn härtill skulle nyssberörda utökning, i vad avser annan personal än kontors- och förmanspersonal, kunna approximativt angivas bestå av

- 34 jordbrukskonsulenter,
- 26 assistenter åt lantbruksdirektörerna,
- 26 sekreterare,
- 10 assistenter för verksamheten i allmänhet och
- 50 jordbruksinstruktörer.

Observeras bör, att ovanstående givetvis icke innebär ett ställningstagande till frågan om i vilken mån lantbruksnämndernas inrättande bör kunna föranleda minskning av hushållningssällskapens personal. Den av kommittén

åsyftade överföringen av arbetsuppgifter från hushållningssällskapen till lantbruksnämnderna torde i allt fall icke kunna beräknas möjliggöra en så stor minskning av sällskapens personal, som motsvarar den tid, vilken nu tages i anspråk för uppgifterna i fråga, bl. a. beroende på att hos sällskapen vänta andra uppgifter på att bli utförda.

Befattningshavarnas tjänste- och löneställning vid fullt utbyggd organisation.

I syfte att behovet av avlöningsanslag för lantbruksnämnderna vid fullt utbyggd organisation må kunna summariskt beräknas torde nu frågorna om tjänste- och löneställningen för lantbruksnämndernas befattningshavare få något beröras.

Vad härvid först angår befattningshavarnas tjänsteställning må erinras, att såväl inom lantbruksingenjörsorganisationen som vid egnahemsnämnderna en betydande stomme av personalen är uppförd å ordinarie stat. Sålunda äro inom lantbruksingenjörsorganisationen samtliga 24, å särskilda distrikt placerade lantbruksingenjörsbefattningar uppförda å ordinarie stat. Enahanda är förhållandet med inom samma organisation inrättade 24 förste assistentbefattningar, 20 assistentbefattningar och 24 kanslibiträdesbefattningar. Vid egnahemsnämnderna ha samtliga 26 egnahemsdirektörer och 4 egnahemskonsulenter tjänsteställning såsom ordinarie tjänstemän, varjämte vid nämnderna finnas 32 ordinarie kontorsbiträdesbefattningar. Med avseende å hushållningssällskapens tjänstemän, vilka icke äro inrangerade under statliga anställningsförhållanden, gäller, att stadigvarande befattningshavare pläga vara anställda tillsvidare med ömsesidig rätt till uppsägning, varvid uppsägningstiden i regel utgör lägst tre och högst sex månader. Så gott som samtliga i det föregående berörda befattningshavare hos hushållningssällskap äro dylika stadigvarande befattningshavare.

Också för lantbruksnämndernas vidkommande torde böra beräknas, att en stomme av personalen bör vara uppförd å ordinarie stat. Den mera stadigvarande personal vid nämnderna, som icke uppföres å ordinarie stat, torde i allmänhet böra givas extra ordinarie-anställning. För övrig personal hos nämnderna bör tillämpas extra-anställning eller arvodesanställning. Frågan om fördelningen av nämndernas personal på olika slags tjänsteställningar skall här icke bli föremål för närmare prövning. Den approximativa fördelning, som härutinnan göres i det följande, bygger i tillämpliga delar på den fördelning av enahanda slag, som gäller för nuvarande kategorier av befattningshavare på ifrågavarande verksamhetsområde.

I anslutning till vad nu anförts, synes av den personal, som i det föregående beräknats bli erforderlig för lantbruksnämnderna vid fullt utbyggd organisation, följande antal befattningshavare av olika slag här böra approximativt beräknas bli uppfört å *ordinarie stat*, nämligen

- 26 lantbruksdirektörer,
- 24 lantbruksingenjörer,
- 32 jordbrukskonsulenter,
- 26 assistenter åt lantbruksdirektörerna,
- 26 sekreterare,
- 26 kamrerare,
- 24 förste assistenter för lantbruksingenjörsverksamheten,
- 20 assistenter för lantbruksingenjörsverksamheten,
- 15 assistenter för verksamheten i allmänhet,
- 110 jordbruksinstruktörer,
- 52 kanslibiträden och
- 52 kontorsbiträden.

Av återstoden av personalen torde böra beräknas *extra ordinarie-anställning* för

- 6 lantbruksingenjörer,
- 32 jordbrukskonsulenter,
- 12 assistenter för lantbruksingenjörsverksamheten,
- 15 assistenter för verksamheten i allmänhet,
- 23 kontorsbiträden och
- 60 skrivbiträden.

Anställning såsom *extra tjänstemän* synes böra beräknas för — förutom erforderligt antal extra ingenjörer för lantbruksingenjörsverksamheten — 15 skrivbiträden. *Arvodesanställning* skulle alltså beräknas för 30 tekniska biträden för lantbruksingenjörsverksamheten samt för erforderligt antal ingenjöraspiranter för samma verksamhet och erforderligt antal täckdikningsförmän.

Vad därefter angår frågan om lönesättningen för lantbruksnämndernas personal må först *lantbruksdirektörens* löneställning beröras. Härvid har man att beakta, att befattningshavaren i fråga skall vara den främste befattningshavaren hos nämnden och att en betydande ansvarsbörda kommer att åvila honom. Ordinarie lantbruksingenjör har enligt beslut av 1945 års riksdag placerats i lönegrad A 29 och med avseende härå torde icke någon ändring böra föreslås. Vissa skäl synas därför tala för att lantbruksdirektör placeras lägst i lönegrad A 30. Då det kan ifrågasättas, om icke lantbruksdirektörsbefattningen lämpligen bör hänföras till löneplan C, torde emellertid här böra beräknas, att lantbruksdirektör placeras i lönegrad C 4. Påpekas må, att i princippropositionen till 1944 års riksdag rörande hushållningssällskapens omorganisation beräknades för sällskapens sekreterare en löneställning, som närmast motsvarar lönegrad A 28.

För *ordinarie lantbruksingenjör* torde, i anslutning till vad ovan anförts,

böra beräknas oförändrad löneställning eller placering i lönegrad A 29. Jämväl *extra-ordinarie lantbruksingenjör* och *extra ingenjör för lantbruksingenjörsverksamheten* torde vid anknytning till lantbruksnämndsorganisationen böra placeras i samma lönegrad som för närvarande eller Eo 24 respektive Ex 21.

Beträffande lönesättningen för *jordbrukskonsulenter* må anföras, att i princippropositionen till 1944 års riksdag rörande hushållningssällskapens omorganisation beräknades för jordbrukskonsulent hos hushållningssällskap en löneställning, som närmast motsvarar, i fråga om begynnelseavlönning lönegrad A 22 och i fråga om slutavlönning lönegrad A 23. I anslutning härtill torde ordinarie jordbrukskonsulent hos lantbruksnämnd böra hänföras till lönegrad A 23 och extra ordinarie sådan tjänsteman till lönegrad Eo 23.

De uppgifter, som ifrågasatts för *assistent åt lantbruksdirektör*, synas i viss utsträckning vara ganska jämförbara med de uppgifter, som avses skola ankomma på jordbrukskonsulent. Å andra sidan torde en jordbrukskonsulents arbete bli mera ansvarskrävande än en dylik assistents. Skäl synas med hänsyn härtill tala för att denne i lönehänseende jämföras med de nuvarande egnahemskonsulenterna och alltså placeras i lönegrad A 21.

Enligt vad kommittén ifrågasatt, skulle av lantbruksnämndernas *sekreterare* komma att krävas en ganska kvalificerad och ansvarsfylld tjänstgöring. Befattningshavaren synes med hänsyn härtill närmast böra jämföras med förste byråsekreterare. Med utgångspunkt från att förste byråsekreterare vanligen torde vara placerad i 24 eller 26 lönegraderna synes för sekreterare hos lantbruksnämnd böra beräknas placering i lönegrad A 24.

De kamerala göromålen vid lantbruksnämnderna komma givetvis att erhålla betydande omfattning och bli av relativt krävande natur. Uppgifterna för *kamrerarna* vid lantbruksnämnderna torde därför bli föga jämförbara med uppgifterna för kassörerna vid egnahemsnämnderna och som följd härav torde betydligt större kvalifikationskrav böra ställas på sagda kamrerare än på egnahemsnämndernas kassörer. En placering av kamrerarna i så låga lönegrader som gälla för berörda kassörer — i regel lägst 15 och högst 18 lönegraden — torde följaktligen icke kunna ifrågakomma. Vid bedömande av frågan om löneställningen för kamrerare synes böra observeras, att i princippropositionen till 1944 års riksdag angående hushållningssällskapens omorganisation beräknades för sex kamrerare i en högre lönegrupp hos hushållningssällskap en löneställning, som närmast motsvarar, i fråga om begynnelseavlönning lönegrad A 19 och i fråga om slutavlönning lönegrad A 21, samt för 20 kamrerare i en lägre lönegrupp hos hushållningssällskap en löneställning, som närmast motsvarar, i fråga om begynnelseavlönning lönegrad A 16—A 17 och i fråga om slutavlönning lönegrad A 18. Enligt lantbruksstyrelsens den 28 juni 1945 till Kungl. Maj:t avgivna

förslag rörande genomförande av hushållningssällskapens ifrågavarande omorganisation skulle kamrerarna i den högre löneställningen fördelas med en på ett vart av Östergötlands, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs, Västerbottens och Norrbottens läns hushållningssällskap. Övriga 20 sällskap skulle enligt samma förslag erhålla var sin kamrerare i den lägre löneställningen. Vidare må anföras, att befattningen såsom kamrerare och notarie hos lantbruksakademien ävensom befattningen såsom kamrerare vid lantbrukshögskolan tilldelats lönegrad A 22. Befattning såsom kamrerare vid lantbruksnämnd synes, med hänsyn till vad här anförts, böra placeras lägst i lönegrad A 21.

Med avseende å *förste assistenter och assistenter för lantbruksingenjörsverksamheten* torde böra beräknas oförändrad löneställning eller placering i, förste assistent lönegrad A 19 samt ordinarie assistent och extra ordinarie assistent lönegrad A 16 respektive Eo 16.

Assistenter för verksamheten i allmänhet torde — i anslutning till vad som från och med den 1 juli 1946 skall gälla beträffande egnahemsnämndernas assistenter — böra placeras i högst 18:e lönegraden samt erhålla denna placering i regel först efter viss tids tjänstgöring i lägre lönegrad. Vid beräkning i det följande av lantbruksnämndernas anslagsbehov för avlöningar har, med hänsyn till beräkningens approximativa natur, räknats med att lantbruksnämndernas samtliga här berörda assistenter placeras i 18:e lönegraden.

Beträffande löneställningen för *jordbruksinstruktörer* må anföras, att den i princippropositionen till 1944 års riksdag rörande hushållningssällskapens omorganisation beräknade löneställningen för jordbruksinstruktörer hos hushållningssällskap närmast motsvarar, i fråga om begynnelseavlöning lönegrad A 10 och i fråga om slutavlöning lönegrad A 11—A 12. Med hänsyn härtill synes jordbruksinstruktör hos lantbruksnämnd böra placeras i lönegrad A 12. Erinras må, att hushållningssällskapsutredningen i sitt den 8 juli 1942 avgivna betänkande med förslag angående hushållningssällskapens organisation och verksamhet m. m. (SOU 1942:32) för jordbruksinstruktör hos hushållningssällskap föreslog en löneställning, motsvarande en placering i lönegrad A 13.

För *kanslibiträden, kontorsbiträden och skrivbiträden* hos lantbruksnämnd synes böra gälla samma lönegradsplacering som för andra dylika befattningshavare inom den civila statsförvaltningen, eller placering i respektive 7:e, 4:e och 2:a lönegraderna.

Ingenjörsaspirant inom lantbruksingenjörsorganisationen åtnjuter för närvarande ett arvode av 6 000 kronor för år och *tekniskt biträde* inom samma organisation ett begynnelsearvode av 300 kronor i månaden, vilket arvode må efter ett år höjas till 400 kronor i månaden och efter ytterligare tre år till 450 kronor i månaden. Dessa arvodesgrunder synas böra beräknas för

ifrågavarande befattningshavare jämväl efter överflyttningen till lantbruksnämndsorganisationen.

De hos hushållningssällskapen anställda *täckdikningsförmännens* löneförhållanden variera från det ena till det andra sällskapet. Vanligen torde emellertid avlöningen till täckdikningsförmän hittills hava utgått såsom visst kontant arvode per dag samt såsom av vederbörande jordbrukare tillhandahållen kost och bostad. Det kontanta arvodet har ofta till viss del bestritts av jordbrukaren. Det torde knappast vara erforderligt, att i detta sammanhang närmare beräkna avlöningsgrunder för täckdikningsförmännen vid dessas anknytning till lantbruksnämnderna. Det torde vara tillfyllest, om man, i huvudsaklig anslutning till vad hittills tillämpats av hushållningssällskapen, approximativt beräknar, att nämndernas utgifter för avlöningar åt täckdikningsförmännen komma att belöpa sig till 5 kronor per tjänstgöringsdag, inberäknat resdagar.

Behovet av avlöningsanslag vid fullt utbyggd organisation.

På grundval av vad i det föregående anförts, torde här få verkställas en approximativ beräkning av de årliga utgifterna för avlöning åt personalen hos lantbruksnämnderna vid fullt utbyggd organisation. Vid beräkningen torde böra antagas, att samtliga befattningshavare komma att placeras i ordsgrupp E samt att rörligt tillägg skall utgå efter 15 procent. Beräkningen följer här nedan:

Enligt ovanstående skulle alltså de årliga utgifterna för avlöningar vid lantbruksnämnderna vid fullt utbyggd organisation kunna approximativt beräknas till i runt tal 4 110 000 kronor. Till jämförelse må meddelas, att anslagen till avlöningar vid lantbruksingenjörorganisationen — bortsett från vissa övergångsersättningar till lantbruksingenjörer — och vid egnahemsnämnderna — bortsett från arvoden till ordförande och ledamöter i egnahemsnämnderna — uppgå för budgetåret 1946/47 till respektive 1 060 300 kronor och 758 500 kronor eller tillhopa 1 818 800 kronor. För den med sistnämnda belopp avsedda personalen skulle efter lantbruksnämndernas inrättande särskilda avlöningsanslag icke bliva erforderliga. Vidare må anföras, att lantbruksstyrelsen i ovannämnda utredning den 28 juni 1945 framräknat behovet av anslag till avlöningar vid hushållningssällskapen för det första året efter genomförande av den i utredningen avsedda omorganisationen av hushållningssällskapen samt att av styrelsens beräkning framgår, att för grundlöner, ålderstillägg och rörligt tillägg efter 15 procent till de i beräkningen avsedda 35 jordbrukskonsulenterna och 110 jordbruksinstruktörerna skulle för året i fråga erfordras i runt tal 850 000 kronor.¹ Antages approximativt, att av detta belopp 500 000 kronor belöper på arbetsuppgifter, som här förutsättas skola bliva överförda på lantbruksnämnderna, sy-

¹ Hela ifrågavarande avlöningsanslag har av lantbruksstyrelsen beräknats till 3 283 100 kronor (inklusive kristillägg efter 16 procent).

Befattningshavare	Lönegrad	Begynnelselön enligt löneplanen per år och befattningshavare ¹ , kronor	Begynnelselön enligt löneplanen per år till samtliga befattningshavare ¹ , kronor
26 lantbruksdirektörer.....	C 4	11 232	292 032
24 lantbruksingenjörer.....	A 29	9 768	234 432
32 jordbrukskonsulenter.....	A 23	7 092	226 944
26 assistenter åt lantbruksdirektörerna.....	A 21	6 315	164 190
26 sekreterare.....	A 24	7 530	195 780
26 kamrerare.....	A 21	6 315	164 190
24 förste assistenter för lantbruksingenjörssamheten.....	A 19	5 595	134 280
20 assistenter för dito.....	A 16	4 599	91 980
15 assistenter för verksamheten i allmänhet..	A 18	5 262	78 930
110 jordbruksinstruktörer.....	A 12	3 753	412 830
52 kanslibiträden.....	A 7	3 018	156 936
52 kontorsbiträden.....	A 4	2 571	133 692
6 lantbruksingenjörer.....	Eo 24	7 092	42 552
32 jordbrukskonsulenter.....	Eo 23	6 684	213 888
12 assistenter för lantbruksingenjörssamheten.....	Eo 16	4 371	52 452
15 assistenter för verksamheten i allmänhet..	Eo 18	4 926	73 890
23 kontorsbiträden.....	Eo 4	2 421	55 683
60 skrivbiträden.....	Eo 2	2 124	127 440
15 skrivbiträden.....	Ex 2	2 094	31 410
Summa begynnelselön enligt löneplanen per år till samtliga befattningshavare ¹			2 883 531
Tillägg för löneklassuppflyttningar			400 000
Kallortstillägg, vikariats- och övertidsersättningar			50 000
Rörligt tillägg efter 15 procent			525 000
Summa avlöning per år till ovan nämnda befattningshavare			3 858 531
Avlöning till erforderligt antal ingenjöraspiranter, extra ingenjörer och täckdikningsförmän samt till 30 tekniska biträden			250 000
Summa avlöning per år till samtliga befattningshavare			4 108 531

¹ Efter vederbörliga pensionsavdrag.

nes det föregående innebära, att för avlöningar på lantbruksnämndernas verksamhetsområde skulle kunna beräknas ett med (4 110 000 — 1 818 800 — 500 000 =) i runt tal 1 790 000 kronor ökat anslagsbehov.

Framhållas må, att ovanstående givetvis icke innebär ett ställningstagande till frågan om i vilken mån lantbruksnämndernas inrättande bör kunna föranleda nedsättning av det av lantbruksstyrelsen beräknade antalet med statsbidrag avlönade jordbrukskonsulenter och jordbruksinstruktörer hos hushållningssällskapen (jfr ovan). Denna fråga synes icke kunna utan särskild utredning bedömas. I detta sammanhang må påpekas, att lantbruksnämndernas inrättande icke synes kunna påverka hushållningssällskapens behov av andra med statsbidrag avlönade befattningshavare än jordbrukskonsulenter och jordbruksinstruktörer.

I ett blivande anslag till avlöningar vid lantbruksnämnderna torde, i likhet med vad härvidlag gäller i fråga om egnahemsnämnderna, böra inräknas jämväl arvoden till ordförande och ledamöter i nämnderna.

Med avseende härå må först erinras, att ordförande och annan ledamot i egnahemsnämnd än egnahemsdirektör äger uppbära dagarvode efter 20 kronor för dag, varunder ordföranden eller ledamoten deltagar i sammanträde hos nämnden. Ordförande i egnahemsnämnd äger därjämte uppbära årsarvode med följande belopp, nämligen ordförandena i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Värmlands län envar 800 kronor samt ordförandena i övriga egnahemsnämnder envar 500 kronor.

I anslutning till vad sålunda gäller i fråga om egnahemsnämnderna torde ordförande, annan ordinarie ledamot i lantbruksnämnd än lantbruksdirektör samt särskild sakkunnig ledamot i lantbruksnämnd böra äga uppbära dagarvode efter 20 kronor för dag, varunder vederbörande deltagar i sammanträde hos nämnden. Givetvis bör denna rätt till dagarvode avse även sammanträde med delegation inom nämnden liksom den bör avse dag, varunder vederbörande handlägger ärenden, som må ha delegerats på honom ensam. För dagarvoden till ordförande och ledamöter i egnahemsnämnderna har för budgetåret 1946/47 ett förslagsvis angivet belopp å 30 000 kronor ställts till förfogande. Med utgångspunkt härifrån samt med hänsyn till *dels* att det dagarvodesberättigade antalet ordinarie ledamöter i lantbruksnämnd skulle uppgå till 6 mot 4 i egnahemsnämnd och antalet särskilda sakkunniga ledamöter i lantbruksnämnd till 3 (ingen i egnahemsnämnd), *dels ock* att lantbruksnämndernas verksamhet kommer att bli betydligt mera omfattande än egnahemsnämndernas, torde det vara erforderligt, att behovet av medel till förevarande dagarvoden vid lantbruksnämnderna beräknas till ett belopp av 100 000 kronor för år vid fullt utbyggd verksamhet.

Till ordförande i lantbruksnämnd torde vidare böra utgå arvode ej blott såsom dagarvode utan även såsom årsarvode. Med hänsyn till att lantbruksnämndernas ordförande komma att påläggas en betydligt större arbets- och ansvarsbörda än egnahemsnämndernas ordförande synes man få räkna med att årsarvodet till ordförande i lantbruksnämnd måste vara icke oväsentligt större än till ordföranden i motsvarande egnahemsnämnd. Man synes förslagsvis kunna räkna med ett årsarvode av 1 800 kronor till envar av ordförandena i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands, Kopparbergs och Värmlands läns lantbruksnämnder samt av 1 500 kronor till envar av övriga ordförande i lantbruksnämnder. För årsarvoden till ordförande i lantbruksnämnder skulle i enlighet härmed erfordras ett belopp av 40 800 kronor för år.

Observeras bör i detta sammanhang, att riksdagen har för budgetåret 1946/47 till kostnader för torrlägningsnämnder anvisat ett förslagsanslag å 70 000 kronor. Vid inrättande av lantbruksnämnder i enlighet med kom-

mitténs förslag skulle anslag för sistberörda ändamål ej längre behöva anvisas, enär torrlägningsnämnder icke längre skulle bli erforderliga.

Ett blivande årsanslag till avlöningar vid lantbruksnämnderna, sedan dessa uppnått fullt utbyggd organisation, skulle alltså, i anslutning till vad ovan anförts, kunna approximativt beräknas till $(4\ 110\ 000 + 100\ 000 + 40\ 800 =)$ i runt tal 4 250 000 kronor.

Den beräkning rörande lantbruksnämndernas personalbehov och behov av avlöningsanslag, som ovan verkställt, avser fullt utbyggd organisation. Givet är, att för det fall, att nämndernas verksamhet icke från början erhåller hela den avsedda omfattningen, det icke blir behövt att under den första tiden av nämndernas verksamhet giva dessa full personalutrustning. Å andra sidan bör uppmärksammas, att den begränsning av lantbruksnämndernas personalutrustning, som sålunda kan bli möjlig under nämndernas första verksamhetstid, knappast torde kunna beröra de mera kvalificerade befattningshavarna utan i stort sett endast de lägre befattningshavarna. Sagda begränsning synes vidare icke kunna beröra de befattningar, vilka ovan beräknats bli förda på ordinarie stat, utan torde kunna avse allenast vissa icke-ordinarie befattningar. Sannolikt torde begränsningen icke kunna möjliggöra nedsättning av ovan beräknade avlöningsanslag med mera än högst 200 000 à 250 000 kronor.

B. Grunderna för ersättning åt ordförande och ledamöter i lantbruksnämndernas ordsorgan m. m.

Till belysande av frågan om vilka grunder, som böra gälla för ersättning åt ordförande och ledamöter i lantbruksnämndernas ordsorgan, må erinras, att egnahemsombud äger uppbära årlig arvodesersättning, som nu beräknas efter 4 kronor för varje ärende, varmed ombud i någon mera väsentlig utsträckning tagit befattning, dock efter högst 12 kronor för en och samma dag. Från och med den 1 juli 1946 skall sagda årliga ersättning beräknas efter 5 kronor för ärende, som nyss sagts, dock efter högst 15 kronor för en och samma dag. Egnahemsombuds årliga arvodesersättning kan jämkas med hänsyn till det allmänna intresse och den duglighet, som ombudet ådagalagt vid fullgörandet av sitt uppdrag. Ombud kan därjämte för biträde i egnahemsorganisationens jordanskaffningsverksamhet för komplettering av ofullständiga jordbruk tillerkännas arvode av 12 kronor för sådant fastighetsärende, som resulterar i förvärv av fastighet. För resa, som egnahemsombud företagit på uppdrag av egnahemsnämnden, skall till ombudet utgå resekostnadsersättning enligt klass III i allmänna resereglementet. Egna-

hemsombud kan slutligen erhålla ersättning för utgifter för telefonsamtal och porton för brev till låntagare.

Vid bedömande av frågan om lämpliga grunder för ersättning åt ordförande och ledamöter i lantbruksnämndernas ortsorgan torde man — med hänsyn till vad jordbrukskommittén ifrågasatt rörande organens uppgifter och arbetssätt — kunna utgå därifrån, att ovannämnda grunder för ersättning åt egnahemsombud i huvudsak icke torde lämpa sig såsom grunder för ersättning åt ordförande och ledamöter i lantbruksnämndernas ortsorgan. Sistnämnda ersättning synes sålunda i första hand böra utgöra ersättning för deltagande i sammanträden med organen, ävensom ersättning till ordförandena för handläggande på egen hand av vissa ärenden. Man synes i avslutning härtil böra beräkna, att till ordförande och ledamot i ortsorgan skall utgå dagarvode för varje dag, varunder ordföranden eller ledamoten vederbörligen deltagar i sammanträde med organet. Dagarovdet synes lämpligen kunna fastställas till förslagsvis 10 kronor. Vidare torde kunna beräknas, att dylik ordförande bör för handläggande av ärenden på egen hand äga uppbära årlig arvodesersättning med visst belopp, förslagsvis 200 kronor. I fråga om resekostnadsersättning torde emellertid beträffande ordförande och ledamot i lantbruksnämndens ortsorgan böra gälla liknande bestämmelser som beträffande egnahemsombud. I enlighet härmed synes alltså dylik ordförande och ledamot böra äga att erhålla resekostnadsersättning enligt klass III i allmänna resereglementet för resa, som företages på lantbruksnämndens uppdrag. I likhet med vad som gäller i fråga om egnahemsombud bör slutligen ordförande och ledamot i lantbruksnämnds ortsorgan äga att erhålla ersättning för av uppdraget föranledda utgifter för telefonsamtal och porton.

Det årliga behovet av medel för ovan ifrågasatta ersättningar åt ordförande och ledamöter i lantbruksnämndernas ortsorgan låter sig givetvis icke nu med någon större grad av noggrannhet bedömas. Om man emellertid utgår från att minst 1 000 ortsorgan komma att finnas, skulle behovet av medel för årsarvode åt organens ordförande få beräknas till minst 200 000 kronor per år. Utgår man vidare från att varje ortsorgan kommer att under den första tiden behöva sammanträda minst 10 dagar per år skulle för dagarvoden åt ortsorganens ordförande och ledamöter behöva beräknas ett årligt belopp av minst 300 000 kronor. Framhållas må, att ortsorganen torde särskilt i början av sin tillvaro behöva sammanträda relativt ofta, enär den yttre rationaliseringens planering samt utlämnandet av de årliga bidragen till vissa mindre jordbrukare då torde i särskild grad påkalla ortsorganens medverkan. Med hänsyn till vad här anförts ävensom därtill, att medel, enligt vad ovan ifrågasatts, böra stå till förfogande även för resekostnadsersättning och ersättning för telefonsamtal och porton åt ortsorganens ordförande och ledamöter torde medelsbehovet för ersättningar åt ifrågava-

rande ordförande och ledamöter kunna approximativt uppskattas till sammanlagt omkring 550 000 kronor för år.

Observeras bör, att något anslag för ersättningar åt egnahemsombud icke blir erforderligt vid genomförande av den utav kommittén skisserade lantbruksnämndsorganisationen. För sistnämnda ändamål har för budgetåret 1946/47 anvisats ett förslagsanslag av 50 000 kronor.

C. Behovet av personal och avlöningsanslag för lantbruksnämndernas centralorgan.

I det följande skall en summarisk beräkning framläggas rörande personalbehovet och behovet av statsanslag till avlöningar vid de centralorgan för rationaliseringsverksamheten på jordbruksområdet, vilka innefattas i de av jordbrukskommittén ifrågasatta två alternativa lösningarna av frågan om centralorgan för sagda verksamhet. Till ledning för beräkningen skola tjäna — förutom de av kommittén uppdragna riktlinjerna för centralorganen — de förteckningar över personalen vid den nuvarande lantbruksstyrelsen och den nuvarande egnahemsstyrelsen, vilka kommittén införskaffat.¹

Vid beräkningen synes böra förutsättas, att personalen i huvudsak skall avlönas enligt civila avlöningsreglementets eller civila icke-ordinariereglementets bestämmelser. Beräkningen åsyftar emellertid intet egentligt ståndpunktstagande till alla hithörande spörsmål utan endast att giva ett ungefärligt begrepp om storleken av ifrågavarande personalbehov och anslagsbehov. Till frågan om i vilken utsträckning personalen skall beredas ordinarie anställning respektive olika former av icke-ordinarie anställning tages exempelvis icke ståndpunkt vid beräkningen. Ej heller tages vid beräkningen annat än ungefärlig ståndpunkt till frågan om olika befattningshavares lönegradsplacering. Med hänsyn till beräkningens natur av överslagsberäkning åtföljes den vidare icke av närmare motivering eller kommentarer.

Framhållas må, att vid beräkningen hänsyn givetvis icke tages till sådana förändringar med avseende å personalbehovet för redan befintliga ärendegrupper på hithörande områden, som eventuellt kunna finnas erforderliga av andra anledningar än de förslag, vilka kommittén framlägger. Sålunda räknas nedan med att exempelvis den nuvarande fiskeribyrån i lantbruksstyrelsen skall med oförändrat personalbehov finnas kvar inom förevarande centralorganisation, oaktat att 1945 års fiskeritutredning lär överväga frågan om att bryta ut fiskeribyrån ur lantbruksstyrelsen för att låta byrån i fråga bilda ett eget ämbetsverk.

¹ Förteckningarna ha återgivits i betänkandet.

Alternativet med ett för hela rationaliseringsverksamheten gemensamt centralorgan.

Vad först angår alternativet med ett för hela rationaliseringsverksamheten gemensamt centralorgan, vilket alternativ i det följande benämnes alternativ 1, synes personalbehovet för organet, såvitt angår personal med högre avlöning än enligt 20:e lönegraden, kunna uppskattas enligt följande sammanställning:¹

	Lönegrad		Lönegrad
1 generaldirektör	C 13	2 byrådirektörer (varav en för trädgårdsärenden)	A 26
2 överdirektörer	C 10	1 statskonsulent i får- och getskötsel	A 24
<i>Planlägningsbyrån:</i>			
1 byråchef	C 7	1 statskonsulent i svinskötsel	A 24
1 förste byråagronom eller förste byrålantmätare	A 26	1 byråinspektör för mejeriärenden	A 24
1 förste byråsekreterare	A 24	1 förste byråsekreterare	A 24
1 byråagronom eller byrålantmätare	A 21	2 mejeriinspektörer	A 21
1 byråsekreterare	A 21	1 byråagronom	A 21
<i>Jordförbättringsbyrån:</i>			
1 byråchef	A 30	<i>Stuteribyrån:</i>	
2 förste byråingenjörer	A 26	1 byråchef	C 5
1 förste byråagronom	A 26	1 byråsekreterare	A 21
1 förste byråsekreterare	A 24	<i>Fiskeribyrån:</i>	
2 byråingenjörer	A 21	1 byråchef	A 30
1 byråagronom	A 21	1 byrådirektör	A 28
1 byråsekreterare	A 21	<i>Undervisningsbyrån:</i>	
<i>Byggnadsbyrån:</i>			
1 byråchef	A 30	1 byråchef	A 30
1 förste byråingenjör	A 26	1 byråinspektör	A 24
2 byråingenjörer	A 21	<i>Kanslibyrån:</i>	
1 byråsekreterare	A 21	1 byråchef	A 30
<i>Lantbruksbyrån:</i>			
1 byråchef	A 30	1 byrådirektör	A 26
1 byrådirektör för husdjursärenden	A 28	2 byråsekreterare	A 21
<i>Kameralbyrån:</i>			
		1 byråchef	A 30
		1 kamrerare	A 26
		3 revisorer	A 21

Här må betonas, att ovanstående sammanställning utgör — i anslutning till vad i det föregående anförts — allenast en mycket approximativ beräkning av ifrågavarande personalbehov. Med ledning av sammanställningen torde behovet av medel för avlöningar vid förevarande centralorgan åt personal med avlöning enligt lägst 21:a lönegraden kunna beräknas till i runt tal 560 000 kronor för år, om rörligt tillägg beräknas efter 15 procent.

Personalbehovet i övrigt vid genomförande av alternativ 1 torde i stort

¹ Här räknas för enkelhetens skull med placering i endast civila avlöningsreglementets lönegrader (jfr ingressen under punkt C).

sett kunna antagas avse amanuenspersonal, s. k. kontorspersonal och vaktpersonal i olika kvalifikationsgrader.

Med hänsyn till att den nuvarande lantbruksstyrelsens och den nuvarande egnahemsstyrelsens personal av amanuens- eller liknande karaktär består av sammanlagt cirka 30 tjänstemän synes man lämpligen kunna räkna med ett behov av 35 tjänstemän av motsvarande slag hos det i alternativ 1 avsedda centralorganet. Om för dessa tjänstemän beräknas en avlöning — inklusive rörligt tillägg efter 15 procent — å 7 000 kronor i medeltal för tjänsteman och år, skulle för avlöning åt ifrågavarande 35 tjänstemän ett belopp av 245 000 kronor behöva beräknas såsom erforderligt per år.

Med avseende å i vilken utsträckning, som nyssnämnda centralorgan bör beräknas bliva i behov av s. k. kontorspersonal och vaktpersonal, må först anföras, att kontorspersonalgruppen torde — på sätt som även är fallet hos den nuvarande lantbruksstyrelsen och den nuvarande egnahemsstyrelsen — böra bestå av ett mindre antal befattningshavare i kansliskrivaregraden, d. v. s. 11:e lönegraden, och i övrigt innefatta personal huvudsakligen i biträdesgraderna, d. v. s. i regel 2:a, 4:e och 7:e lönegraderna. Vaktpersonalgruppen synes på enahanda sätt böra bestå av en eller annan befattningshavare i förste expeditionsvakts lönegrad, alltså 7:e lönegraden, och i övrigt av vaktpersonal i lägre löneställning — i regel 5:e lönegraden. I betraktande av att den nuvarande lantbruksstyrelsen och den nuvarande egnahemsstyrelsen sysselsätta sammanlagt cirka 45 befattningshavare, tillhörande här nämnda två personalkategorier, torde man kunna uppskatta det i alternativ 1 avsedda centralorganets behov av kontors- och vaktpersonal till sammanlagt 50 befattningshavare. Med ledning av vad härvidlag för närvarande gäller hos lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen synes för envar av sistnämnda 50 befattningshavare kunna beräknas en årsavlöning av i genomsnitt — inklusive 15 procents rörligt tillägg — 4 000 kronor. För avlöning till befattningshavarna i fråga skulle alltså behöva beräknas ett belopp av 200 000 kronor per år.

Enligt vad hittills anförts, skulle vid genomförande av alternativ 1 å det däri avsedda centralorganets avlöningsanslag behöva beräknas medel till avlöningar med årligen $(560\,000 + 245\,000 + 200\,000 =)$ 1 005 000 kronor. Emellertid torde jämväl vissa andra utgifter få bestridas från ifrågavarande anslag. Till dessa utgifter synas ersättningar till de av Kungl. Maj:t särskilt förordnade styrelseledamöterna böra hänföras. Om dessas antal beräknas till fyra och den årliga ersättningen åt envar av dem till 1 800 kronor, allt i likhet med vad som gäller beträffande den nuvarande egnahemsstyrelsen, skulle för ersättningarna i fråga erfordras ett årligt belopp av 7 200 kronor. Från förevarande avlöningsanslag synes vidare böra bestridas sådana kostnader som ersättning åt en ställföreträdare för generaldirektören, ersättningar åt tillkallade sakkunniga samt vikariatersättningar m. m. Ersättningen åt generaldirektörens ställföreträdare torde kunna beräknas till

samma belopp, som utgår till motsvarande befattningshavare i den nuvarande lantbruksstyrelsen eller till 1 200 kronor för år. För sakkunnig- och vikariatsersättningar samt för ersättning åt städningspersonal och dylikt torde ett belopp av sammanlagt 7 500 kronor för år lämpligen kunna beräknas.

Det i alternativ 1 avsedda centralorganets avlöningsanslag skulle alltså kunna summariskt beräknas till ett belopp av $(1\,005\,000 + 7\,200 + 1\,200 + 7\,500 =)$ i runt tal 1 020 000 kronor för år, vilket belopp med 239 000 kronor överstiger summan av de belopp, med vilka den nuvarande lantbruksstyrelsens och den nuvarande egnahemsstyrelsens avlöningsanslag upptagits för budgetåret 1946/47 eller 543 000 respektive 238 000 kronor.

Alternativet med två centralorgan för rationaliseringsverksamheten.

Vidkommande alternativet med två centralorgan för rationaliseringsverksamheten, vilket alternativ i det följande benämnes alternativ 2, synes personalbehovet för det i detta alternativ avsedda centralorganet för yttre och inre rationalisering, såvitt angår personal med högre avlöning än enligt 20:e lönegraden, kunna uppskattas enligt följande sammanställning:¹

	Lönegrad		Lönegrad
1 generaldirektör	C 13	1 byråagronom	A 21
1 överdirektör	C 10	1 byråsekreterare	A 21
<i>Planläggningsbyrå:</i>		<i>Byggnadsbyrå:</i>	
1 byråchef	C 7	1 byråchef	A 30
1 förste byråagronom eller förste byrålantmätare	A 26	1 förste byråingenjör	A 26
1 förste byråsekreterare	A 24	2 byråingenjörer	A 21
1 byråagronom eller byrålantmätare	A 21	1 byråsekreterare	A 21
1 byråsekreterare	A 21	<i>Kanslibyrå:</i>	
<i>Jordförbättringsbyrå:</i>		1 byråchef	A 30
1 byråchef	A 30	1 byrådirektör	A 26
2 förste byråingenjörer	A 26	1 byråsekreterare	A 21
1 förste byråagronom	A 26	<i>Kameralbyrå:</i>	
1 förste byråsekreterare	A 24	1 byråchef	A 30
2 byråingenjörer	A 21	1 kamrerare	A 26
		2 revisorer	A 21

Denna sammanställning är givetvis, liksom den tidigare återgivna sammanställningen av motsvarande slag, mycket approximativ. Behovet av medel för avlöningar vid nu förevarande centralorgan åt personal med avlöning enligt lägst 21:a lönegraden torde med ledning av den senast upprättade sammanställningen kunna beräknas till i runt tal 330 000 kronor för år, om rörligt tillägg beräknas efter 15 procent.

¹ Se not å sid. 110.

I likhet med vad som ovan skett i fråga om det i alternativ 1 avsedda centralorganet torde här få verkställas en summarisk beräkning av jämväl behovet av amanuenspersonal samt s. k. kontorspersonal och vaktpersonal i olika kvalifikationsgrader vid det i alternativ 2 avsedda centralorganet för yttre och inre rationalisering.

Med hänsyn till att den nuvarande lantbruksstyrelsens kulturtekniska byrå och den nuvarande egnahemsstyrelsens amanuens- och liknande personal består av sammanlagt omkring 25 tjänstemän torde för nyssnämnda centralorgan för yttre och inre rationalisering böra beräknas ett behov av 30 tjänstemän av motsvarande slag. Då vidare kulturtekniska byrån och egnahemsstyrelsen för närvarande ha sammanlagt i runt tal likaledes 25 befattningshavare av kontors- och vaktpersonalgrupperna, synes man kunna beräkna jämväl behovet av dylika befattningshavare för det i alternativ 2 avsedda centralorganet för yttre och inre rationalisering till ett antal av 30. Med tillämpning av samma beräkningsgrund som använts ovan i fråga om alternativ 1 skulle för avlöning åt nu beräknade 60 befattningshavare ett belopp av $(30 \times 7\,000 + 30 \times 4\,000 =)$ 330 000 kronor få beräknas bli erforderligt per år.

Jämväl från förevarande centralorgans avlöningsanslag torde böra bestriktas utgifter för ersättningar till de av Kungl. Maj:t särskilt förordnade ledamöterna i styrelsen, ersättning åt en ställföreträdare för generaldirektören, ersättningar åt tillkallade sakkunniga, vikariatersättningar, ersättningar åt städningsspersonal och dylikt. Ersättningarna åt nyssberörda ledamöter och åt generaldirektörens ställföreträdare synas kunna beräknas i enlighet med vad som ovan beräknats i fråga om det i alternativ 1 avsedda centralorganet eller till sammanlagt $(7\,200 + 1\,200 =)$ 8 400 kronor per år. För övriga nyssnämnda ersättningar synes ett belopp av sammanlagt 6 500 kronor för år lämpligen kunna beräknas.

Avlöningsanslaget för det i alternativ 2 avsedda centralorganet för yttre och inre rationalisering skulle alltså kunna uppskattas till $(330\,000 + 330\,000 + 8\,400 + 6\,500 =)$ i runt tal 675 000 kronor för år.

Personalbehovet för det i alternativ 2 avsedda centralorganet för rationalisering av driftsförhållandena m. m. torde kunna beräknas vara i stort sett detsamma som den nuvarande lantbruksstyrelsens personalbehov med den förändringen, att den till kulturtekniska byrån knutna personalen bortfaller. Måhända skulle man även kunna beräkna någon mindre minskning av behovet av personal i de lägre lönegraderna för administrativa byråns och lantbruksbyråns vidkommande. Då möjligheten av en dylik minskning torde vara ganska osäker och då minskningen i allt fall säkerligen skulle kunna bli endast relativt obetydlig, torde man här kunna bortse från sagda möjlighet. I anslutning till vad här anförts och med utgångspunkt från ett rörligt tillägg efter 15 procent synes det årliga avlöningsanslaget för nu ifrågavarande centralorgan kunna summariskt beräknas till ett 130 000 kro-

nor lägre belopp än den nuvarande lantbruksstyrelsens motsvarande anslag. Då detta anslag upptagits å riksstaten för budgetåret 1946/47 med 543 000 kronor samt då, i motsats till vad nu är fallet, medel å anslaget bör beräknas även för en nu obesatt byrådirektörstjänst å lantbruksbyrån, skulle ifrågavarande avlöningsanslag vid genomförande av alternativ 2 kunna beräknas till i runt tal 426 000 kronor för år.

I enlighet med vad ovan anförts, skulle avlöningsanslagen för de i alternativ 2 avsedda båda centralorganen kunna beräknas till sammanlagt approximativt $(675\,000 + 426\,000 =) 1\,101\,000$ kronor för år eller ett belopp, som med 320 000 kronor överstiger summan av de belopp, med vilka den nuvarande lantbruksstyrelsens och den nuvarande egnahemsstyrelsens avlöningsanslag upptagits för budgetåret 1946/47, d. v. s. 543 000 respektive 238 000 kronor.

Alternativ 1 skulle enligt ovan verkställd beräkning kräva anvisande av avlöningsanslag med omkring 1 020 000 kronor för år, vilket belopp alltså med 81 000 kronor understiger det belopp, 1 101 000 kronor, som enligt beräkningen årligen erfordras för avlöningar vid genomförande av alternativ 2.

Stockholm den 15 maj 1946.

Elvir Sjöborg.

P. M.

**angående personalbehovet m. m. vid det centrala
jordbruksregleringsorganet — »statens
jordbrukskommission».**

Av Otto Zetterberg.

På uppdrag av 1942 års jordbrukskommitté får jag härmed framlägga resultaten av vissa beräkningar angående storleken av behovet av personal och anslag för avlöningar vid det centrala jordbruksregleringsorganet. Dessa beräkningar ha verkställts med utgångspunkt från dels den organisationsform och de arbetsuppgifter för regleringsorganet, vilka av kommittén skisserats, dels den erfarenhet, som vunnits vid jordbruksnämndens och livsmedelskommissionens handläggande av hithörande frågor. Vid uppgörandet av kalkylen har hänsyn tagits dels till jordbruksnämndens omfattning vid överflyttningen till livsmedelskommissionen den 1 december 1939, dels till storleken av den personal, som inom livsmedelskommissionen beräknas vara sysselsatt med jordbruksregleringsuppgifter av bestående natur. Oaktat beräkningarna sålunda kunnat baseras på en relativt fast grund, är det ändå ofrånkomligt, att de få approximativ karaktär, på grund av att i jordbrukskommitténs program för jordbrukskommissionen upptagits vissa nya arbetsuppgifter, vilkas personalbehov ej nu kan med full säkerhet bedömas. Kalkylen torde emellertid kunna rätt väl tjäna det av jordbrukskommittén uppställda önskemålet att giva en ungefärlig uppfattning om storleksordningen av ifrågakvarande kostnader. På grund av beräkningarnas approximativa karaktär har det ej ansetts behöfligt att i detta sammanhang lämna detaljerade motiveringar eller kommentarer.

Då de av livsmedelskommissionens befattningshavare, som i första hand torde kunna komma i fråga till placering i det nya regleringsorganet — personal från jordbruksnämnden, 1938 års jordbruksutredning m. fl. — till övervägande del ha lång föregående statstjänst — närmare 10 år och längre — och då de torde komma att bilda en betydande del av den nya kommissionens personal, har det synts motiverat att för huvuddelen av personalen

räkna med anställning som extra-ordinarie. Undantag härifrån utgöra de högsta chefsbefattningarna, vilka räknats placerade inom löneplan C. I denna approximativa beräkning har för enkelhetens skull räknats med bruttolöner, d. v. s. utan avdrag för pensionsavgifter, samt med lägsta löneklassplacering inom respektive lönegrad. Hänsyn har ej tagits till den höjning i det provisoriska lönetillägget, som tillkommer fr. o. m. den 1 juli 1946.

I närslutna tablå lämnas specificerade uppgifter beträffande det för jordbrukskommissionen beräknade antalet behövliga befattningar och lönekostnaderna därför. Enligt de sålunda verkställda beräkningarna skulle antalet befattningar, som beräknas vara behövliga för den planerade jordbrukskommissionen, uppgå till sammanlagt 123, vartill kommer ett mindre antal extra tjänstemän, behövliga i första hand för vissa av statistiska byråns arbeten. De totala lönekostnaderna utgöra cirka 970 000 kronor för helt år och, om kristillägget ej medräknas, cirka 870 000 kronor. Jordbruksnämnden hade under år 1939 visserligen en personalstyrka på endast cirka 50 personer, inklusive kontrollanter, och lönekostnader på sammanlagt endast cirka 220 000 kronor, men i förhållande till jordbruksnämndens arbetsområde skulle den planerade jordbrukskommissionen få flera nya, starkt personalkrävande arbetsuppgifter. För handläggande av dessa erfordras dels en allmän utökning av personalen, dels ock inrättande av särskilda byråer utan motsvarighet i jordbruksnämnden, såsom statistisk byrå, utredningsbyrå, beredskaps- och planlägningsbyrå samt byrå för ärenden rörande fisk, den sistnämnda dock endast under förutsättning, att regleringsärendena angående fisk komme att förläggas till jordbruksregleringsorganet. Av den kalkylerade sammanlagda lönekostnaden å 970 000 kronor beräknas cirka 40 procent eller cirka 395 000 kronor avse dessa byråer med nytillkomna arbetsuppgifter. För den statistiska byrån och dess uppgifter redogöres närmare i särskild P. M. (*bilaga 10* till jordbrukskommitténs betänkande).

Den allmänna avdelningens byråer ha i planen visserligen givits fristående karaktär och upplagts som slutna enheter, men vid beräkningarna har dock hänsyn tagits till lämpligheten att ordna t. ex. gemensam skrivcentral. Likaså förutsättes annat för avdelningarna gemensamt utnyttjande av personalen, såsom användande av allmänna avdelningens jurister för vissa ärenden på de övriga avdelningarna.

Jordbrukskommittén har ansett det önskvärt, att posten som jordbrukskommissionens ordförande och chef skall vara en heltidsbefattning, men har ej tagit närmare ställning till frågan om lönegradsplaceringen. Med utgångspunkt från det förhållandet, att den ekonomiska försvarsberedskapsutredningen föreslagit, att chefen för den nya riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap bör »hänföras åtminstone till lönegrad C 14», har här räknats med att jordbrukskommissionens chef ej bör vara lägre placerad än denne.

För rådsmedlemmarna upptaget arvode å sammanlagt 1 200 kronor för år utgör beräknat arvode för sammanträden.

Beträffande avdelningschefernas löneförmåner torde den reservationen böra göras, att särskilda lönetillägg utöver löneförmånerna enligt den här föreslagna lönegradsplaceringen i C 6 kunna visa sig erforderliga, för att dessa krävande befattningar skola kunna besättas med väl kvalificerade personer.

En betydande del av personalen vid Svenska Mejeriernas Riksförening avlönas av allmänna medel. Den s. k. allmänna avdelningen där handlägger bl. a. följande ärenden: utbetalning av mjölkpristillägg, producentbidrag, lokala differentieringsbidrag, kompensation för utebliven prishöjning å konsumtionsmjölk, lantsmörsbidrag, körlinjebidrag, merfrakstillägg för supplementära leveranser av konsumtionsmjölk, regleringskostnadstillägg, behandlingsersättning för konsumtionsmjölk, lagerersättning för ost i samband med ostclearing, granskning av kostnaderna för beredskapslagring av smör, bidragen till organisationsverksamheten och kostnaderna för driftanalysen. S. M. R:s rabattavdelning granskar och utbetalar ersättning för inkomna rabattkuponger beträffande matfett, mjölk och fodermedel. Under budgetåret 1944—45 uppgingo de av allmänna medel utgående lönerna för ifrågasvarande arbetsuppgifter till 260 000 kronor beträffande allmänna avdelningen och 245 000 kronor beträffande rabattavdelningen. Jordbrukskommittén har ej tagit ställning till frågan, huruvida den för dessa arbetsuppgifter behövlige personalen skall överflyttas till jordbrukskommissionen eller stanna hos S. M. R. I här föreliggande beräkning har densamma ej medtagits.

I anslutning till den av jordbrukskommittén berörda frågan om överföring av spannmålsbolagets uppgifter till det centrala regleringsorganet må här nämnas, att spannmålsbolagets lönekostnader för all personal (inklusive kontrollanter) uppgingo till cirka 135 000 kronor för räkenskapsåret 1939—40 och 1 340 000 kronor 1944—45.

Stockholm den 6 maj 1946.

Otto Zetterberg.

Beräkning angående personal och lönekostnader för statens jordbrukskommission.

B e f a t t n i n g	Antal	Lönegrad	Löneförmåner, kronor	Samtliga lönekostnader per månad, kronor
Ordförande och chef.....	1	C 14	2 279: —	2 279: —
Ledamöter.....	4	(å 4 000 kr. per år)	—	1 333: 32
Rådsmedlemmar.....	12	—	—	100: —
Sakkunniga, vikariatsarvoden.....	.	—	—	2 000: —
Extra tjänstemän.....	.	—	—	4 000: —
I. Avdelningen för animaliska produkter				
Chef.....	1	C 6	1 445: 67	1 445: 67
<i>Detaljen för slaktvaror och ägg samt lagring</i>				
Föreståndare.....	1	Eo 26	1 039: 60	1 039: 60
Byråagronom.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Amanuens.....	1	Eo 18	656: 30	656: 30
Kontorsbiträde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
<i>Detaljen för övriga animaliska produkter</i>				
Föreståndare.....	1	Eo 24	933: 20	933: 20
Byråagronom (biträder även avd.-chefen)	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Amanuens.....	1	Eo 18	656: 30	656: 30
Kontorsbiträde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
<i>Gemensam personal</i>				
Kansliskrivare.....	1	Eo 11	469: 25	469: 25
Kanslibiträde.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
Skrivbiträden.....	2	Eo 2	314: 55	629: 10
Kontrollanter.....	5	Eo 18	656: 30	3 281: 50
II. Avdelningen för vegetabiliska produkter				
Chef.....	1	C 6	1 445: 67	1 445: 67
<i>Detaljen för fodermedel och utfodring</i>				
Föreståndare.....	1	Eo 26	1 039: 60	1 039: 60
Byråagronom.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Amanuens.....	1	Eo 18	656: 30	656: 30
Kontorsbiträde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
<i>Detaljen för brödsäd, utsäde, kvarnar</i>				
Föreståndare.....	1	Eo 26	1 039: 60	1 039: 60
Byråagronom.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Amanuens.....	1	Eo 18	656: 30	656: 30
Kontorsbiträde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
<i>Detaljen för potatis och diverse andra produkter</i>				
Föreståndare.....	1	Eo 24	933: 20	933: 20
<i>Gemensam personal</i>				
Kansliskrivare.....	1	Eo 11	469: 25	469: 25
Kanslibiträde.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
Skrivbiträden.....	2	Eo 2	314: 55	629: 10
Kontrollanter.....	4	Eo 18	656: 30	2 625: 20

Befattning	Antal	Lönegrad	Löneförmåner, kronor	Samtliga lönekostnader per månad, kronor
III. Allmänna avdelningen				
Kanslichef, tillika ledamot och chefs ställ- företrädare.....	1	C 10	1 779: —	1 779: —
<i>Kanslibyrån</i>				
Byråchef.....	1	Eo 30	1 237: 75	1 237: 75
Byrådirektör.....	1	Eo 28	1 147: 80	1 147: 80
Kamrerare.....	1	Eo 26	1 039: 60	1 039: 60
Förste byråsekreterare.....	1	Eo 24	933: 20	933: 20
Byråsekreterare.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Amanuens.....	1	Eo 18	656: 30	656: 30
Kassör.....	1	Eo 14	527: 10	527: 10
Registrator.....	1	Eo 11	469: 25	469: 25
Kanslibitråde.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
Kontorsbiträde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
Skrivbiträden.....	2	Eo 2	314: 55	629: 10
Vaktmästare, 1:e exp.-vakt.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
» kontorsvakt.....	1	Eo 5	373: 50	373: 50
» Telefonister, föreståndarinna.....	1	Eo 2	314: 55	314: 55
» ».....	2	Eo 7	403: 05	403: 05
» ».....	2	Eo 4	353: 85	707: 70
<i>Administrativa byrån</i>				
Byråchef.....	1	Eo 30	1 237: 75	1 237: 75
Förste byråsekreterare.....	1	Eo 24	933: 20	933: 20
Byråsekreterare.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Amanuens.....	1	Eo 18	656: 30	656: 30
Kansliskrivare.....	1	Eo 11	469: 25	469: 25
Kanslibitråde.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
Kontorsbiträde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
Skrivbiträden.....	2	Eo 2	314: 55	629: 10
<i>Utredningsbyrån</i>				
Byråchef.....	1	Eo 30	1 237: 75	1 237: 75
Byrådirektör.....	1	Eo 28	1 147: 80	1 147: 80
Förste aktuarie.....	1	Eo 24	933: 20	933: 20
Aktuarie.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Amanuens.....	1	Eo 18	656: 30	656: 30
Kansliskrivare.....	1	Eo 11	469: 25	469: 25
Kanslibitråde.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
Kontorsbiträden.....	2	Eo 4	353: 85	707: 70
Skrivbiträden.....	2	Eo 2	314: 55	629: 10
<i>Statistiska byrån</i>				
Byråchef.....	1	Eo 30	1 237: 75	1 237: 75
Förste aktuarie.....	1	Eo 26	1 039: 60	1 039: 60
Aktuarier.....	2	Eo 21	790: 45	1 580: 90
Amanuenser.....	2	Eo 18	656: 30	1 312: 60
Assistent.....	1	Eo 14	527: 10	527: 10
Kansliskrivare.....	1	Eo 11	469: 25	469: 25
Kanslibiträden.....	6	Eo 7	403: 05	2 418: 30
Kontorsbiträden.....	10	Eo 4	353: 85	3 538: 50
Skrivbiträden.....	14	Eo 2	314: 55	4 403: 70
<i>Beredskaps- och planlägningsbyrån</i>				
Byråchef.....	1	Eo 30	1 237: 75	1 237: 75
Aktuarie.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45

B e f a t t n i n g	Antal	Lönegrad	Löneförmåner, kronor	Samtliga lönkostnader per månad, kronor
III. Allmänna avdelningen (forts.)				
Kanslibitråde.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
Kontorsbitråde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
Skrivbitråde.....	1	Eo 2	314: 55	314: 55
IV. Byrån för ärenden rörande fisk				
Föreståndare.....	1	Eo 26	1 039: 60	1 039: 60
Aktuarie.....	1	Eo 21	790: 45	790: 45
Kanslibitråde.....	1	Eo 7	403: 05	403: 05
Kontorsbitråde.....	1	Eo 4	353: 85	353: 85
Skrivbitråde.....	1	Eo 2	314: 55	314: 55
Hela kommissionen (exkl. chef, ledamöter och extra tjänstemän).....	123	—	—	80 845: 46

För helt år skulle således enligt denna beräkning de totala lönekostnaderna komma att uppgå till cirka 970 000 kronor och efter avdrag för kris-tillägg till cirka 870 000 kronor.

P. M.

angående statistisk byrå inom »statens jordbrukskommission».

Av Otto Zetterberg.

På uppdrag av 1942 års jordbrukskommitté får jag härmed anförda följande angående den föreslagna statistiska byrån inom jordbrukskommissionen.

Alltsedan statens livsmedelskommissions tillkomst den 1 november 1939 har inom kommissionen funnits en särskild fristående statistisk byrå med uppgift att verkställa större statistiska undersökningar och utredningar. Arbetsuppgifterna kunna uppdelas i tre kategorier:

- a) ett stort antal inventeringar och undersökningar, erforderliga för krisregleringarna,
- b) mera omfattande utredningar för 1942 års jordbrukskommittés räkning samt
- c) statistiska undersökningar och utredningar, behövliga för kommissionens jordbruksreglerande verksamhet.

Av de till den sistnämnda kategorien hörande arbetsuppgifterna må följande särskilt framhållas. På grundval av självdeklarationer för ett representativt utvalt större antal jordbrukare ha undersökningar angående jordbrukarnas kontanta inkomster och utgifter m. m. utförts för åren 1938 och 1940—44 i anslutning till liknande av 1938 års jordbruksutredning verkställda undersökningar för åren 1932, 1935 och 1937. Undersökningar angående yrkesfiskarens inkomster och utgifter m. m. åren 1938 och 1941—44 ha likaledes utförts med hjälp av representativt utvalda självdeklarationer. Även fiskhandlarnas inkomster och utgifter ha varit föremål för liknande undersökning beträffande åren 1938 och 1944. Varje vår har verkställts en svinräkning, oftast kombinerad med hönsräkning, och varje höst

ytterligare en svinräkning. En inventering angående åkerjordens användning (verkställd höstsådd och i regel även prognos för vårsådd) har genomförts varje höst. Kvantitativa prognosberäkningar angående den väntade skördens storlek ha utförts vid 3 olika tillfällen varje år med ledning av årsväxt- och skörderapporterna. Det inventeringsmaterial, som varje år i juni månad infordrats beträffande dels åkerjordens användning för olika grödor, dels antalet husdjur, har på statistiska byrån undergått en preliminär snabbbearbetning, för att livsmedelskommissionen skulle sättas i tillfälle att i augusti månad på grundval av aktuellt statistiskt material planera för kommande konsumtionsår, avgiva förslag till prissättning på jordbrukets produkter m. m. Uppgifterna till juni månads arealinventering och husdjursräkning ha därefter definitivt bearbetats i statistiska centralbyrån. Visserligen har därigenom dubbelarbete i viss mån förekommit, men livsmedelskommissionen har ansett detta oundgängligen nödvändigt för att så snabbt som möjligt få tillgång till färska statistiska resultat för det synnerligen brådskande planläggnings- och priskalkyleringsarbetet.

Jordbrukskommittén har uttalat den uppfattningen, att det organ, vilket i fortsättningen under Kungl. Maj:t bör handhava de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område och därmed sammanhängande uppgifter — »statens jordbrukskommission» — måste ha tillgång till ett omfattande statistiskt material och behöver verkställa omfattande utredningar. Jordbrukskommissionen måste sålunda bl. a. följa pris- och produktionsutvecklingen såväl inom landet som utomlands. Beträffande produktionsutvecklingen inom landet behöver kommissionen ha tillgång till aktuellt statistiskt material angående användningen av åkerarealen, förändringarna i kreatursstammen samt angående skördeutsikter och skördarnas storlek. Enligt jordbrukskommitténs åsikt böra arealinventeringar och kreatursräkningar på grund härav i fortsättningen äga rum årligen liksom under krisåren. De under kriget utförda skördeuppskattningarna och kvantitativa beräkningarna angående skördens storlek synas likaledes fortsättningsvis bli erforderliga. Bearbetningen av detta statistiska material blir i främsta rummet av betydelse för jordbrukskommissionens ställningstagande till de aktuella regleringsfrågorna. Kommittén har därför ansett det angeläget, att bearbetningen av materialet sker så snabbt som möjligt, samt att såväl uppläggningen av de statistiska undersökningarna som bearbetningen av materialet taga sikte på de frågor, som jordbrukskommissionen behöver få belysta. För att dessa önskemål skola bli tillgodosedda, har kommittén ansett, att hos jordbrukskommissionen bör finnas en särskild statistisk byrå, vilken kan utföra ifrågavarande undersökningar. Sett ur de synpunkter, som här anförts, har det synts kommittén lämpligt, att denna byrå skall omhänderha ej blott de statistiska undersökningar på jordbrukets område, som hittills ombesörjts av livsmedelskommissionens statistiska byrå (den sistnämnda av de tre ovan angivna kategorierna) utan även viss mindre

del av det arbete med jordbruksstatistiken, som för närvarande utföres av statistiska centralbyrån.

Ett genomförande av ett dylikt förslag skulle innebära, förutom ett flertal tillfälliga undersökningar, följande regelbundet återkommande arbetsuppgifter för jordbrukskommissionens statistiska byrå:

1) Undersökningarna angående jordbrukarnas och yrkesfiskarens inkomster och utgifter m. m. i överensstämmelse med de av livsmedelskommissionens statistiska byrå upplagda och hittills utförda undersökningarna,

2) svin- och hönsräkningarna samt höstens inventering av åkerjordens användning, vilka sedan år 1940 verkställts av livsmedelskommissionens statistiska byrå,

3) inventeringen av åkerjordens användning och kreatursräkningen varje år i juni månad, vilket material likaledes sedan år 1940 bearbetats preliminärt av livsmedelskommissionens statistiska byrå och slutgiltigt av statistiska centralbyrån,

4) insamlingen och bearbetningen av årsväxt- och skörderapporterna (med undantag av de definitiva uppgifterna om skörden m. m.) samt tryckningen av »Sammandrag av årsväxt- och skörderapporter» samt publikationen »Årsväxten», vilket hittills ålegat statistiska centralbyrån,

5) de kvantitativa prognosberäkningarna angående den väntade skördens storlek, vilka upplagts och hittills utförts av livsmedelskommissionens statistiska byrå samt

6) de statistiska undersökningarna för de årliga kalkylerna över jordbrukets inkomster och kostnader, varav kostnadsberäkningarna hittills utförts av Sveriges lantbruksförbund.

Ett realiserande av jordbrukskommitténs förslag synes alltså böra medföra upphörande respektive överflyttning till jordbrukskommissionens statistiska byrå av följande arbetsuppgifter, som för närvarande handläggas av statistiska centralbyrån:

a) den under punkt 3) här ovan nämnda, av centralbyrån hittills utförda definitiva bearbetningen av arealinventerings- och kreatursräkningsmaterialet skulle upphöra och bearbetningen utföras enbart av kommissionens statistiska byrå,

b) insamlingen, bearbetningen och publiceringen av årsväxt- och skörderapporterna (med undantag av de definitiva uppgifterna om skörden m. m.) samt publikationen »Årsväxten» (enligt punkt 4 ovan) skulle överflyttas från centralbyrån till kommissionens statistiska byrå.

Någon samtidig överflyttning av personal från statistiska centralbyrån torde knappast behöva ifrågakomma, då den förstnämnda av dessa två arbetsuppgifter, vilken är den egentligen personalkrävande, till största delen utföres av tillfälligt anställd personal och i övrigt av ett fåtal befattningshavare, som blott tillfälligt förordnats för detta ändamål.

Såsom förut framhållits har livsmedelskommissionens statistiska byrå alltsedan år 1940 utfört en preliminär snabbbearbetning av materialet till juni månads arealinventering och kreatursräkning. Tack vare långt driven rationalisering och intensifiering i arbetet, har det varit möjligt att varje år pressa fram huvudresultaten därav till sista veckan i juli månad. Vid jämförelse med de slutgiltiga resultat, som statistiska centralbyrån senare framlagt, har det visat sig, att de preliminära resultaten från livsmedelskommissionens statistiska byrå ytterst obetydligt avvika från de slutgiltiga. Vid 1943 respektive 1944 års arealinventering uppgick sålunda avvikelserna beträffande brödsädsarealen till 0.05 respektive 0.12 procent och beträffande fodersädsarealen till 0.00 respektive 0.21 procent. Även i fråga om övriga växtslag liksom i fråga om kreatursräkningen voro avvikelserna betydelselösa. Det torde därför vara fullt tillräckligt, om i fortsättningen endast den av livsmedelskommissionens statistiska byrå praktiserade synnerligen billiga och snabba bearbetningsmetoden användes.

Kungl. Maj:t har till bestridande av kostnaderna för dylik arealinventering och kreatursräkning i juni innevarande år till statistiska centralbyråns disposition anvisat ett belopp av intill 135 000 kronor. Efter avdrag av kostnader för blankettryck, maskinhyror o. d. torde kunna approximativt beräknas, att minst cirka 100 000 kronor därav komma att användas för lönekostnader. Den planerade jordbrukskommissionens statistiska byrå, vilken skulle, såsom ovan specificerats, utöver ifrågavarande arealinventering och kreatursräkning utföra ytterligare ett flertal stora, årligen återkommande utredningar och undersökningar, beräknas enligt särskilt framlagd kalkyl i sin helhet draga en total årlig lönekostnad av cirka 240 000 kronor, däri inräknat kostnad för extra tjänstemän.

Den svenska officiella statistiken utmärkes av en höggradig decentralisation. De olika grenarna av statistiken ha nämligen i regel och med få undantag förlagts till det ämbetsverk eller den statliga institution, till vars förvaltningsområde ämnet för statistiken hör. Betydande fördelar vinnas i regel härigenom. Det statistiska arbetet sammanhänger ofta mer eller mindre oskiljaktigt med eller ingår som ett naturligt led i den statliga institutionens huvudsakliga verksamhet. Vederbörande institutions tjänstemän, vilka ha den mest ingående kännedom om och erfarenhet i de sakfrågor, som statistiken skall belysa, få på så sätt möjlighet att inverka på planläggningen av densamma och bestämma över statistikens sakliga innehåll.

Vad som nyss anförts gäller i hög grad för den statistik, som erfordras för jordbrukskommissionen. Den kommer att i första hand bli till ledning för kommissionens fortlöpande arbete och ingå som ett naturligt led i dess verksamhet. Kommissionen kommer att behöva en snabb och fortlöpande statistisk information, vilken möjliggöres endast genom ett eget statistiskt organ, som bäst kan utnyttja materialet för kommissionens egna praktiska syften. Den mindre överflyttning av arbetsuppgifter från statistiska central-

byrån, som här föreslagits, torde, om hänsyn tages till de betydande fördelar, som härigenom vinnas, kunna anses väl motiverad. Genom att övertaga den personal, som för närvarande arbetar på livsmedelskommissionens statistiska byrå, erhåller jordbrukskommissionen både väl utbildade och tränade statistiker och en biträdespersonal, som är väl skolad och erfaren genom flerårig statistisk tjänstgöring.

Det arbetsprogram, som ovan skisserats, torde komma att rätt jämnt fylla ut hela året och personalen följaktligen bli väl utnyttjad i statistiskt arbete.

Stockholm den 6 maj 1946.

Otto Zetterberg.

P. M.

angående kostnaderna för inre rationalisering av det svenska jordbruket, m. m.;

upprättad av 1942 års jordbrukskommittés rationaliseringsutskott.

Kapitel I.

Inledning.

Då man skall uppgöra planer för rationaliseringen av det svenska jordbruket, är det självfallet av stor vikt, att man har åtminstone ett ungefärligt begrepp om storleken av de brister, som finnas att avhjälpa, och om de kostnader detta arbete kan draga. Inom jordbrukskommitténs rationaliseringsutskott ha för den skull verkställts vissa beräkningar i nu angivna hänseenden. Beräkningarna avse de rationaliseringsåtgärder, som inom jordbrukskommittén benämnts inre rationalisering av brukningsdelarna, d. v. s. mera permanenta förbättringsåtgärder med avseende å jord och byggnader å brukningsdelarna i dess nuvarande form. Här har sålunda ej gjorts något försök att beräkna kostnaderna för den yttre rationaliseringen, d. v. s. de rationaliseringsåtgärder, som gå ut på att ge en brukningsdel lämpligare storlek, arrondering eller ägosammansättning genom sammanslagning med annan brukningsdel eller utbyte av mark med annan brukningsdel. Ej heller har i denna promemoria gjorts något försök att beräkna kostnaderna för en rationalisering av jordbrukets driftsförhållanden, exempelvis för genomförande av en ökad mekanisering, för förbättring av husdjursbeståndet m. m.

Redan här må nämnas, att samtliga kostnadsberäkningar avse 1939 års prisnivå. På basis av dessa beräkningar kan man emellertid lätt räkna ut, hurudana kostnaderna skulle bli, om den framtida prisnivån antages komma att ligga ett visst stycke över 1939 års prisnivå.

Till rationalisering i egentlig mening av produktionsförhållandena med avseende å brukningsdelsbyggnader synes knappast kunna räknas förbättring av bostäderna å brukningsdelarna. Liksom man eljest hänför kostna-

den för den statliga verksamheten för förbättring av bostadsbeståndet och förbilligande av bostadsproduktionen i övrigt till utgifter av social natur, synes nämligen även statens medverkan till förbättring av jordbruksbefolkningens bostadsförhållanden närmast böra anses vara av social karaktär och sålunda ej räknas som en direkt utgift för jordbruksnäringens befrämjande. Då beskaffenheten av bostäderna kan komma att påverka utformningen av rationaliseringsprogrammet och det ju under alla omständigheter är önskvärt, att man får en uppfattning om storleken av bristerna i jordbruksbefolkningens bostadsbestånd och kostnaderna för avhjälpande av dessa brister, har rationaliseringsutskottet emellertid ansett det lämpligt att i de i denna promemoria gjorda beräkningarna även medtaga jordbruksbefolkningens bostäder. Likaså redovisas här nedan vissa beräkningar angående kostnaderna för elektrifiering av jordbruket, för vissa väganläggningar och för uppförande av A. I. V.-fodersilos.

Utskottet vill vidare redan från början understryka, att samtliga i denna promemoria gjorda beräkningar måste betraktas som ytterst approximativa. Det oaktat synas de vara av värde därigenom, att de ge en åtminstone ungefärlig uppfattning om storleken av de förevarande bristerna och kostnaderna för desammas avhjälpande.

I samband med nyssnämnda beräkningar har utskottet till sist i föreliggande promemoria verkställt vissa schematiska beräkningar rörande behovet av arbetskraft för de i promemorian avsedda rationaliseringsåtgärderna ävensom gjort vissa uttalanden rörande önskvärdheten av en ökad mekanisering av vissa av dessa rationaliseringsarbeten samt angående undervisnings- och upplysningsverksamhet från statens sida för att underlätta och befrämja utförandet av rationaliseringsarbetena.

Kapitel II.

Kostnaderna för inre rationalisering av brukningsdelarna.

I detta kapitel framläggas vissa beräkningar rörande behovet av och kostnaderna för inre rationalisering av brukningsdelarnas jord och ekonomibyggnader samt för förbättring av jordbruksbefolkningens bostäder. Såsom redan inledningsvis framhållits, äro dylika beräkningar synnerligen vanskliga att utföra. Statistiskt material står visserligen till förfogande i viss utsträckning men saknas på åtskilliga områden. Där statistiskt material finnes kan man vidare ej utgå från att detta ger en fullt tillförlitlig bild av det nuvarande läget. De förhållanden, på vilka de i denna promemoria verkställda beräkningarna grundats, kunna ytterligare komma att avsevärt förändras genom teknikens utveckling, exempelvis genom ökad standardisering av byggnadsmaterialet (uppförande av monteringsfärdiga hus), ökad

användning av maskinella hjälpmedel för grundförbättringsåtgärder m. m. Beräkningarna få därför såsom ovan framhållits betraktas såsom mycket approximativa.

1. Byggnadsförbättringar.

Brukarens bostadshus.

Ur en av 1938 års jordbruksutredning verkställd driftsundersökning i samband med 1937 års jordbruksräkning kunna uppgifter hämtas rörande beskaffenheten av brukarnas bostadshus vid sagda tidpunkt. Dessa uppgifter ha sammanställts i *tabell I*. Enligt tabellen voro vid jordbruk om över 2 hektar åker cirka 140 000 bostadshus, bebodda av brukaren, i behov av betydande reparation (eller ombyggnad) medan å drygt 20 000 brukningsdelar nybyggnad av bostadshuset erfordrades. Emellertid torde ej heller alla de bostäder, som enligt undersökningen icke skulle varit i behov av upprustning, fylla nutida krav på standard, exempelvis i fråga om köksinredning, ventilation, centralvärme, elektrifiering, vatten- och avloppsledningar etc. Statistiska uppgifter till belysande av denna fråga saknas emellertid. Rationaliseringsutskottet har emellertid såsom sannolikt utgått ifrån att moderniseringar av bostäder i ena eller andra avseendet erfordras å 40 procent av brukningsdelarna i storleksgrupp 2—5 och 5—10 hektar åker, å 30 procent i gruppen 10—20 hektar, å 20 procent i grupp 20—30 och 30—50 hektar samt å 10 procent av brukningsdelar med över 50 hektar åker. Enligt dessa grunder skulle, såsom framgår av huvudtabell I, cirka 50 000 bostadshus eller ungefär en tredjedel av i övrigt goda bostäder behöva moderniseras.

I detta sammanhang må nämnas, att vissa undersökningar gjorts rörande det totala behovet av vatten- och avloppsledningar samt elektrifiering — innefattande sålunda även sådana bostadshus, som behöva repareras i betydande utsträckning eller nybyggas. Enligt en av egnahemsstyrelsen år 1941 verkställd undersökning saknades sålunda vattenledning i ej mindre än 71 procent av bostadshusen å jordbruk eller å drygt 200 000 brukningsdelar. Enligt elektrifieringsberedningen skulle vidare av samtliga hushåll inom landet för närvarande cirka 15 procent återstå att elektrifiera, såsom oelektrifierbara ansedda landsdelar undantagna. Därest sagda procenttal läggas till grund för beräkning av antalet oelektrifierade jordbruk, vilket beräkningssätt i varje fall icke torde ge för högt resultat, skulle cirka 46 000 brukningsdelar om över 2 hektar vara oelektrifierade.

På grundval av de i tabell I angivna genomsnittskostnaderna per bostad för erforderlig upprustning — inklusive kostnaderna i förekommande fall för vatten- och avloppsledningar, elektrifiering och centralvärme — hava totalkostnaderna för ändamålet beräknats till 1 127 milj. kronor. Härvid har, såsom framgår av tabellen, hänsyn tagits till att bostadshusen å vissa brukningsdelar, som antagas bliva sammanlagda med andra eller på annat sätt upphöra som självständiga jordbruk, icke böra upprustas. I första

hand torde nämligen bruksningsdelar med bristfälliga byggnader bära sammanläggas eller nedläggas, även om dylika åtgärder givetvis även kunna komma att beröra bruksningsdelar med goda bostadshus. Rationaliseringsutskottet har utgått från antagandet, att nyssnämnda åtgärder komma att beröra en tredjedel av antalet bruksningsdelar i storleksgruppen 2—10 hektar med nu bristfälliga bostäder eller 30 à 40 000 bruksningsdelar. Kostnaderna för upprustning av dessa bostadshus hava sålunda avdragits.

Sedan ovannämnda driftsundersökning verkställdes, hava en del av bostadshusen upprustats med eller utan understöd av statsmedel. Den statliga bostadsförbättringsverksamheten omfattade sålunda under budgetåren 1937/38—1942/43 cirka 60 000 bostäder, bostadshus å andra fastigheter än jordbruk inberäknade. Någon uppdelning av sålunda upprustade bostadshus på skilda yrkesgrupper är icke möjlig att utföra utan synnerligen tidskrävande arbete, men då bland dessa bostadshus ingå ett stort antal icke jordbrukarebostäder, torde — även om hänsyn toges också till utan statsunderstöd upprustade bostäder — många bostadshus vid jordbruk ännu vara i bristfälligt skick. Det bör vidare framhållas, att under de gångna åren jämsides med upprustningarna andra bostadshus försämrats och i sin tur blivit i behov av förbättring. Med hänsyn härtill torde endast en ringa minskning av antalet bristfälliga bostadshus hava uppnåtts. Enligt rationaliseringsutskottets mening bör den beräknade totalkostnaden av nu nämnda anledning minskas med 5 procent eller till 1 070 milj. kronor.

Lantarbetarebostäder.

Uppgift om det totala antalet lantarbetarebostäder saknas. Enligt 1940 års folkräkning funnos emellertid vid sagda tidpunkt nära 52 000 gifta manliga jordbruksarbetare av skilda slag. Därjämte funnos drygt 4 000 förut gifta och drygt 91 000 ogifta manliga arbetare. Det totala arbetareantalet uppgick sålunda till cirka 147 000 stycken. Flertalet av de gifta och de förut gifta arbetarna torde få anses hava bostad i särskilda hus å egendomarna. Detsamma gäller sannolikt en del av de ogifta, även om vissa av dem torde hava bostad i brukarens bostadshus. En uppskattning av antalet i varje fall under de närmaste åren behövligen lägenheterna av olika storlek till 60 000 stycken torde icke vara för hög. Påpekas må, att en del av dessa lägenheter äro inrymda i bostadshus med två eller flera lägenheter, andra i hus med endast en lägenhet. Relationen mellan antalet en- och flerfamiljshus är icke bekant.

Vid förenämnda driftsundersökning införskaffades även uppgifter om lantarbetarebostädernas beskaffenhet. Enligt dessa uppgifter erfordrades nybyggnad av cirka 7 procent av lantarbetarebostäderna. Denna siffra synes emellertid vara för låg. Sålunda må nämnas att enligt en specialundersökning av bostadsförhållandena i 100 landskommuner, verkställd i samband med särskilda folkräkningen 1935/36, hänfördes cirka 15 procent av lant-

arbetarebostäderna till grupperna förfallna eller mycket bristfälliga. Med hänsyn härtill har här räknats med, att 12 procent av lantarbetarebostadslägenheterna behöva nybyggas. Då nybyggnaderna i regel torde bestå av enfamiljshus, skulle sålunda cirka 7 200 nya bostadshus behöva uppföras. Enligt driftsundersökningen erfordras betydande reparation av ungefär 45 procent av arbetarebostäderna (lägenheterna) eller av ungefär 27 000 stycken. Även de såsom goda redovisade lägenheterna (cirka 45 procent eller 27 000 stycken) behövde sannolikt ofta, i likhet med jordbrukarens eget bostadshus moderniseras. Om man räknar med att hälften av de goda arbetarebostäderna falla inom denna kategori skulle antalet dylika uppgå till cirka 14 000 stycken.

Genomsnittskostnaden för nybyggnad av arbetarebostad har för år 1939 uppskattats till 11 000 kronor per bostadshus, för mera betydande reparationer till 5 500 kronor per lägenhet och för modernisering till 3 000 kronor, i samtliga fall inklusive vatten- och avloppsledningar, centralvärme och elektrifiering. Totalkostnaderna skulle i enlighet härmed kunna beräknas till i runt tal 270 milj. kronor.

Ekonomibyggnader.

Av förenämnda driftsundersökning kunna även upplysningar inhämtas rörande ekonomibyggnadernas beskaffenhet vid undersökningstillfället. Med ekonomibyggnad avses i detta sammanhang stallbyggnad med därtill knutna utrymmen. För övriga, fristående byggnader saknas statistiskt material för beräkningar. Resultatet av undersökningen och på grundval av densamma verkställda beräkningar hava sammanställts i *tabell II*. Av tabellen framgår att ekonomibyggnaderna å drygt 45 000 brukningsdelar behövde nybyggas, medan samma byggnader å över 140 000 brukningsdelar voro i behov av betydande reparation. Emellertid torde ej heller alla de ekonomibyggnader, som enligt undersökningen icke skulle varit i behov av upprustning, fylla nutida krav på standard, exempelvis i fråga om ventilation, mjölkkrum, vattenledning, elektrifiering etc. (Beträffande gödselstad och A. I. V.-fodersilo se nedan.) Statistiska uppgifter till belysande av denna fråga saknas emellertid. Rationaliseringsutskottet har emellertid såsom sannolikt utgått från att modernisering av ekonomibyggnad i ena eller andra avseendet erfordras å 70 procent av brukningsdelarna i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 hektar, å 60 procent i grupperna 10—20 och 20—30 hektar, å 50 procent i gruppen 30—50 hektar, å 50 procent i gruppen 50—100 hektar samt å 30 procent av de största brukningsdelarna. Till jämförelse kan nämnas, att enligt en inom Vette härad i norra Bohuslän verkställd inventering av ekonomibyggnader, vilka dock inom denna landsdel torde vara i relativt dåligt skick och belägna i huvudsak på mindre egendomar, endast cirka 4 procent av kostallen och 14 procent av häststallen voro av så god beskaffenhet att inga som helst moderniseringsåtgärder erfordrades. De av utskot-

tet antagna procenttalen innebära att ungefär 75 000 ekonomibyggnader eller cirka 65 procent av samtliga såsom goda betecknade ekonomibyggnader behöva moderniseras.

I detta sammanhang må nämnas att enligt en av egnahemsstyrelsen år 1941 verkställd undersökning saknades vattenledning i 47 procent av ladugårdarna å samtliga brukningsdelar om över 2 hektar åker.

På grundval av de i tabell II angivna genomsnittskostnaderna per ekonomibyggnad för erforderlig upprustning — inklusive kostnaderna i förekommande fall för vattenledning och elektrifiering — hava totalkostnaderna för ändamålet beräknats till i runt tal 1 000 milj. kronor. Hänsyn har härvid tagits till förväntad sammanläggning av brukningsdelar (se ovan).

Sedan nyssnämnda driftsundersökning verkställdes hava en del ekonomibyggnader upprustats. Statistiska uppgifter rörande omfattningen härav saknas. Då emellertid andra ekonomibyggnader försämrats under de gångna åren och i sin tur blivit i behov av förbättring, torde verkställda upprustningar icke motivera någon reducering av förenämnda beräknade totalkostnader.

(I *tabell III* redovisas den procentuella fördelningen av brukningsdelarna i skilda landsdelar efter beskaffenheten av såväl bostadshus som ekonomibyggnader.)

Elektriska distributionsnät.

Enligt uppgift från elektrifieringsberedningen kunna kostnaderna för återstående elektriska distributionsnät beräknas till cirka 175 milj. kronor vid nuvarande prisläge. Med utgångspunkt från en genomsnittlig prisstegring av 30 procent skulle sagda kostnader år 1939 hava uppgått till i runt tal 135 milj. kronor.

Installationskostnaderna hava såsom nämnts inberäknats i kostnaderna för upprustning av bostadshus och ekonomibyggnader.

A. I. V.-fodersilo.

Under år 1943 inlades i A. I. V.-fodersilo i runt tal 263 000 ton grönfoder-massa, motsvarande cirka 200 000 ton A. I. V.-foder eller i medeltal 0·5 kg per mjölkko och dag. Såsom ett önskemål torde böra uppställas 10 kg A. I. V.-foder per mjölkko och dag eller sålunda i runt tal 4 000 000 ton per år. Denna fodermängd motsvarar ungefär 670 000 000 foderenheter. Per foderenhet kan anläggningskostnaden före kriget för en träsilo beräknas till 0·5 à 1 öre eller i medeltal 0·8 öre. För cementsilo blir kostnaden givetvis högre. Anläggningskostnaderna för ytterligare erforderliga A. I. V.-silos skulle sålunda kunna uppskattas till lägst 0·8 (670 000 000 — 33 000 000) öre eller lägst 5 milj. kronor.

Gödselvårdsanläggningar.

I *tabell IV* återfinnas beräkningar rörande antalet brukningsdelar, som nu sakna gödselstad och/eller urinbrunn. Några särskilda kommentarer till beräkningarna utöver de i tabellen angivna torde icke erfordras.

Enligt beräkningarna erfordras ytterligare i runt tal 3·5 milj. kvm gödselstäder och cirka 4 milj. kbm urinbrunnar. Kostnaderna före kriget för dessa anläggningar hava på grundval av uppgifter från Lantbruksförbundets Byggnadsförening uppskattats till sammanlagt i runt tal 180 milj. kronor.

2. Jordförbättringar m. m.*Täckdikning.*

I sitt den 28 december 1936 avgivna betänkande uttala 1934 års avdikningssakkunniga på grundval av uppgifter från hushållningssällskapen m. fl. att omfattningen av den redan odlade, dittills icke fullständigt utdikade jord, som vore i behov av ytterligare täckdikning, vore mycket betydande och säkerligen överstege 1 000 000 hektar. Sedan dess hava emellertid ganska betydande arealer täckdikats.

I *tabell VI* hava vissa beräkningar rörande ytterligare erforderlig täckdikning sammanställts. Utav den totala åkerarealen i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 hektar hava 40 procent antagits vara i behov av täckdikning. Motsvarande procenttal för storleksgrupperna 10—20 och 20—30 hektar hava uppskattats till 50 procent och för jordbruk över 30 hektar till 65 procent. Anledningen till de med storleksgrupperna fallande procenttalen är den, att en relativt stor del av de större brukningsdelarnas åkerareal är belägen på slättbygderna, där jorden i jämförelsevis stor utsträckning torde vara i behov av täckdikning. Efter avdrag av redan täckdikad åker och vissa sämre belägna åkerarealer, som antagits bliva nedlagda, skulle numera återstå drygt 900 000 hektar i behov av täckdikning. Kostnaderna här för hava med 1939 års priser uppskattats till i runt tal 455 milj. kronor.

Avloppsförbättringar.

För att man skall kunna utföra erforderlig täckdikning, måste på många brukningsdelar avloppen förbättras. Uppgifter om föreliggande behov härutinnan saknas dock. Med utgångspunkt från antagandet, att avloppsförbättringar behöva vidtagas å en tredjedel av brukningsdelarna samt från en genomsnittskostnad för varje företag av 800 kronor skulle kostnaderna kunna beräknas sålunda:

Storleksgrupp Åker, hektar	Antal avloppsför- bättringar	Beräknad kostnad i milj. kr.
2—5	30 000 ¹	24·0
5—10	28 000 ¹	22·4
10—20	20 000	16·0
20—50	9 000	7·2
över 50	2 000	1·6
Summa	89 000	71·2

¹ Hänsyn tagen till nedläggning av viss del av nuvarande brukningsdelar. Se tabell III.

Totalkostnaderna för avloppsförbättringar skulle sålunda enligt dessa beräkningar uppgå till i runt tal 70 milj. kronor.

Avdikningar.

Såvitt bekant finnas inga beräkningar rörande det verkliga behovet av avdikningar. Enligt 1934 års avdikningssakkunniga finnas emellertid under överskådlig framtid förutsättningar för en fortsatt torrläggningsverksamhet i nuvarande eller till och med ökad omfattning såväl i fråga om avloppens upptagande och utvidgande som invallningar. Enligt lantbruksstyrelsens berättelse för åren 1935—1939 beviljades statsunderstöd under sagda år till torrläggning av sammanlagt i runt tal 165 000 hektar för en beräknad kostnad av tillhoppa cirka 44 milj. kronor. Om verksamheten beräknas fortgå i ungefär samma tempo under de närmaste 20 åren och kostnaderna per hektar uppskattas till oförändrat belopp, skulle under sagda tidsperiod komma att torrläggas med statsunderstöd cirka 660 000 hektar för en beräknad kostnad av sammanlagt i runt tal 175 milj. kronor. För en 30-årsperiod bliva motsvarande siffror cirka 990 000 hektar och ungefär 265 milj. kronor.

Nyodling och stenröjning.

I en av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen gemensamt verkställd utredning rörande nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel har den sannolika årliga nyodlingen med maskinell hjälp i de län, som närmast böra komma i fråga, uppskattats på följande sätt:

L ä n	Nuvarande årlig total arealökning i medel- tal 1928/37 hektar	Med maskinell hjälp sannolik årlig nyodling hektar
Norrbottnens	1 324	2 500
Västerbottnens	1 428	2 500
Jämtlands	94	500
Västernorrlands	281	300
Gotlands	140	300
Jönköpings	114	200
Kronobergs	253	500
	3 634	6 800

Enligt rationaliseringsutskottets mening torde, därest fortsatt nyodling anses förenlig med den framtida jordbrukspolitiken, dylik böra ske i huvudsak med maskinell hjälp. Nyodling i mera betydande utsträckning torde nämligen sådan förutan bliva allt för dyrbar. Den av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen verkställda uppskattningen rörande den sannolika maskinella nyodlingens omfattning synes — utan att man därmed tar ställning till frågan i vilken omfattning fortsatt nyodling ur jordbrukspolitiska synpunkter är önskvärd — kunna läggas till grund för de i denna promemoria verkställda kostnadsberäkningarna. Med den angivna nyodlingstakten skulle under en tidsperiod av 20 år cirka 135 000 hektar komma att nyodlas. Utsträckes tiden till 30 år blir motsvarande areal cirka 200 000 hektar.

Även inom andra än de av ämbetsverken omnämnda landsdelarna torde nyodling komma att framdeles äga rum, ehuru sannolikt i allt mer begränsad omfattning. Vid nu ifrågavarande kostnadsberäkningar torde man dock kunna bortse från denna nyodlingsverksamhet.

Med utgångspunkt från en kostnad för nyodling med maskinell hjälp av cirka 400 kronor per hektar kunna totalkostnaderna för ovan angivna arealer uppskattas till resp. 55 milj. kronor och 80 milj. kronor. Därtill komma kostnaderna för täckdikning av 60 procent av den nyodlade arealen med 40 milj. kronor resp. 60 milj. kronor. Den sammanlagda kostnaden för nyodling och täckdikning uppskattas sålunda till 95 milj. kronor resp. 140 milj. kronor för en tidsperiod av 20 resp. 30 år.

I fråga om *stenröjningen* har i förenämnda utredning framhållits följande. Behovet av stenröjning vore störst i Smålandslänen och eljest i de syd- och mellansvenska skogsbygderna, främst i Kristianstads och Skaraborgs län. Då tillgången på arbetskraft i dessa bygder vore relativt knapp och på grund av befolkningssituationen kunde befaras bliva än knappare, föreläge stort behov av att genom stenröjning göra åkern mera lättbrukad. Endast genom stenröjning och understundom nyodling för bättre arrondering syntes möjligt att öka användningen av jordbruksmaskiner, vilket torde vara en tvingande nödvändighet även för det mindre jordbrukets fortbestånd. De stenbundna åkerarealerna borde emellertid ej alltid stenröjas i sin helhet. Genom omläggning till kulturbeten eller skogsmark torde stundom en mera rationell lösning kunna vinnas än genom omfattande stenröjningsverksamhet. Även om sannolikt en billigare dylik verksamhet medelst maskinella hjälpmedel kunde komma till stånd, torde dock en prövning av stenröjningsarbetets berättigande vara befogad. En uppskattning, som företagits av hushållningssällskapen, hade emellertid visat att inom hela landet cirka 300 000 hektar borde ur jordbruksekonomiska eller andra synpunkter stenröjas. Stenröjning med maskinella hjälpmedel kunde sannolikt beräknas omfatta följande arealer årligen:

L ä n	Hektar	L ä n	Hektar
Uppsala	300	Älvsborgs (södra delen)	200
Södermanlands	300	Skaraborgs	500
Jönköpings	200	Örebro	500
Kronobergs	500	Jämtlands	200
Kalmar (norra delen)	1 600	Västernorrlands	200
Kalmar (södra delen)	500		
Blekinge	500		
Kristianstads	1 000	Summa	6 500

Även i fråga om stenröjningen synes — utan något ställningstagande till den önskvärda omfattningen därav — ämbetsverkens uppskattning kunna läggas till grund för nu ifrågavarande kostnadsberäkningar. Enligt de av ämbetsverken angivna siffrorna skulle under en 20-årsperiod 130 000 hektar kunna stenröjas och på 30 år 195 000 hektar. Givetvis komma stenröjningar att ske även inom andra län än de nyssnämnda, men då omfattningen av dessa kan förväntas bli relativt ringa torde man i detta sammanhang kunna bortse härifrån. Med en beräknad kostnad av 350 kronor per hektar skulle totalkostnaderna uppgå till resp. i runda tal 45 milj. kronor och 70 milj. kronor under en period av 20 resp. 30 år.

Vägar.

Behovet av förbättrade utfartsvägar och vägar inom bruksdelarna är sannolikt mångenstädes mycket stort. Statistiska uppgifter rörande detta behov saknas dock. I detta sammanhang kan emellertid nämnas, att av den i 1936 års skogsutrednings betänkande nr 3 (Stat. off. utr. 1943: 4) lämnade redovisningen rörande skogsbrukets behov av vägar å enskilda skogar framgår, att detta är mycket omfattande. Det närmaste behovet, sådant det ter sig, då enbart de mest angelägna vägarna medräknas, har enligt skogsutredningen beräknats vara följande.

Vägtyp	Längd i km	Kostnad i milj. kronor
Byvägar (ombyggnad)....	5 048	18.9
Permanent skogsbilvägar (nybyggnad)	16 452	75.2
Bilbasvägar (nybyggnad) ..	800	1.2
Summa	22 300	95.3

En del av de nämnda vägarna för skogsändamål äro säkerligen till nytta även för den egentliga jordbruksdriften, men därtill kommer behov av ytterligare väganläggningar, som endast tjäna jordbrukets behov. Under sådana förhållanden torde ett kapitalinvesteringsbehov av förslagsvis 200 milj. kronor för dylika ytterligare väganläggningar icke vara för högt beräknat.

3. Sammanfattning.

I det föregående beräknade totalkostnader för förbättring av bruksdelarnas jord och byggnader kunna sammanfattas sålunda:

	Milj. kronor
Jordbrukarnas bostadshus.....	1 070
Lantarbetarebostäder	270
Ekonomibyggnader	1 000
Elektriska distributionsnät.....	135
AIV-fodersilos	5
Gödselvårdsanläggningar.....	180
Täckdikningar	455
Avloppsförbättringar	70
Avdikningar	175 ¹
Nyodlingar (inkl. täckdikning av nyodlad areal)	95 ²
Stenröjningar.....	45 ³
Väganläggningar	200
Summa	3 700
¹ Avser en 20-årsperiod. På 30 år 265 miljoner kronor. ² » » » » 30 » 140 » » ³ » » » » 30 » 70 » »	

Dragar man från denna summa kostnaderna för förbättring av den jordbrukande befolkningens bostäder, återstår en beräknad kostnad av omkring 2·36 miljarder kronor för inre rationalisering av bruksdelarnas jord och ekonomibyggnader. Denna kostnad är som förut nämnts beräknad med tillämpning av 1939 års prisnivå. Antager man att prisnivån i fortsättningen kommer att ligga exempelvis i genomsnitt 40 procent högre än 1939 års, stiger det nominella investeringsbehovet till omkring 3·3 miljarder kronor. I detta belopp ingå kostnaderna för elektrifiering, väganläggningar och anläggning av A. I. V.-fodersilos med närmare 500 miljoner kronor.

Kapitel III.

Behovet av arbetskraft för den inre rationaliseringen m. m.

En beräkning av arbetskraftsåtgången för den inre rationaliseringen av bruksdelarna och förbättringen av jordbruksbefolkningens bostäder erbjuder givetvis mycket stora osäkerhetsmoment, beroende dels på svårigheten att uppskatta omfattningen av de brister, som böra avhjälpas, dels på svårigheten att beräkna arbetskraftsåtgången vid de erforderliga arbetena. Om man emellertid utgår från att behovet av rationaliseringsåtgärder har ungefär den omfattning, som angivits i föregående kapitel, samt att arbetena utföras enligt nu allmänt i bruk varande metoder och att sålunda

arbetskraftsåtgången för företagen skulle vara den under nuvarande förhållanden normala, kan man göra följande approximativa beräkningar.

Anläggningsarbete	Beräknad totalkostn. milj. kr.	Därav beräk- nad arbets- kostn. milj. kr.	Kostnad per dagsverke, kr.	Beräknat an- tal dagsverken i milj. st.
Brukarnas bostadshus	1 070	350	10	35·0
Lantarbetarebostäder	270	90	10	9·0
Ekonomibyggnader	1 000	330	10	33·0
AIV-fodersilos	5	3	10	0·3
Gödselvårdsanläggningar	180	90	10	9·0
Täckdikningar	455	280	9	31·1
Avloppsförbättringar	70	42	8	5·3
Nyodlingar (inkl. täckd.) ¹	95	60	8	7·5
Stenröjningar ¹	45	30	8	3·8
Summa	3 190	1 275		134·0

¹ 20-årsperiod.

På grund av svårigheterna att beräkna arbetskraftsåtgången vid elektrifiering, avdikning och väganläggning har i förestående beräkningar bortsetts från arbetskraftsåtgången för sagda förbättringsåtgärder.

Enligt de nyss redovisade beräkningarna skulle alltså för de i denna promemoria behandlade inre rationaliseringsåtgärderna med undantag av elektrifiering, avdikning och väganläggning åtgå cirka 134 milj. dagsverken. Med 20-årig rationaliseringstakt skulle i medeltal per år erfordras 6·5 miljoner dagsverken och med 30-årig rationaliseringstakt — varvid hänsyn tagits till större omfattning av nyodlingar och stenröjningar — cirka 4·5 milj. dagsverken. Med utgångspunkt från i medeltal 200 dagsverken per man och år skulle med 20-årig rationaliseringstakt krävas i runt tal 32 000 arbetare per år och med 30-årig rationaliseringstakt i runt tal 23 000 arbetare per år. I dessa tal äro givetvis inkluderade brukarna själva, vilka i varje fall vid de mindre och medelstora bruksningsdelarna torde i viss utsträckning kunna delta i arbetena. Omfattningen av denna medverkan är emellertid ytterst svår att uppskatta.

Rationaliseringsutskottet har i detta sammanhang funnit angeläget understryka vikten av att man söker att så långt möjligt befrämja en ökad mekanisering och därmed även en minskning av arbetskraftsåtgången vid alla de i denna promemoria behandlade rationaliseringsarbetena. Nyligen har riksdagen bifallit ett av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen framlagt förslag till främjande av maskinell nyodling och stenröjning. Frågan om mekanisering av täckdikningen är under utredning genom särskilda av Kungl. Maj:t utsedda utredningsmän. Även möjligheterna att nedbringa arbetskraftsåtgången vid uppförande av byggnader är för närvarande föremål för behandling. Denna fråga ingår nämligen såsom ett led i det utrednings- och forskningsarbete, som verkställs av statens forskningskommitté för

lantmannabyggnader. Rationaliseringsutskottet har emellertid här velat generellt understryka vikten av att man söker få fram så effektiva maskiner och arbetsmetoder som möjligt för all i denna promemoria behandlad rationaliseringsverksamhet och att staten härvid lämnar ett effektivt stöd bland annat till erforderlig forskning på området.

År	Antal	Antal	Antal	Antal	Antal
1910	10	20	30	40	50
1920	15	30	45	60	75
1930	20	40	60	80	100
1940	25	50	75	100	125
1950	30	60	90	120	150
1960	35	70	105	140	175
1970	40	80	120	160	200
1980	45	90	135	180	225

Huvudtabell I.

1. Jordbrukarestadernas beskaftenhet.

Uppgifterna i nedanstående tabell äro delvis hämtade ur 1938 års jordbruksutrednings driftsundersökning. I öfrigt må hänvisas till texten. Avrundade tal.

Storleksgrupp Åker, hektar	Inga förbättringar erforderliga		Modernisering erforderlig ¹		Betydande repara- tion erforderlig		Nybyggnad erforderlig		Uppgift saknas	
	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal
2-5.....	26.8	30 400	17.8	20 300	47.6	54 100	7.7	8 800	0.1	100
5-10.....	27.4	26 600	18.2	17 800	47.6	46 300	6.6	6 400	0.2	200
10-20.....	35.5	21 400	15.2	9 200	43.1	26 100	5.7	3 400	0.5	300
20-30.....	42.2	7 400	10.6	1 800	41.5	7 300	5.3	900	0.4	100
30-50.....	44.6	4 900	11.2	1 200	39.6	4 400	3.9	400	0.7	100
50-100.....	52.9	2 700	5.9	300	38.2	1 900	2.2	100	0.8	40
över 100.....	54.0	1 200	6.0	200	31.4	700	4.3	100	4.3	100
Summa	30.8	94 600	16.5	50 800	45.8	140 800	6.5	20 100	0.4	940

¹ Se texten.

2. Beräknade kostnader för jordbrukarestadernas upprustning.

Storleksgrupp Åker, hektar	Genomsnittskostnad per bostad år 1939 för					Beräknade totalkostnader 1939 för				
	nybygg- nad kronor	betydan- de repa- rationer kronor	moder- nisering kronor	nybygg- nader milj. kr.	betydande repara- tioner milj. kr.	moderni- seringar milj. kr.	summa milj. kronor	bruknings- delar, som beräknas bli nedlag- da milj. kr.	Total milj. kr.	
2-5.....	11 000	5 500	3 000	96.8	297.6	60.9	455.3	131.5	323.8	
5-10.....	13 000	6 500	3 000	83.2	301.0	53.4	437.6	128.1	309.5	
10-20.....	15 000	7 500	4 000	51.0	195.8	36.8	283.6	—	283.6	
20-50.....	20 000	10 000	5 000	26.0	117.0	30.0	173.0	—	173.0	
över 50.....	23 000	11 500	5 000	4.6	29.9	2.5	37.0	—	37.0	
Summa				261.6	941.3	183.6	1 386.5	259.6	1 126.9	

Huvudtabell II.
1. Ladugårdarnas och stallens beskaffenhet.

Uppgifterna i nedanstående tabell äro delvis hämtade ur 1938 års jordbruksutrednings driftsundersökning.
 I övrigt må hänvisas till texten. Avrundade tal.

Storleksgrupp Åker, hektar	L a d u g å r d a r						S t a l l													
	Inga för- bättringar erforderliga		Modernise- ring er- forderlig ¹		Betydande reparation erforderlig		Nybygg- nad er- forderlig		Uppgift saknas		Inga för- bättringar erforderliga		Modernise- ring er- forderlig ¹		Betydande reparation erforderlig		Nybygg- nad er- forderlig		Uppgift saknas	
	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal
2-5.....	11.1	12 700	26.0	29 500	43.4	49 300	19.0	21 600	0.5	600	10.7	12 200	25.1	28 500	49.2	55 900	14.2	16 100	0.8	900
5-10.....	11.3	10 900	26.1	25 500	46.8	45 500	15.5	15 100	0.3	300	10.8	10 500	25.2	24 500	46.9	45 600	16.6	16 200	0.5	500
10-20.....	15.3	9 200	22.9	13 900	48.2	29 100	13.1	7 900	0.5	300	15.6	9 400	23.4	14 200	46.6	28 200	14.0	8 500	0.4	200
20-30.....	16.1	2 800	24.2	4 300	46.6	8 200	12.5	2 200	0.6	100	16.5	2 900	24.6	4 300	47.6	8 300	10.9	1 900	0.5	100
30-50.....	18.4	2 000	18.4	2 000	50.4	5 500	12.2	1 300	0.6	100	19.0	2 100	19.0	2 100	48.4	5 300	12.9	1 400	0.7	100
50-100.....	24.8	1 300	16.5	800	47.9	2 400	10.0	500	0.8	40	35.5	1 300	17.0	900	45.9	2 300	11.0	500	0.6	30
över 100.....	37.9	800	16.3	400	35.4	800	9.7	200	0.7	20	38.4	900	16.5	400	35.7	800	8.5	200	0.9	20
Summa		39 700		76 400		140 800		43 800		1 460		39 300		74 900		146 400		44 800		1 850

¹ Se texten.

¹ Se texten.

Huvudtabell II (forts.)
2. Beräknade kostnader för ekonomibyggnadernas upprustning.

Storleksgrupp Åker, hektar	Genomsnittskostnad per ekonomibyggnad år 1939 för			Antal upprustningar (medeltal av ladugård och stall enligt 1)			Beräknade totalkostnader 1939 för					
	nybyggnad kronor ¹	betydande reparation kronor ²	modernisering kronor	nybyggnad	betydande reparation	modernisering	nybyggnader milj. kronor	betydande reparationer milj. kronor	modernisering milj. kronor	summa milj. kronor	brukningsdelar, som beräknas bli nedlagda milj. kronor	total milj. kronor
2-5.....	4 100	2 000	1 000	18 900	52 600	29 000	77.5	105.2	29.0	211.7	69.7	142.0
5-10.....	7 200	3 600	1 500	15 700	45 600	25 000	113.0	164.2	37.5	314.7	108.0	206.7
10-20.....	11 700	5 800	2 500	8 200	28 700	14 100	95.9	166.5	35.3	297.7	—	297.7
20-50.....	25 000	12 500	4 000	3 400	13 700	6 400	85.0	171.3	25.6	281.9	—	281.9
över 50.....	31 600	15 800	6 000	700	3 200	1 300	22.1	50.6	7.8	80.5	—	80.5
Summa				46 900	143 800	75 800	393.5	657.8	135.2	1 186.5	177.7	1 008.8

¹ Enligt 1940 års byggnadskostnadsakkunniga.
² 50 % av kostnaderna för nybyggnad.

¹ Enligt 1940 års byggnadskostnadsakkommiga.

² 50 % av kostnaderna för nybyggnad.

Huvudtabell III.

Procentuell fördelning av brukningsdelarna efter byggnadernas beskaffenhet inom skilda landsdelar.

Område och storleksgrupp Åker, hektar	Brukarens boningshus			Ladugård		Stall		
	Gott ¹	Mindre gott ²	Dåligt ³	Mindre god ²	Dålig ³	Gott ¹	Mindre gott ²	Dåligt ³
Södra och mellersta Sveriges slättbygder.								
2-5.....	45.3	48.0	6.3	44.9	14.9	35.8	49.2	14.2
5-10.....	47.0	45.8	7.0	48.1	14.3	36.0	46.9	16.6
10-20.....	51.3	42.0	6.2	46.8	13.7	39.0	46.6	14.0
20-30.....	53.9	40.3	5.5	45.2	11.3	41.0	47.6	10.9
30-50.....	56.5	38.8	4.0	49.1	12.4	38.1	48.4	12.9
50-100.....	62.3	34.9	2.0	47.6	11.0	42.5	45.9	11.0
över 100.....	59.4	32.1	3.3	36.2	8.3	54.9	35.7	8.5
Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder.								
2-5.....	46.2	46.6	7.0	44.7	14.6	36.2	50.4	12.4
5-10.....	45.6	47.2	6.9	47.7	13.1	35.7	50.2	13.1
10-20.....	49.0	44.8	5.7	51.3	11.1	34.0	53.3	11.8
20-30.....	48.6	45.5	5.3	50.7	15.7	36.1	51.0	12.2
30-50.....	53.0	42.1	3.8	56.2	10.8	39.0	51.2	9.2
50-100.....	47.3	49.1	2.7	48.7	6.8	43.2	45.1	9.9
över 100.....	64.3	26.2	9.5	31.2	16.7	45.8	39.6	14.6
Norra Sverige.								
2-5.....	43.1	48.3	8.5	42.1	23.3	32.9	43.4	23.5
5-10.....	44.9	49.1	5.8	44.8	18.6	35.0	45.0	19.8
10-20.....	54.4	41.3	4.3	42.9	18.1	39.8	42.6	17.3
20-30.....	62.8	34.9	—	43.2	13.6	27.8	66.7	5.5
30-50.....	—	—	—	—	—	—	—	—
50-100.....	—	—	—	—	—	—	—	—
över 100.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Riket.								
2-5.....	44.6	47.6	7.7	43.4	19.0	34.6	46.9	17.9
5-10.....	45.6	47.6	6.6	46.8	15.5	35.5	47.9	16.0
10-20.....	50.7	43.1	5.7	48.2	13.1	37.1	48.8	13.5
20-30.....	52.8	41.5	5.3	46.6	12.5	39.4	49.1	11.0
30-50.....	55.8	39.6	3.9	50.4	12.2	38.3	48.9	12.2
50-100.....	58.8	38.2	2.2	47.9	10.0	42.6	45.8	10.8
över 100.....	60.0	31.4	4.3	35.4	9.7	53.1	36.6	9.5

¹ Inberäknade byggnader, som behöva moderniseras.² Reparation erforderlig.

Huvudtabell IV.

1. Förekomsten av bruksningsdelar utan cementerad gödselstad eller urinbrunn.

Erforderliga gödselstads- och urinbrunnsumrymmen hav a beräknats med utgångspunkt från 3 kvm resp. 3 kubm per storboskap. För bruksningsdelar i storleksgruppen 2—5 hektar har urinbrunn antagits i regel icke erforderlig.

Storleksgrupp Åker, hektar	Antal bruksningsdelar				Ytterligare erforderligt gödselstads- utrymme 1 kvm	Antal bruksningsdelar			Antal brukningsdelar, som beräknas sakna urinbrunn	Beräknat antal storboskap å brukningsdelar utan urinbrunn	Ytterligare erforderliga urbrunnsummen i kubm
	utan cementerad gödselstad ¹	med gödselstad anlagd sedan 1937 ²	utan gödselstad som beräknas bli nedlagda	med gödselstad av annat material än cement		utan urinbrunn ¹	med urinbrunn anlagd sedan 1937 ²	utan urinbrunn, som beräknas bli nedlagda			
2—5.....	86 500	9 400	17 000	3 100	57 000	84 800	4 000	15 000	65 800	395 000	1 185 000
5—10.....	68 900	8 400	15 000	3 800	41 700	49 800	3 200	—	46 600	430 000	1 290 000
10—20.....	43 600	4 800	—	3 600	35 200	21 900	1 700	—	20 200	315 000	945 000
20—50.....	20 800	2 300	—	2 900	15 600	4 500	600	—	3 900	168 000	504 000
över 50.....	5 300	700	—	1 300	3 300	—	—	—	—	—	—
Summa	225 100	25 600	32 000	14 700	152 800	161 000	9 500	15 000	136 500	1 308 000	3 924 000

¹ Enligt 1937 års jordbruksräkning. Avrundade tal.

² Beräkning på grundval av motsvarande antal under åren 1932—1937.

Huvudtabell IV (forts.)

2. Beräknade kostnader för utförande av resterande gödselstäder och urinbrunnar.

Vid beräkning av kostnaderna har tagits som utgångspunkt en medelkostnad år 1939 av 14·75 kronor per kvm gödselstad och 32·38 kronor per kbm urinbrunn.

Storleksgrupp Åker, hektar	Miljoner kronor (avrundade tal)		
	Cementerade gödselstäder	Urin- brunnar	Summa
2—5.....	8·9	·	8·9
5—10.....	11·1	38·4	49·5
10—20.....	14·4	41·8	56·2
20—50.....	10·8	30·6	41·4
över 50.....	6·3	16·3	22·6
Summa	51·5	127·1	178·6

Huvudtabell V.
Förekomsten av gödselvårdsanläggningar inom skilda landsdelar.

Storleksgrupp åker hektar	Cementerad gödselstad						Gödselstad av annat material						Cementerad urinbrunn					
	S M S ¹		S M S D ²		N S ³		S M S ¹		S M S D ²		N S ³		S M S ¹		S M S D ²		N S ³	
	Total	%	Total	%	Total	%	Total	%	Total	%	Total	%	Total	%	Total	%	Total	%
2-5.....	4 253	18.8	14 270	28.5	8 702	21.3	690	3.0	1 130	2.3	1 323	3.2	2 737	12.0	3 472	6.9	2 873	7.0
5-10.....	6 843	23.8	15 673	35.6	5 929	24.2	1 299	4.5	1 401	3.2	1 099	4.5	4 788	16.7	4 963	11.3	2 753	11.2
10-20.....	7 642	23.7	7 609	36.1	1 538	25.6	2 329	7.0	954	4.5	314	5.0	6 316	19.1	3 361	16.0	963	15.4
20-30.....	3 031	23.3	1 450	37.0	177	31.8	1 347	10.3	238	6.1	31	5.6	2 807	21.5	815	20.7	117	21.0
30-50.....	2 174	24.4	779	40.5	67	47.2	1 157	13.0	141	7.4	12	8.4	2 276	25.6	502	26.1	49	34.5
50-100.....	1 201	29.2	396	43.4	15	27.8	619	15.1	96	10.5	10	18.5	1 375	33.4	291	31.9	17	31.5
över 100.....	767	39.6	177	52.0	10	62.5	513	26.5	98	28.7	—	—	1 003	51.8	191	55.8	10	62.5
Summa	25 911	23.0	40 354	33.0	16 498	22.8	7 954	7.1	4 058	3.3	2 789	3.8	21 302	19.0	13 595	11.1	6 782	9.4

¹ S M S = Södra och mellersta Sveriges slättbygder.

² S M S D = Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder.

³ N S = Norra Sverige.

Huvudtabell VI.

Areal åkerjord, som behöver täckdikas med rör.

Vid beräkning av den areal åkerjord, som behöver täckdikas har antagits att 40 % av den totala åkerarealen inom storleksgruppen 2—10 hektar, 50 % inom gruppen 10—30 hektar och 65 % å större jordbruk behöver täckdikas. Beträffande motiveringen här för se texten. Kostnaden per hektar år år 1939 för täckdikning har uppskattats till 500 kronor. Avrundade tal.

Storleksgrupp Åker, hektar	Total åkerareal 1937, hektar	Täckdikning erfordras av hektar	Med rör täckdikad åkerareal 1937 ¹ hektar	Sedan 1937 täckdikad åkerareal hektar	Åkerareal beräknad att nedläggas som åker, hektar ²	Ytterligare åkerareal, som behöver täckdikas, hektar	Beräknad kostnad milj. kronor
2—5.....	413 700	165 500	16 400	5 000	22 000	122 100	61·0
5—10.....	728 700	291 500	54 100	11 000	42 000	184 400	92·2
10—20.....	864 200	432 100	139 700	21 000	—	271 400	135·7
20—50.....	853 000	489 700	252 800	30 000	—	206 900	103·5
över 50.....	730 400	474 700	322 400	30 000	—	122 300	61·2
Summa	3 590 000	1 853 500	765 400	97 000	64 000	907 100	453·6

¹ Enligt 1937 års jordbruksräkning.

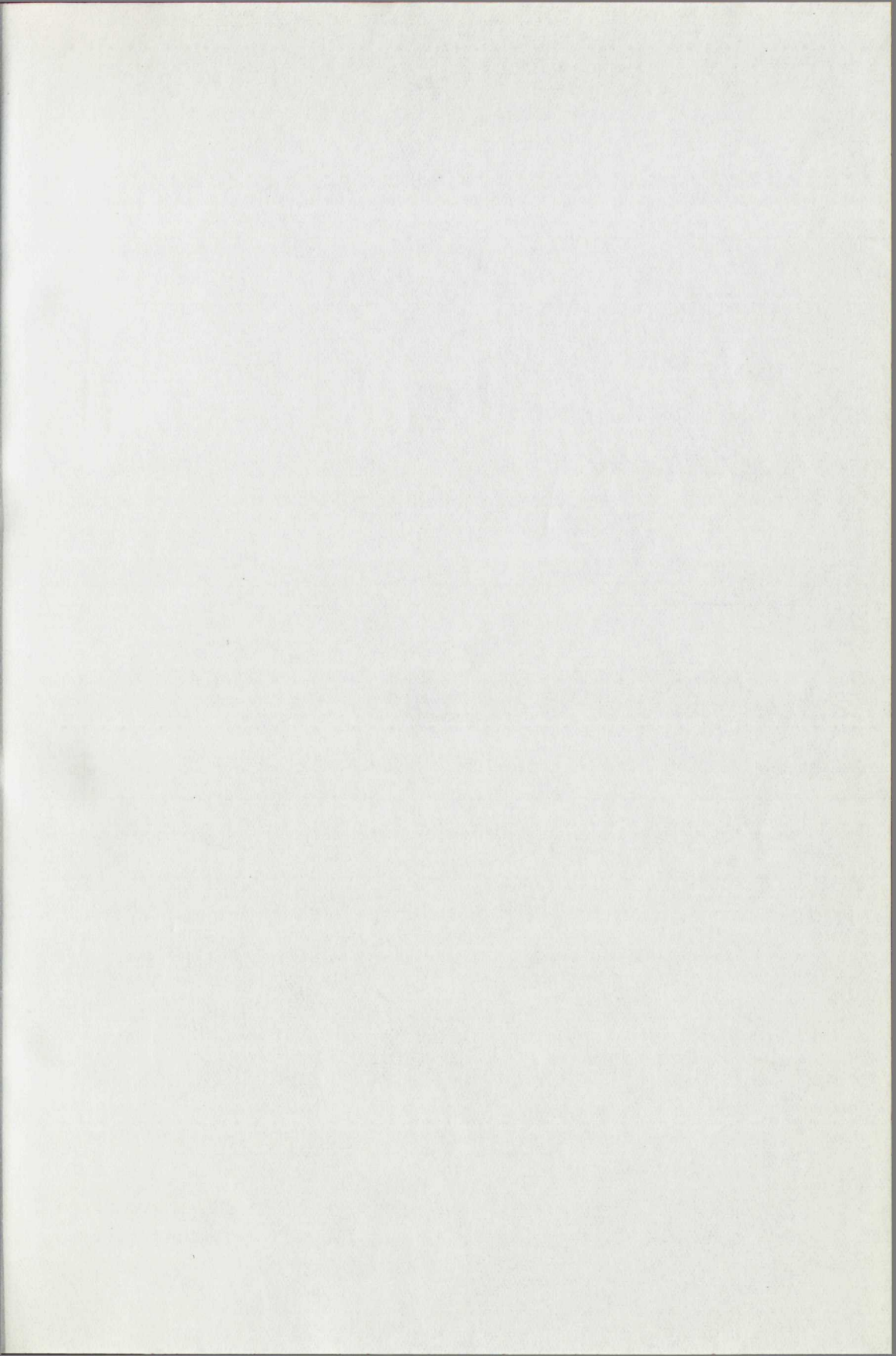
² Motsvarande cirka $\frac{1}{4}$ av åkerarealen till 27 000 brukningsdelar inom storleksgruppen 2—5 hektar och 23 000 brukningsdelar inom storleksgruppen 5—10 hektar.

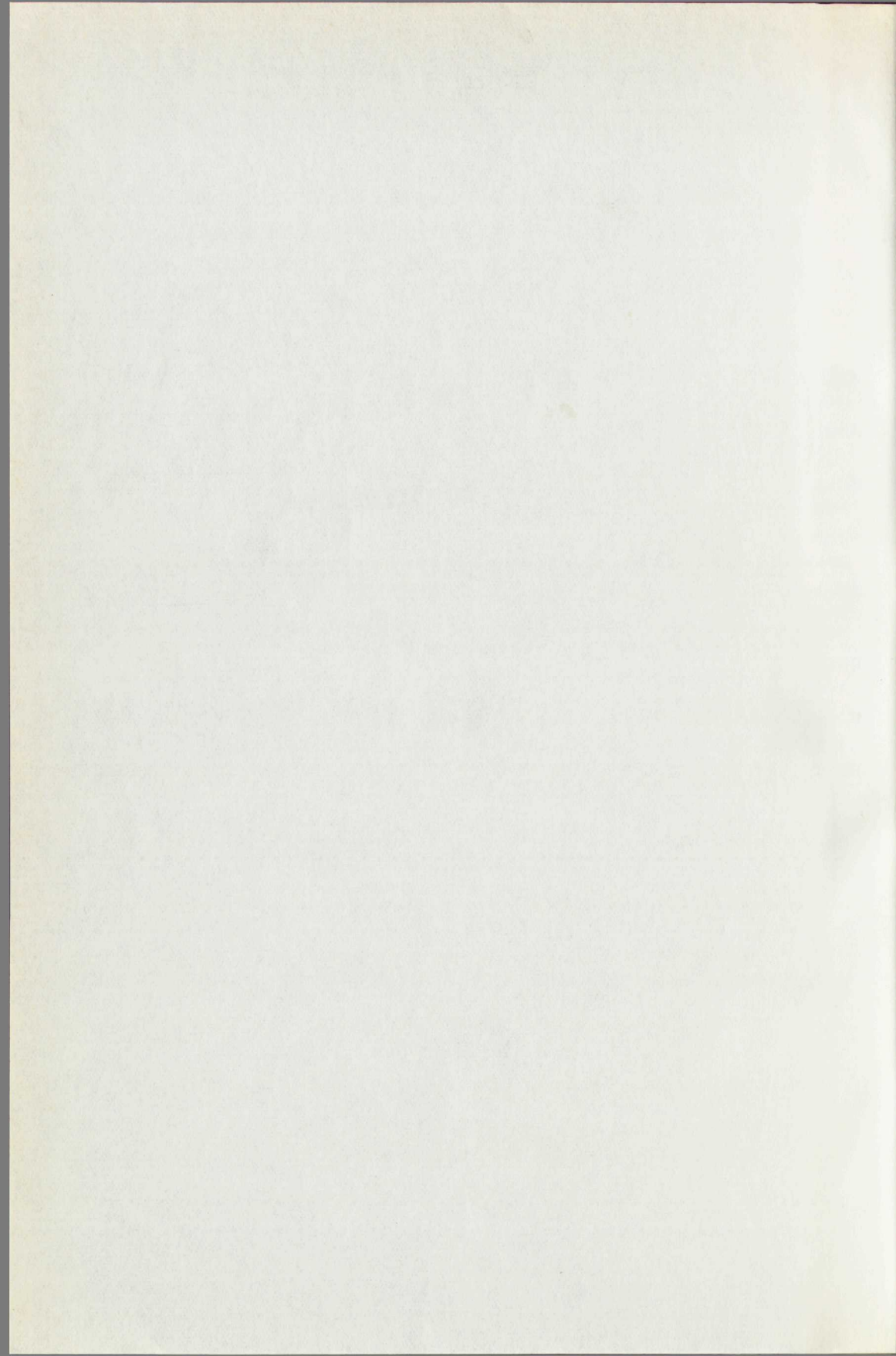
INNEHÅLLSFÖRTECKNING

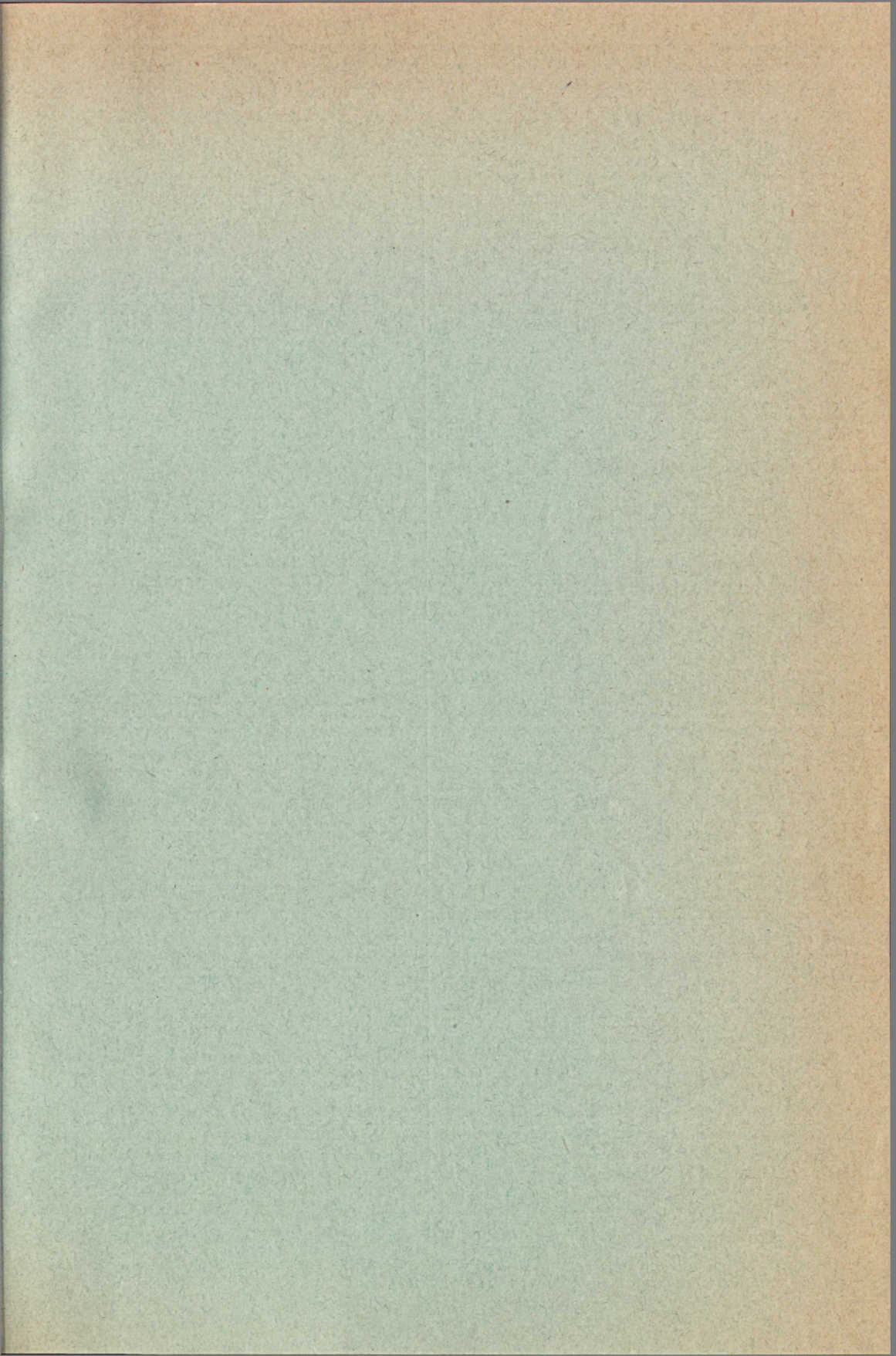
	Sid.
Bilaga 1. P. M. angående livsmedelskonsumtionens storlek och sammansättning under ideala kostförhållanden, av Gunnar Lange	3
Bilaga 2. P. M. angående den lägsta tillbörliga födoämneskonsumtion, som kan anbefallas för en avspärrningsperiod, av Y. Zotterman	12
Bilaga 3. P. M. angående det svenska jordbrukets försörjning med konstgödselmedel efter kriget, av Sven Nordengren	16
Bilaga 4. P. M. rörande oljeväxtodlingen under de närmaste åren, av Åke Åkerman	30
Bilaga 5. P. M. angående jämförelse mellan löneläget för lantarbetare och löneläget för vissa andra arbetarkategorier på landsbygden, utarbetad av Otto Zetterberg i samarbete med Carl Leissner och Karl Lindman	34
Bilaga 6. P. M. angående löneutvecklingen sedan 1943 med speciell hänsyn till olikheterna mellan lantarbetare och övriga, av G. Rehn	60
Bilaga 7. P. M. angående statliga stödåtgärder för jordbruksnäringen i Sverige under 1930-talet, av Helmer Olsson	65
Bilaga 8. P. M. angående personalbehovet vid lantbruksnämnderna och deras centralorgan m. m., av Elvir Sjöborg	93
Bilaga 9. P. M. angående personalbehovet m. m. vid det centrala jordbruksregleringsorganet — »statens jordbrukskommission», av Otto Zetterberg	117
Bilaga 10. P. M. angående statistisk byrå inom »statens jordbrukskommission», av Otto Zetterberg	123
Bilaga 11. P. M. angående kostnaderna för inre rationalisering av det svenska jordbruket m. m.; upprättad av 1942 års jordbrukskommittés rationaliseringsutskott	128

SYNOPSIS OF RESULTS

1. The first part of the report is devoted to a general description of the work done during the last year. It includes a summary of the results of the various investigations carried out, and a description of the methods used.
2. The second part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
3. The third part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
4. The fourth part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
5. The fifth part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
6. The sixth part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
7. The seventh part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
8. The eighth part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
9. The ninth part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.
10. The tenth part of the report is devoted to a detailed description of the results of the various investigations carried out. It includes a description of the methods used, and a summary of the results.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Ärvtbalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. [49]
Betänkande ang. vissa organisations-, utbildnings- och tjänstgöringsfrågor vid domstolarna. [37]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]
1945 års lönekomité. 1. Betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m. [48]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1943 års jordbrukstaxeringsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. [29]
1944 års skatteakkunniga. 2. Betänkande ang. idrotts-sammanslutningars beskattning för inkomst. [56]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flykt-tingärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande ang. flyktingars behandling. [36]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödföddheten och tidig dödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetssänkningen och dess förhållande vid olika former av förlösningsvård samt dess social-medicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]
Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor. [6]

Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]
Den familjevårdande socialpolitiken. [17]
Betänkande med förslag rörande den ekonomiska för-svarsberedskapens framtida organisation. [19]

Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och för-slag ang. moderskapsbidrag. [23] 13. Förslag ang. folk-pensioneringens administrativa handhavande m. m. [37] 14. Utredning och förslag ang. ålderdomshem m. m. [52]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. För-slag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlings-verksamhet för partiellt arbetsföra m. m. [24]

Betänkande med förslag till investeringsreserv för bud-gjåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunder-stödda anläggningsarbeten. [27] Bilagor. [28]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 6. Tiden juli 1944—juni 1945. [35]

Sakkunniga ang. arbetsförmedlingens organisation. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren. [44] Del. 2. Den offentliga arbetsförmedlingens fram-tida organisation. Motiv och förslag. [51]
Betänkande om befolkningspolitikens organisation m. m. [53]
Betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m. m. [60]

Hälsa- och sjukvård.

Betänkande ang. den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. [20]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till ar-betstagares uppfinningar. [21]

Fast egendom. Jordbruk med blnäringar.

Betänkande ang. forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. [16]
PM ang. utvecklingsplanering på jordbrukets område. [18]
Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser samt dess inriktande efter kriget. [39]

Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del. 1 [42] Del. 2 [46] Del 3. Bilagor. [61]
Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av rikhästaveln. [45]
Rationalitetsvariationerna inom det svenska jordbruket. [47]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flott-ningslagstiftningen m. m. [3]
Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. m. [41]

Industri.

Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindu-stri samt bildande av företagarnämnder. [22]
Betänkande ang. hantverkets och småindustriens befräm-jande. [40]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella be-hov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]
Betänkande med förslag till verkstadsorganisation för väg- och vattenbyggnadsväsendet. [43]
Betänkande rörande utbyggnad av civila flygplatser m. m. [58]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Betänkande ang. tjänstepensionsförsäkringens organisa-tion. [26]
Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkrings-rörelse m. m. 1. Lagtext. [33] 2. Motiv. [34]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]
1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [9]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. IV. Skolpliktens skolformer. [15]
2. Folkskolan. A. Allmän del. [11] B. Förslag till un-dervisningsplaner. [15]
4. Realskolan. Praktiska linjer. [14]
VI. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning. [31]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]

Socialutbildningsakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. [30]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmänt kyrkomöte m. m. [32]
Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrko-musikerbefattningarna m. m. Del 2. [50]
Utredning ang. reglering av den territoriella försam-lingsindelningen i Stockholm. [54]
Utredning rörande sexualundervisningen i högre skolor jämte förslag till handledning i sexualundervisning för lärare i högre skolor. [35]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfatt-nings för viss personal vid försvarsväsendet. [4]
Betänkande och förslag rörande åtgärder för att be-gränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigs-makten. [7]
Betänkande med förslag till lag med särskilda bestä-melser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. [25]
Betänkande med förslag rörande officersutbildningen inom armén m. m. [38]
Betänkande med förslag ang. hemvärnet. [59]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.